

TARTU ÜLIKOOL
RAKE

HIUMAA MAJANDUSLIKU POTENTSIAALI UURING

Aruanne

2022

Juuni

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

HIUMAA MAJANDUSLIKU POTENTSIAALI UURING

Tellinud SA Hiiumaa Arenduskeskus

Uuringu läbiviimist toetati Hiiumaa PATEE programmist ja rahastati Euroopa Regionaalarengu Fondi vahenditest. Uuringu tegi Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE.

UURINGU AUTORID:

Doris Pavlov

Kadri Lees

Mati Mõtte

Sabina Trankmann

Uuringu tegijad tänavad Liis Lukast ja Ilmi Akslit Hiiumaa Arenduskeskusest pühendatud aja ja nõuannete eest. Samuti ettevõtete ja tugiorganisatsioonide esindajaid, kes leidsid mahti rääkida oma ootustest toetusmeetmele ja anda tagasisidet Hiiumaa majandusliku ja regionaalse arengu tulevikutsenaariumitele.

RAKE

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuringute keskus. Meie missioon on edendada teadmisel põhinevat otsustamist Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse valdkondlikke eksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustikust leiab nii sotsiaalteadlasi kui meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

KONTAKTANDMED:

Lossi 36-303, 51003, Tartu

+372 501 0278

doris.pavlov@ut.ee

www.rake.ut.ee

ISBN: 978-9985-4-1327-2 (pdf)

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	6
METOODIKA.....	7
HIIUMAA ETTEVÕTLUSKESKKONNA MÕJUTEGURID.....	9
1.1. MAJANDUSE ÜLDNÄITAJAD.....	9
1.2. TÖÖJÕUD	9
1.3. MAA, MAAVARAD JA LOODUSSAADUSED.....	12
1.4. TRANSPORDIÜHENDUSED JA TURISM	18
1.5. ETTEVÕTLUSHARIDUS HIIUMAAL	23
1.6. HIIUMAA ETTEVÕTLUSKESKKOND.....	27
1.7. HIIUMAA MAJANDUSE KASVUVALDKONNAD.....	43
HIIUMAA TOETUSMEETMETE ÜLEVAADE	53
2.1. STATISTILISTE NÄITAJATE ÜLEVAADE	53
2.2. ETTEVÕTJATE JA TUGIORGANISATSIOONIDE HINNANGUD TOETUSMEETMETELE	57
HIIUMAA MAJANDUSLIKU ARENGU TULEVIKUSTSENAARIUMID.....	65
3.1. STSENAARIUMIDE PLANEERIMINE.....	65
3.1.1. LAS JÄÄDA NII, KUIS ON	66
3.1.2. IGAÜKS KESTAB ENDA EEST	66
3.1.3. (ROHELISELT) KESTLIK HIIUMAA	68
3.1.4. ÖKOHIIDLANE.....	70
KOKKUVÕTE.....	72
KASUTATUD ALLIKAD	73
ANDMEKOGUD.....	73
LISA 1. ANDMETABELID	74
LISA 2. HIIUMAA MAJANDUSLIKU JA REGIONAALSE ARENGU TULEVIKUSTSENAARIUMID.....	79
LISA 3. INTERVJUUDE KAVAD.....	83

SISSEJUHATUS

SA Hiiumaa Arenduskeskus poolt telliti Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskusest (RAKE) Hiiumaa ettevõtluskeskkonna ja selle arendamisvõimaluste analüüs. Uuringu üldeesmärk oli teha ettepanekuid Hiiumaa ettevõtluskeskkonna (p)arendamiseks. Analüüsi lõpptulemusena valmisid ka 4 tulevikustsenaariumit, millest üks on selline kui hetkeolukord ei muutu.

Käesoleva uuringu käigus kaardistati Hiiumaa (loodus)ressursse, maakonna ettevõtluskeskkonda ja tehti ettepanekuid majandusvaldkondade ja regiooni arendamiseks. Neist lähtuvalt oli oluline täpsustada prioriteetidid (nii sektorid kui ka tegevused), mis suudavad regiooni majandusarengusse panustada.

Uuring ja analüüs keskendus neljale olulisemale teemale:

- tootmine ja eksport,
- investeeringud,
- ettevõtlust toetavad tugistruktuurid,
- ettevõtluskeskkond.

Tootmise ja **ekspordi** teemal oli oluline kaardistada Hiiumaa majanduslikult potentsiaalikaid tööstus- ja teenindusvaldkondi, mis võimaldavad Hiiumaa tooteid ja teenuseid realiseerida mitte ainult kohalikul turul vaid ka väljaspool. Selle raames selgitati ka välja, kuidas saavad kohalik omavalitsus ja tugistruktuurid või muud partnerid aidata ettevõtjatel eksporti kasvatada ja millised on hetkel peamised takistused.

Investeeringute teemal toodi välja, mida saavad kohalik omavalitsus ja tugistruktuurid või muud partnerid teha selleks, et soodustada Hiiumaale- suunatud investeeringute kasvatamist.

Ettevõtlust toetavate tugistruktuuride puhul analüüsiti, millist abi ettevõtjad ootaksid, kas olemasolev ettevõtluse tugisüsteem on jätkusuutlik, kui palju on dubleerivaid tegevusi ja kas mingid teenused on puudu.

Ettevõtluskeskkonna teemal prognoositi, kuidas võib muutuda lähiaastatel Hiiumaa majanduse struktuur, millised on edukamad ja potentsiaalikad majandusharud, kuidas muutub tööturg ja kuidas saaks rohkem kaasata haridusasutusi ettevõtluskeskkonna arengusse. Samuti kuidas arenevad ühendused mandriga ja kauba transportimise võimalused.

Uuringu ja analüüsi tulemusena valmivad praktilised soovitused, kuidas Hiiumaa vald ja Hiiumaa Arenduskeskus ning teised tugistruktuurid saavad Hiiumaa ettevõtluskeskkonna arengule kaasa aidata.

METOODIKA

Uuringu keskseks teoreetiliseks lähtekohaks on stsenaariumide koostamine ja planeerimine. Stsenaariumide koostamisel lähtuti Woody Wade (2012) poolt välja töötatud metoodikast, mis baseerub viie väliskeskonna teguri analüüsil: ühiskondlikud (*Societal*), tehnoloogilised (*Technological*), majanduslikud (*Economical*), keskkondlikud (*Environmental*) ja poliitilised tegurid (*Political*). Kokkuvõtlikult nimetatakse analüüsi STEEP-analüüsi mudeliks. Tegureid kaardistati intervjuude/fookusgruppiintervjuu, aga osaliselt ka kvantitatiivsete andmete analüüsi käigus. Tegurite vahel seoste loomine ja pealkirjastamine võimaldas stsenaariumi nimetada ning kirjeldada.

Hiiumaa (regiooni) ettevõtluskeskkonna analüüsil keskenduti 6 teemale:

- Ettevõtete ekspordivõimekus ning tugiorganisatsioonide tegevus selle edendamisel.
- Ettevõtete investeerimisvajadus ja -võimekus ning tugiorganisatsioonide tegevus selle edendamisel.
- Hiiumaa (regiooni) kui investeringute sihtkoha konkurentsivõime (Eestis ja laiemalt).
- Ettevõtluse tugistruktuuride toimivus ja tegevuse tulemuslikkus.
- Hiiumaa (regiooni) ja Eesti majandusstruktuuri muutus ning sellega seonduv tööjõuvajaduse muutus.
- Hiiumaa (regiooni) haridusasutuste panus ettevõtluse arendamisesse ning valmisolek majanduse struktuurimuutuseks.

Teemasid käsitleti süsteemselt ja hindamisuuringute üldloogika alusel. Iga teema osas kirjeldati andmetele tuginedes esmalt olukord, sh olulised osapooled ja nende vahelised seosed, olukorra laiem kontekst. Uuringu analüüsi osa keskendus peamiselt kvalitatiivsetele andmetele. Siiski oli hetkeolukorra kirjeldamise juures ja laiema arenguvajaduse konteksti mõtestamiseks vajalik kasutada ka kvantitatiivseid andmeid (nt. ettevõtluse ekspordimahtude ja investeerimisaktiivsuse võrdlemisel; tööturu ja ressursside kirjeldamisel). Kvantitatiivseid andmeid vaadati tagasiulatuvalt sõltuvalt andmete kättesaadavusest viimase 3. a või 5. a kohta ning prognoose teostati vastavalt teemast ja vajadusest lähtuvalt (nt. tulevase inimressursi prognoosimisel arvestati 20. a perioodi). Hiiumaa ettevõtluskeskkonna analüüsimisel on kasutatud Äriregistri andmeid, mis lähtuvad ettevõtete asukoha määramisel nende ametlikust aadressist, mis ei pruugi aga ühtida ettevõtte reaalse tegevuskohaga. Lisaks on ka selliseid ettevõtteid, mis paiknevad mitmes kohas. Sellest tulenevalt on antud analüüsis arvestatud kõikide Hiiumaale registreeritud ettevõtete näitajaid, olenemata sellest, kas ettevõtte tegutseb (osaliselt) maakonnast väljaspool.

Kvalitatiivses analüüsis kasutati 3 tüüpi andmeallikaid. Kõige olulisemana viidi regiooni ettevõtluse esindajatega läbi osaliselt struktureeritud intervjuud (st temaatiliste jutupunktide ja küsimuste poolt suunatud, kuid mitte piiratud, intervjuud). Iga sihtrühma kohta koostati eraldi intervjuu kava, mille jutupunktid lähtusid temaatilistest uurimisküsimustest. Intervjuud viidi läbi individuaalintervjuudena kas virtuaalselt või telefoni teel. Kokku viidi läbi 19 individuaalintervjuud perioodil mai-juuli algus.

Intervjueeritud asutuste lõplikusse valimisse kuulusid: Hiiumaa Vallavalitsus, MTÜ Hiidlaste Koostöökoogu, MTÜ Hiiukala, Keskkonnainvesteeringute Keskus, Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet, Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus, Hiiumaa Arenduskeskus, Hiiumaa Ettevõtjate Liit, AS Dagöplast, Hiiu Gourmet OÜ, AS Hiiu Kalur, Hiiumaa Köök ja Pagar OÜ, HMPK

OÜ, Ristnaotsa OÜ, Prosper Line OÜ, OÜ Hiiu Autotrans, Hiiumaa Ametikool, Hiiumaa Gümnaasium, Kärkla Põhikool.

Teiseks koguti taustainfot ettevõtlust reguleerivatest ja toetavatest dokumentidest, peamiselt ettevõtluse tugistruktuuride tegevust kirjeldavad dokumendid – nt. ettevõtluse arendamise meetmete määrused, tugiorganisatsioonide põhikirjad ja muud tegevust suunavad dokumendid, milles kirjeldatakse organisatsioonide ja toetusmeetmete eesmärgi, ülesandeid ja tegevusi, aga ka teemakohaste uuringuraportite analüüs, uurimisküsimuste genereerimise eesmärgiga. Dokumendianalüüs toimus ajaliselt kõige varem.

Viimaseks toimus stsenaariumianalüüs, milles oli esmalt vajalik kaardistada kõige mõjukamad tegurid, seejärel välja töötatud stsenaariume testida ning hinnata tekkiva olukorra mõjusid erinevate huvigruppide lõikes. Stsenaariumide koostamine võimaldas hinnata Hiiumaa tulevikuvõimalusi: koostati kolm stsenaariumi, milles uuringu käigus tehtud ettepanekuid rakendatakse ja üks stsenaarium, milles ei rakendata, arvestades majandusvaldkondade potentsiaalikut, tulevikuperspektiive ja demograafilisi näitajaid. Selleks, et määratleda stsenaariumide eelised, aga ka kitsaskohad, oli vaja stsenaariume erinevate sihtrühmade esindajate peal testida. Oluline oli, et sihtrühmade esindajad testiksid stsenaariume läbi mitme erineva rolli, esindades oma huve, kuid analüüsides lahendusi ka teiste sihtrühmade esindajate pilgu läbi. Stsenaariumite testimine toimus 17. juunil virtuaalse fookusgrupi aruteluna, kus osalesid Hiiumaa ettevõtjate ja tugiorganisatsioonide esindajad.

Uuringu väljundiks on analüüsi tulemusel kaardistatud Hiiumaa regiooni ettevõtluskeskkonna peamised arenguvajadused ning põhjendatud ettepanekud asjakohasteks sekkumisteks ning 4 majandusliku ja regionaalse arengu tulevikustsenaariumit.

HIIUMAA ETTEVÕTLUSKESKKONNA MÕJUTEGURID

1.1. Majanduse üldnäitajad

Järgnevalt antakse ülevaade Hiiumaa majanduse peamistest näitajatest. Majanduse mahu peamine üldistav näitaja on regionaalne sisemajanduse koguprodukt, mis mõõdab piirkonna või maakonna majandusüksuste tootmistegevuse lõpptulemust¹. Hiiu maakonna SKP turuhindades oli 2020. a 75,62 miljonit eurot, mis moodustas riigi SKP-st 0,3%. SKP elaniku kohta oli Hiiu maakonnas 8 072 eurot, mis moodustas Eesti keskmisest 40%. Viimase kümne aasta jooksul on Hiiu maakonna SKP turuhindades kasvanud 18,4% ja SKP elaniku kohta 9,2%. Küll on aga sel ajavahemikul (2018. a) toimunud ka langus (-28% nii turuhindades SKP kui ka SKP elaniku kohta). SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest oli 2014-2018. a tõusutrendis, 2018. a moodustas Hiiu maakonna SKP elaniku kohta 57,6% Eesti keskmisest, mis aga 2020. a langes 40%-ni.

TABEL 1. Hiiumaa ja Eesti üldiste majandusnäitajate ülevaade, 2020. a

	Eesti	Hiiu maakond	Muutus Hiiu maakonnas (võrdlus 2016. a)
SKP elaniku kohta, eurot	20 184,24	8 072,53	-5,1%
SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest	100%	40%	-0,7%
SKP turuhindades, milj eurot	26 834,52	75,62	-5,1%
Osatähtsus riigi SKP-s	100%	0,3%	0%

Allikas: Eesti Statistikaamet

1.2. Tööjõud

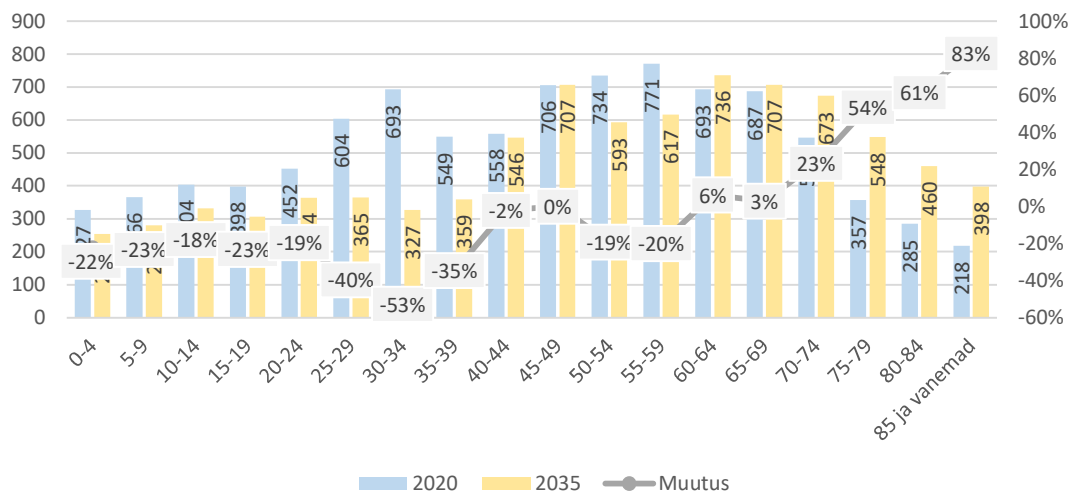
Hiiumaa valla arengukavas² 2035+ on seatud eesmärgiks, et 2022. aastal on Hiiumaa rahvaarv 10 000 inimest. Samal ajal aga on Hiiumaa rahvaarv alates 2020. aastast pidevalt vähenenud. Statistikaameti rahvastikuproгноos näitab, et rahvaarvu vähenemine jätkub ning 2035. aastaks on Hiiumaal alla 8 600 elaniku, seega jääb suure tõenäosusega arengukavas seatud eesmärk täitmata. Võrreldes 2020. aastaga väheneb Hiiumaa rahvaarv 2035. aastaks 8,3%, samal ajal kogu Eesti rahvaarv väheneb prognoosi järgi 2035. aastaks umbes 0,3%. 2045. aastaks on Hiiumaal prognoositud umbes 7 700 elanikku ehk võrreldes 2020. aastaga väheneb Hiiumaa rahvaarv 2045. aastaks 17,8%. Soo lõikes vaadatuna väheneb meeste arv võrreldes naistega veidi väiksemal määral – vastavalt 17,2% ja 18,6%.

¹Statistikaameti SKP elaniku kohta mõiste selgitus, <https://uhtimislaud.stat.ee/et/piirkondlik-statistika-3/hiiu-maakond-19>

² Hiiumaa valla arengukava 2035+ [https://www.riigiteataja.ee/aktiilisa/4071/1201/8031/Hiiumaa_valla_arengukava_2035+.pdf#]

Rahvaarvu vähenemine sunnib aga ettevõtteid oma tegevust üle vaatama – kas on piisavalt nii tarbijaid kui ka töötajaid.

Vaadates rahvastikuproгноosi vanuserühmade kaupa, siis on näha, et 2035. aastaks on kõige rohkem vähenenud 25-29, 30-34 ja 35-39aastaste osakaal. See tähendab, et noori töötajaid jääb järjest vähemaks. Oluliselt on vähenemas ka alaealiste laste arv. Vanemaaliste (70+) osakaal aga kasvab märkimisväärselt, mis omakorda eeldab suuremat tähelepanu nii kohaliku omavalitsuse kui ka ettevõtete tasandil vanemaalistele ning neile olulistele teenustele (Joonis 1). Naistest on 2035. aastaks suurim osakaal elanikkonnast 60-74-aastased, 2045. aastaks moodustavad suurima osa Hiiumaa naissoost elanikkonnast 85-aastased ja vanemad naised, aga ka 55-59-aastased naised. Meestest moodustavad 2035. aastaks suurima osakaalu sarnaselt naistega 60-74-aastased, kuid 2045. aastaks 55-59-aastased ja 70-74-aastased. Kuna meeste puhul räägitakse madalamast keskmisest elueast kui naistel, siis seda kirjeldab ka asjaolu, et 2045. aastaks on Hiiumaal 85-aastaseid ja vanemaid naisi kaks korda rohkem kui sama vanusegrupi mehi.

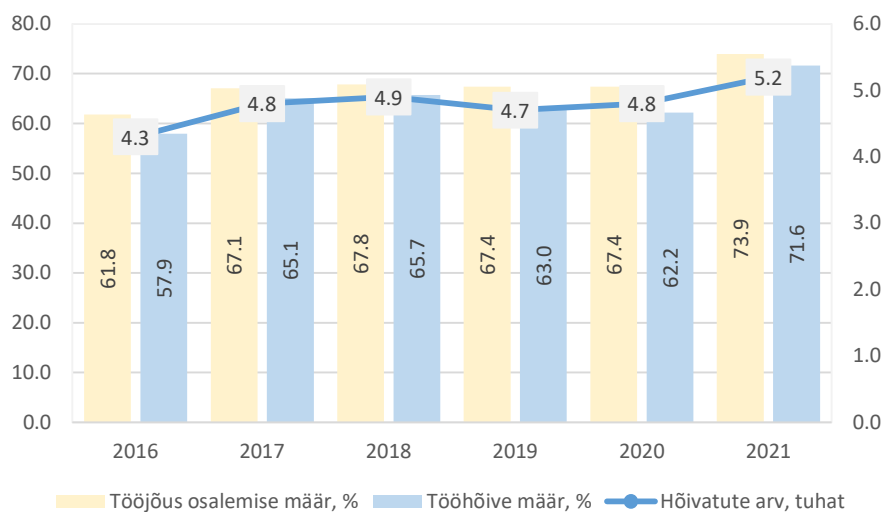

JOONIS 1. Hiiumaa rahvastiku prognoos vanuserühmade kaupa, oodatav muutus %

Allikas: Eesti Statistikaamet

Hiiumaa töötajad moodustasid Eesti hõivatutest 2016. aastal 0,67% ja 2021. aastal 0,8%. Ehk siis Hiiumaa töötajad moodustavad kogu Eesti tööjõust väga väikese osa.

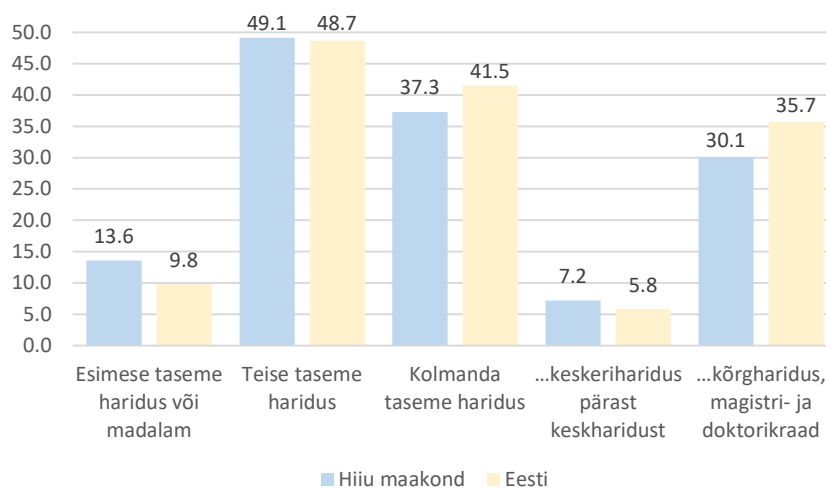
Tööjõus osalemise määr on kasvanud. Kui 2016. aastal oli tööjõus osalemise määr Hiiumaal väiksem kui Eestis keskmiselt (61,8% vs 65,6%), siis 2021. aastal oli tööjõus osalemise määr Hiiumaal juba suurem kui Eestis keskmiselt (73,9% vs 71,1%). Tööhõive määr on samuti kasvanud. 2016. aastal oli see Hiiumaal 57,9%, Eestis tervikuna 65,6%. Samas 2021. aastal oli Hiiumaal tööhõive määr 71,6% ning Eestis tervikuna 66,7% (Joonis 2). Hiiumaa valla arengukavas seatud eesmärk tööhõive määra kasvamisest on täitunud.

JOONIS 2. Töötajate osalemine, tööhõive määr ja hõivatute arv Hiiu maakonnas 2016-2021

Allikas: Eesti Statistikaamet

Hiiumaa töötajad olid 2021. aastal ligi pooled (49,1%) teise taseme haridusega³. 13,6% töötajad olid esimese taseme või madalama haridusega ning 37,3% kolmanda taseme haridusega. Oluline on siinkohal märkida, et võrreldes Eesti töötajatega tervikuna, on Hiiumaa esimese taseme haridusega töötajate osakaal suurem ning kolmanda taseme haridusega töötajate osakaal väiksem. Kui vaadata kolmanda taseme haridusega töötajate lähemalt, siis on näha, et võrreldes kogu Eestiga, on Hiiumaal pigem vähem kõrgharidusega töötajate (Joonis 3).

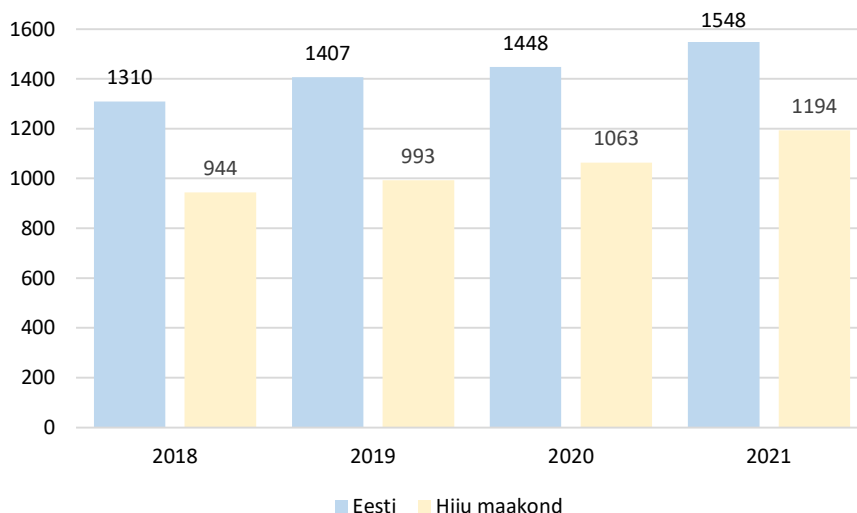

JOONIS 3. Eesti ja Hiiumaa töötajate hariduse järgi 2021. aastal, %

Allikas: Eesti Statistikaamet

³ Esimese taseme haridus – põhiharidus. Teise taseme haridus - Üldkeskharidus, kutsekeskharidus (sh keskeri- või tehnikumiharidus põhihariduse baasil), kutsekeskharidus või kutseõppe keskhariduse baasil. Kolmanda taseme haridus - Keskeri- ja tehnikumiharidus keskhariduse baasil, bakalaureus või sellega võrdsustatud haridus (rakendus- ja kutsekõrgharidus, diplomiope), magister või sellega võrdsustatud haridus, doktor või sellega võrdsustatud haridus

Keskmine brutopalk Hiiumaal on võrreldes 2018. aastaga kasvanud 26%, Eestis keskmisena samal ajal 18%. Samas on aga Hiiumaa keskmine brutokuupalk olnud märksa väiksem kui Eestis tervikuna. 2018. aastal oli keskmine brutokuupalk Eesti keskmisest 39% väiksem, 2021. aastal 30%. Eesti maakondadest oli 2021. aastal keskmine brutopalk väiksem vaid Võrumaal (1 192 eurot). Seega arengukavas seatud eesmärk, kus Hiiumaa keskmine palk on võrdne Eesti keskmise palgaga, jääb ilmselt täitmata⁴. Statistikaameti palgarakenduse järgi oli 2021. aasta IV kvartali mediaanpalk Hiiumaal 1 092 eurot, Eestis kokku aga 1 330 eurot, seega oli Hiiumaal mediaanpalk 22% väiksem (Joonis 4).

JOONIS 4. Keskmine brutokuupalk Hiiumaa maakonnas ja Eestis tervikuna 2018-2021, euro

Allikas: Eesti Statistikaamet

1.3. Maa, maavarad ja loodussaadused

Hiiumaa valla pindala on 102 353 hektarit. Katastriüksuste arv on 17 128 ja katastriüksuste pindala 102 879 hektarit⁵. Maa sihtotstarbe järgi moodustab suurima osa (89%) Hiiumaa maast maatulundusmaa ehk siis põllumajandussaaduste tootmiseks või metsakasvatuseks kasutatav maa või maa, millel on metsa- või põllumajanduslik potentsiaal. Järgnevad kaitsealune maa (6%), elumaa (3%) ja transpordimaa (1%). Ülejäänud maa sihtotstarvete järgi jagunenud maa moodustab kokku 1% (vt. Lisa 1 tabel 1). Võrreldes 2016. a-ga ei ole maa sihtotstarbe järgi maa jagunemise pindalades Hiiumaal suuri muutusi toimunud. Kuigi valla arengukavas on märgitud, et maatulundusmaa ja põllumaa on väga piiratud ressurss, on seda ressursi Hiiumaal siiski aastate jooksul hästi hoitud ja mõnevõrra ka selle osakaal suurenenud (vt. tabel 3).

⁴ Samas on oluline märkida, et Eesti keskmist või keskmisest brutopalka teenitakse tegelikkuses vaid Harjumaal (2021. aastal 1694 eurot) ning Tartumaal (2021. aastal 1550 eurot).

⁵ Kuna katastrisse on kantud 99,6% maast, siis võib eeldada, et sellest tulenevalt esineb väike erinevus (526 ha) omavalitsuse pindala ja katastriüksuste pindala vahel.

Kõlvikute ehk majandusliku kasutuse otstarbe ja loodusolude alusel jagatava maa lõikes moodustab umbes kaks kolmandikku Hiiumaa maast metsamaa, millele järgnevad haritav maa (14%) ja muu maa (11%).

TABEL 2. Maakatastrisse kantud Hiiumaa maa kõlvikute lõikes, 31.05.2022 seisuga

Kõlvik	Haritav maa	Looduslik rohumaa	Metsamaa	Õuema	Muu maa	s.h. veealune maa	s.h. ehitiste alune maa
Pindala (ha)	14 260,1	5 755, 7	70 130,2	1 584, 4	11 148,5	0,0	0,0

Allikas: Maa-ameti maakatastri statistika

Eestis on 2021. a Statistilise metsainventuuri alusel metsamaad kokku ligikaudu 2,33 miljonit hektarit, millest metsaga metsamaad on 2,12 miljonit hektarit. Metsamaa pindala osakaal maakonna pindalast on kõige suurem Hiiumaal (68,5%). Järgnevad Valgamaa (64%) ja Ida-Virumaa (63,3%).

Perioodil 2016-2021 on Hiiumaa kasutatava põllumajandusmaa pindala jäänud suhteliselt samale tasemele. Eestis tervikuna on vaadeldaval perioodil kasutatava põllumajandusmaa pindala veidi vähenenud (-16 833 hektari ehk 2% võrra). Võrreldes 2016. a-ga on kõige enam muutunud Hiiumaa hooldatava püsirohumaa ja põllumaa pindalad (vt. tabel 3), vastavalt 683 hektarit ja 734% ning 477 hektarit ja 14%. Eestis tervikuna on olnud sarnased trendid, ainult muutused on olnud väiksemad, kasvud vastavalt 57% ja 1%.

TABEL 3. Hiiumaa ja kogu Eesti põllumajandusmaa pindalad

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
EESTI						
Kasutatav põllumajandusmaa	1003505	981825	984671	988410	985456	986672
Põllumaa	690208	678788	682805	689589	694394	699632
Püsirohumaa	306753	295927	294695	291659	286187	282273
Püsirohumaa sööda tootmiseks	269835	242083	247940	240636	254410	224334
Hooldatav püsirohumaa	36918	53844	46755	51023	31777	57939
HIIUMAA						
Kasutatav põllumajandusmaa	16025	15583	15917	16311	16429	16214
Põllumaa	3409	2949	3075	3440	3738	3886
Püsirohumaa	12334	11965	12138	12206		11663
Püsirohumaa sööda tootmiseks	12241	11899	12138	12206	11859	10888
Hooldatav püsirohumaa	93	66	0	0		776

Allikas: Eesti Statistikaamet

Statistikaamet toob välja, et põllumajandusmaa hindade statistika kajastab, kuidas on põllumajandustootjatele makstavad otsetoetused mõjutanud maa hinda. 2016. a oli Hiiumaa põllumajandusmaa müügihind sarnane kogu Eesti hinnatasemele. Alates 2017. a on Hiiumaa põllumajandusmaa müügihind olnud kogu Eesti hinnatasemest 800-1600 eurot madalam. Kõige suurem erinevus esines 2021. a.

TABEL 4. Hiiumaa ja kogu Eesti põllumajandusmaa müügihind

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
KOGU EESTI						
Põllumajandusmaa kokku, müük	2602	2722	2974	3308	3630	4156
Põllumaa, müük	2735	2890	3174	3461	3772	4383
Püsirohuma, müük	2181	2179	2398	2856	3087	3358
HIUMAA						
Põllumajandusmaa kokku, müük	2359	1616		2265	2861	2575
Põllumaa, müük	2430	1632		2440		
Püsirohuma, müük	2101	1549		2146	2907	2329

Allikas: Eesti Statistikaamet

Aastatel 2016-2021 suurenes Hiiumaal erinevate põllumajanduskultuuride saagikus, v.a munatoodang, mis on langenud 84%. Võrreldes 2016. a-ga on oluliselt suurenenud teraviljasaak (2,8 korda), piimatoodang (2,6 korda) ja kartulisaak (2,5 korda). Peeaegu kaks korda on kasvanud ka lihatoodang. Kui liha- ja piimatoodang on vaadeldaval perioodil stabiilses kasvutrendis, siis teraviljasaagis toimus oluline langus 2019. a, mille järel saak ongi mõnevõrra langenud. Kogu Eesti põllumajandustoodangu kasvud on olnud Hiiumaaga võrreldes madalamad, v.a munatoodang, kus on sarnaselt Hiiumaaga toimunud küll langus, kuid väiksem ja langus on toimunud ka kartulisaagis.

TABEL 5. Hiiumaa ja kogu Eesti põllumajanduskultuuride saagikus

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Muutus (2016 vs 2021)
KOGU EESTI							
Lihatoodang, tonni	116875	106071	109950	112112	117240	120854	3%
Piimatoodang, tonni	783155	790646	797624	821467	848059	839389	7%
Munatoodang, tuhat tk	199033	207019	205648	154423	159312	168080	-16%
Keskmine piimatoodang lehma kohta, kg	8878	9159	9287	9633	9943	9966	12%
Keskmine munatoodang kana kohta, tk	262	270	262	287	296	307	17%
Teraviljasaak, tonni	934052	1311894	919828	1624574	1632786	1285749	38%
Kartulisaak, tonni	89842	91182	88434	120502	94414	71170	-21%
HIUMAA							
Lihatoodang, tonni	468	556	495	758	819	901	93%
Piimatoodang, tonni	2131	3995	4705	4581	4880	5509	159%
Munatoodang, tuhat tk	832	972	226	224	136	136	-84%
Keskmine piimatoodang lehma kohta, kg	5875	6559	7558	7372	7274	7529	28%
Keskmine munatoodang kana kohta, tk	177	142	151	264	264	264	49%
Teraviljasaak, tonni	1342	3802	2615	5382	4355	3770	181%
Kartulisaak, tonni	63	173	157	186	183	158	151%

Allikas: Eesti Statistikaamet

Hiiumaa mahepõllumajanduse statistika

2021. a lõpu seisuga on Hiiumaal Mahepõllumajanduse Registri andmetel 2 785 mahedat kultuurigruppi kogupindalaga 14 387,5 hektarit. Hiiumaa valla arengukavas on püstitatud eesmärk, et kasutuses olevast Hiiumaa põllumajandusmaast kasvab aastaks 2022 mahemaa osakaal 10%. Kui võrrelda 2021. a andmeid 2020. a andmetega, siis on Hiiumaa mahemaa osakaal kasvanud 13%, mis

lubab eeldada, et arengukavas püstitatud eesmärk saab täidetud. Umbes kolmveerand Hiiumaa maheda maa pindalast moodustab püsirohumaad, mille pindalast omakorda veidi üle kahe kolmandiku moodustavad rohttaimed. Maheda maa pindala alusel järgnevad püsirohumaale lühiajaline rohumaa (8% Hiiumaa maheda maa kogupindalast) ja teravilja kasvatamine (7% Hiiumaa maheda maa kogupindalast). Lühiajalise rohumaa puhul domineerib liblikõieliste ja kõrreliste segu ja maheda teravilja kasvatuses umbes poolel mahedast maast kasvab kaer. Veidi suurema osakaaluga on Hiiumaal veel mahedad viljapuu- ja marjaaiad (peamiselt astelpaju) ja karjatamine väljaspool põllumajandusmaad. Kõige vähem on Hiiumaal mahedaid maasikaid, muid tehnilisi kultuure ning ravim- ja maitsetaimi.

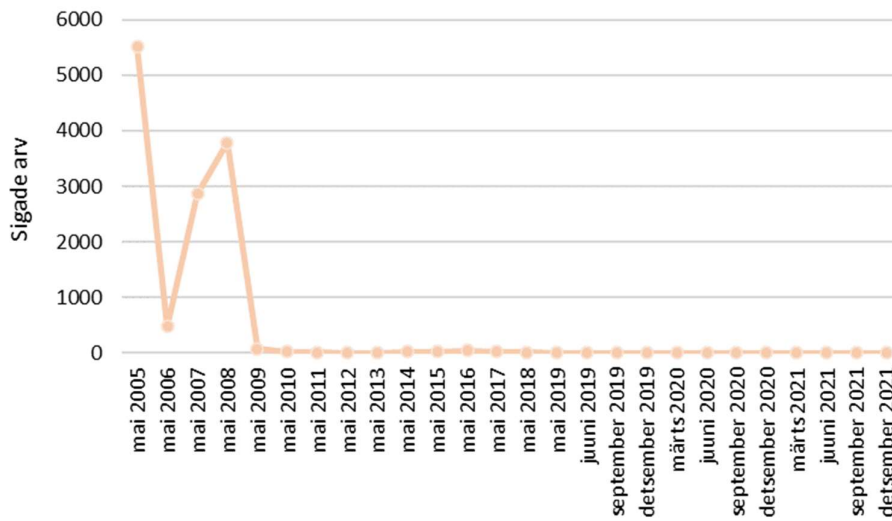
Hiiumaal on 2021. a lõpu seisuga 360 mahedat loomagrupperi, millest üle kolmveerandi moodustavad maheveised (tabel 6). Maheveistest omakorda moodustavad 4 loomagrupperi üsna võrdse osa 18-24%: noorveised 6-24 kuud (24%), ammlehmad (23%), vasikad 0-6 kuud (21%) ja noorveised üle 2 aasta (18%). 12% mahedast loomagrupperist on Hiiumaal lambad, ülejäänud loomagrupperid moodustavad väiksema osa.

TABEL 6. Hiiumaa mahedad loomagrupperid, 31.12.2021 seisuga

Loomagrupper/Loomarühm	Loomagrupperi arv
Hobused	12
Kitsed, sh:	5
kitsed 0-6 kuud	1
kitsed üle 6 kuu	4
Kodulinnud, sh:	11
munakanad üle 6 kuu vanused	8
munakanatibud alla 6 kuu	3
Lambad, sh:	44
lambad 0-6 kuud	16
lambad üle 6 kuu	28
Mesilaspered	3
Muud loomad	1
Veised, sh:	284
ammlehmad	66
lüpsilehmad	5
noorveised 6 kuud - 24 kuud	69
noorveised üle 2 aasta	51
tõupullid	33
vasikad 0-6 kuud	60
KOKKU	360

Allikas: Eesti Mahepõllumajanduse Register

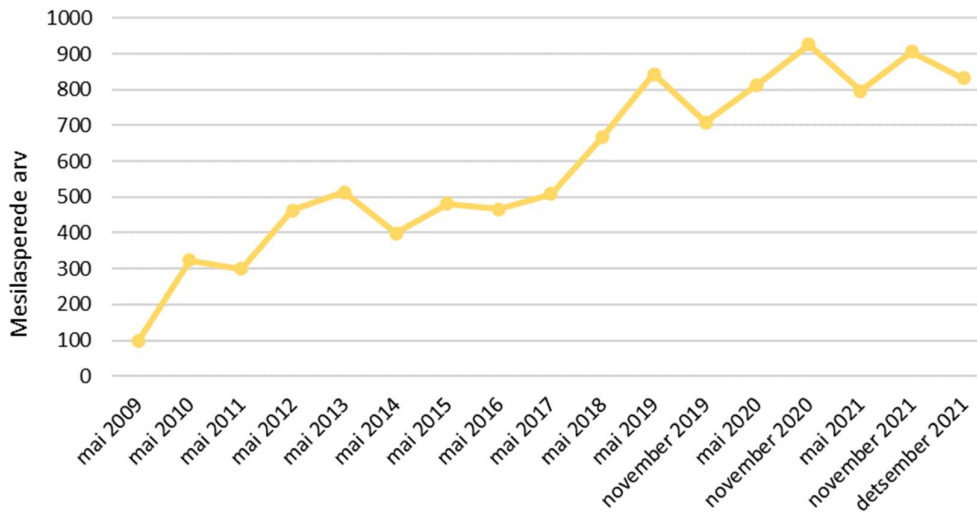
Alljärgnevalt jooniselt nähtub, et sigade arv on Hiiumaal viimase 17. a jooksul oluliselt muutunud. Kui 2005. a oli Hiiumaal üle 5 500 sea, siis 2021. a lõpuks oli see arv 1. 2007. ja 2008. a loomade arv kasvas vastavalt umbes 3 ja 4 tuhandeni, kuid langes 2009. a 79 loomani. Loomade arvu langus on tingitud asjaolust, et kuni 2009. a-ni tegutses Hiiumaal sigala. Sigala sulgemise ajast alates langes Hiiumaal sigade arv, kuni 2019. a maini ühe loomani ja see on püsinud selliselt tänaseni.

JOONIS 5. Hiiumaa sigade statistika ajavahemikul 2005-2021

Allikas: Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet

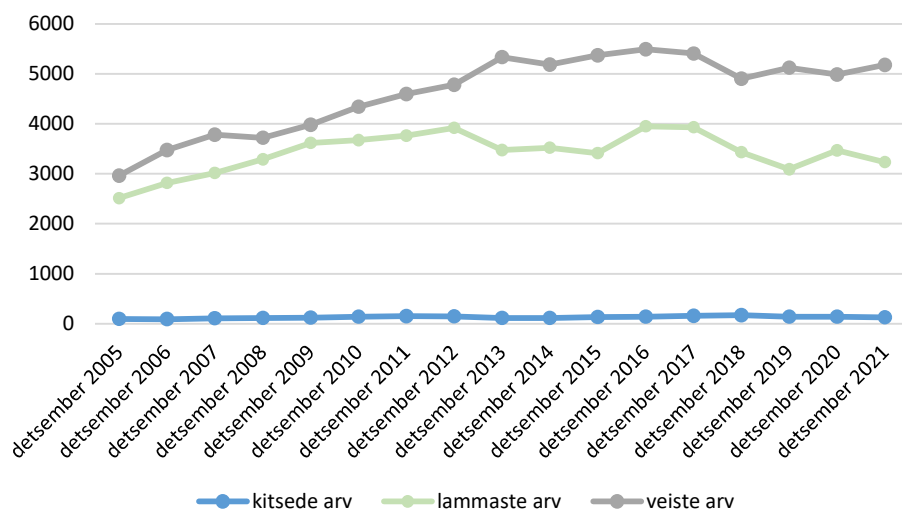
Mesilasperede arv on Hiiumaal vaadeldaval perioodil stabiilselt kasvanud, 2021. aastaks oli Hiiumaal 832 mesilasperet.

JOONIS 6. Hiiumaa mesilasperede statistika ajavahemikul 2009-2021

Allikas: Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet

Kõige enam on Hiiumaal veiseid, mille arv on ajavahemikul 2005-2021 peaaegu kahekordistunud ja veiste arv on stabiilselt kasvanud (Joonis 7). Kitsede arv on Hiiumaal olnud madal, jäädes 100-200 looma vahele. Lammaste arv on vaadeldaval perioodil üldiselt kasvanud, v.a mõnede üksikute eranditega.

JOONIS 7. Hiiumaa kitsede, lammaste ja veiste statistika ajavahemikul 2005-2021

Allikas: Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet

Käesoleva uuringu käigus läbiviidud intervjuudest selgus, et meremuda on Hiiumaa teaduslikult enim uuritud maavara, kuid viimase 10. a jooksul on Hiiumaal meremuda kaevandatud väga vähesel määral (10. a jooksul on olnud meremuda kaevandamise maht Hiiumaal 36 tonni). 2021. a kaevandati Hiiumaal 22 300 m³ ehitusliiva ja 110 900 m³ ehituskruusa. Muid maavarasid 2021. a ei kaevandatud. Seega, on Hiiumaal olemas ka maavarade varud, mida kohapeal väärindada.

TABEL 7. Hiiumaal kaevandatavate maavarade aktiivse ja passiivse tarbe- ja reservvaru jääkvaru (31.12.2021 seisuga)

MAAVARAD		AKTIIVNE		PASSIIVNE	
		T	R	T	R
turvas (tuhat tonni)	hästilagunenud	455,6	2 256		3 979
	vähelagunenud	59,8	291		798
meremuda (tonni)		308		1 546	
lubjakivi (tuhat m ³)	tehnoloogiline lubjakivi	250	2 401		1 866
	ehituslubjakivi	10,5	267		
savi (tuhat m ³)	keraamiline		4 268		
liiv (tuhat m ³)	ehitusliiv	33 859,4	11 028	97	1 162
	täiteliiv	7 308,8	143		
ehituskruus (tuhat m ³)		4 040,1	13 812		7 747

Allikas: Maa- Amet (maavaravarude koondbilanss)

1.4. Transpordiühendused ja turism

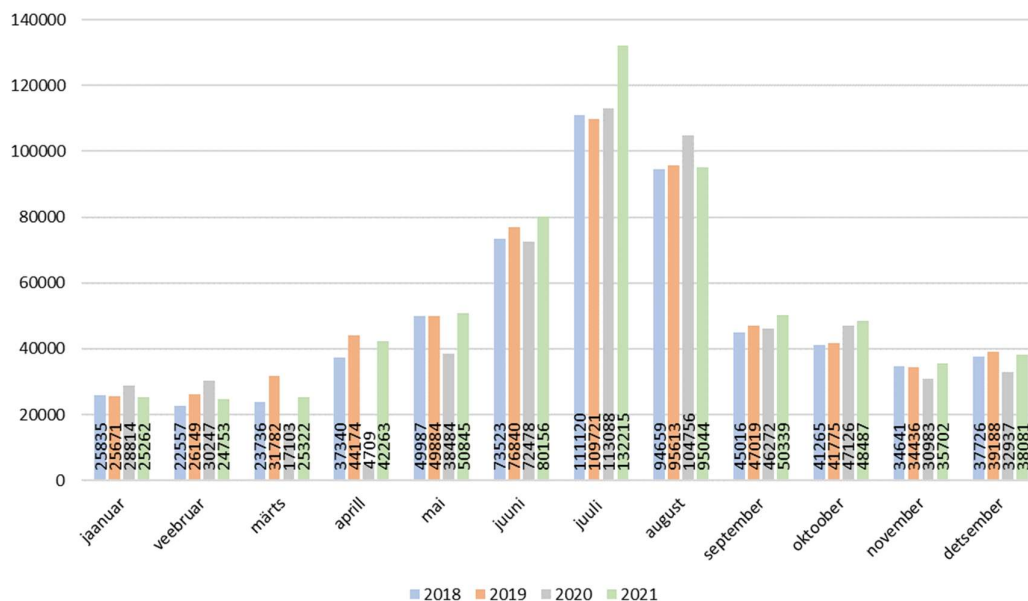
TRANSPORDIÜHENDUSED

Mandri-Eesti ja Hiiumaa vaheline parvlaeva liiklus

Saarelisest eripärast tingituna jääb kõige domineerivamaks transpordivahendiks mandri ja Hiiumaa vahel sõitev parvlaev. Hiiumaa liinil sõidavad kaks laeva ja vajadusel on võimalik kasutada asenduslaeva, mis on aga vana ja millel puuduvad tänapäevased mugavused. Parvlaevaühendusel on praegusel hetkel oma kitsaskohad, mis vajavad lahendamist, ja arengusuunad, kuhu soovitakse tulevikus jõuda.

Riigil peaks olema praeguseks hetkeks välja kuulutatud kontseptsioonihange, mille tulemuseks on üks saarte liinidel tegutsev asenduslaev. Liinid on aga tehniliselt erinevad, Hiiumaa liinil on kitsas Rukki kanal, mis ei võimalda kahel laeval kõrvuti sõita, ja ka veesügavused liinidel on erinevad. Saaremaa liinile on võimalik panna elektritoitega laev. Hiiumaa liinile sellist lahendust tekitada ei saa. **Idealis võiks aga mõlemal liinil olla oma lisalaev**, sest käesoleval hetkel läheb asenduslaev vajadusel pigem teenindama Saaremaad. **Lisalaev ei pea olema suur laev**, vaid väikeliinide ja suurte parvlaevaliinide abilaev võib olla sama suur. Oluline on, et laeva võimekus täidaks püstitatud eesmärki – viia inimesed sadamast Hiiumaale ja vastupidi ning lühendada seeläbi ooteaegasid.

Perioodil 2018-2021 on mandrilt Hiiumaale sõitnud parvlaevaga 450-650 tuhat inimest (Joonis 8). Kõige vähem sõideti Hiiumaale 2020. a, mis on koroonaviirusest tingitud piirangute kehtestamise tõttu selgitatav ja kõige rohkem oli Hiiumaa parvlaevadel reisijaid 2021. a (ca 650 tuhat). Reisijate keskmine arv ühe reisi kohta ei ole vaadeldavate aastate jooksul oluliselt muutunud – keskmiselt on ühe reisi kohta olnud 112-116 reisijat, v. a 2020. a, mil ühe reisi kohta oli reisijaid keskmiselt 135.

JOONIS 8. Rohuküla-Heltermaa parvlaevaühenduse reisijate statistika 2018-2021

Allikas: Hiiumaa vallavalitsus

Olemasolevad parvlaevad on sõitnud alates 2016. a ja hange kestab kuni 2026. a, mis tähendab, et suveperioodidel seni maksimumkoormusega (standardolukorras 11 väljumist, vedajal on võimekus ja valmisolek lisada vajadusel ka 12-s väljumine) sõitnud parvlaevad vajavad rohkem hooldust, mis aga kestab 2-3 nädalat ja laevade asendamiseks puudub korralik tagavaravariant. Parvlaevade osas on arenguruumi ka **parvlaeva sõidukiiruses**. Kui Saaremaa parvlaev sõidab praegusel hetkel 30 minutit, siis Hiiumaa liinil võiks sõit kesta senise ühe tunni ja 15 minuti asemel tund aega.

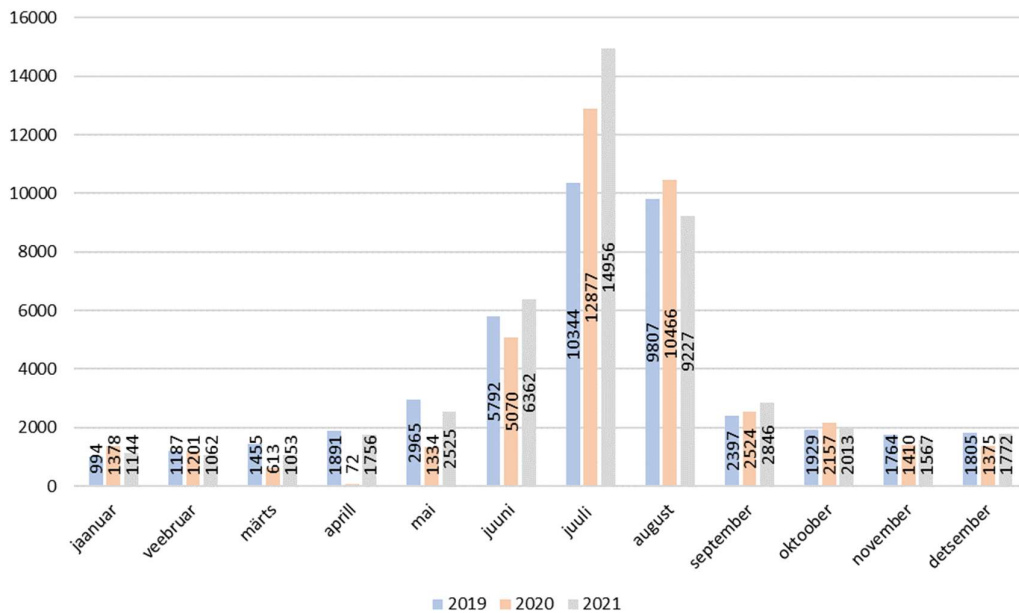
Oluliseks edasiminekuks on **parvlaevade väljumine standardkellaegadel** - teatud kellaajad on saare erinevatele sihtgruppidele nagu näiteks Tarbijate Ühistu kaubatransport, postiauto, kiirbussid, jne. olulised. Samuti on oluline **veomahtude kinnitamine aasta alguses, mis võimaldab suuremat paindlikkust** ja avada piletimüügi aasta lõpuni, kui varem sai pileteid ette osta paar nädalat.

Lisalaeva lisamisega tekib uus laevatee mõttes lahendamist vajav kitsaskoht või arengukoht - kas **kaevata Rukki kanal laiemaks või teha Kuivarahu kaudu lisakanal**.

Sadama arendamises on toimunud edasiminekud, nt. on sadamal avariirambid, mis võimaldavad avarii korral laeval silduda mõne teise kai äärde. Kaks aastat tagasi selline võimalus veel puudus. Saarte Liinid, kellele kuulub Heltermaa sadam, on alustanud sadama planeeringu lihtsustamise menetlusega, et oleks võimalik eraldada reisijate- ja kaubakai. Sadama arendusega seoses on oluline teha täiendusi ka sadama ümbruse liiklusskeemis, nt. Kärdla poolt sissesõidul. Riigil on valmimisel **veeteede hoiu kava**, mille vajalikkust on kinnitanud nii Transpordiamet kui ka Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium. Veeteede hoiu kava tagab Hiiumaale, et riigi poolt oleks kõik läbi mõeldud, mh. Rukki kanali hooldus- ja süvendustööd, vältimaks 2016. a tekkinud olukorda, mil vesi oli kanalis nii madal, et takistas laevaliiklust märkimisväärselt.

Saaremaa ja Hiiumaa vaheline parvlaeva liiklus

Sõru-Triigi parvlaevaühendusel on kitsaskohaks talvise perioodi (september-aprill) väljumised kolmel päeval, mil parvlaev väljub mõlemast sadamast vaid ühe korra päevas. Eesmärk on tagada **mõlemast sadamast aastaringselt minimaalselt kaks väljumist päevas**, mis võimaldaks arendada Väinamere regiooni. Riik on lubanud kompenseerida laeva väiksust reise tihedusega. Parvlaeva graafiku tihedamaks muutmise seondub otseselt regiooni turundamisega ja võimalusega pikendada (turismi)hooaega ette- ja tahapoole. Jooniselt 9 nähtub, et Saaremaa ja Hiiumaa vaheline laevaliiklus muutub aktiivsemaks aprillis ja aktiivsem periood kestab septembrini. Samas on ka teistel kuudel näha stabiilset reisijate arvu. Hea parvlaeva ühenduse tagamine kahe saare vahel väljaspool kõrghooaega seostub ka peatükis 1.5. esitatud ettepanekuga arendada Hiiumaal konverentsiturismi. Hiiumaa on panustanud saartevahelise parvlaevaühenduse arendusse bussiliinide sidustamisega parvlaeva graafikuga.

JOONIS 9. Sõru-Triigi parvlaevaühenduse reisijate statistika 2019-2021

Allikas: Hiiumaa vallavalitsus

Maismaatransport

Maismaatranspordis on Hiiumaal mitmeid erinevaid arengusuundasid. Näiteks kirjutati projekt, et saaks Hiiumaale luua **nutikad päikese või mõnel muul taastuenergiaga põhinevad bussijaamad**, kus oleks võimalik laadida, hoida ja hooldada jalgratast. Eesmärk on luua Hiiumaal erinevad jalgrattateekonna marsruudid ja katta Heltermaa, Suuremõisa, Käina, Emmaste, Haldi, Kõrgessaare selliste punktidega, et oleks neid vahemaid võimalik ja mõistlik sõita jalgrattaga. Hetkel on Kõrgessaare ja Kärdla vahel hea tee, Kärdlast Paladele viib küll mitte kergliiklustee, kuid seal on võimalik vabalt jalgrattaga liikuda. Küll aga Suuremõisa-Käina vajab uut teed ja eeldused selleks on olemas, kuid Euroopa Liidu vahendeid teede arendamiseks enam ei ole. Siinkohal on oluline suurendada kohaliku tasandi rolli **teedevõrgu täiendamiseks või välja ehitamiseks**. Alternatiiviks on oodata uute rahastusvahendite teket/väljakujunemist, nt. Transpordiametil on liikuvuse parandamise meede, aga selles meetmes osalemiseks on väga pikk ootejärjekord ja sarnaselt muude toetusmeetmetega tekib ka siin olukord, kus äärealad ja teised maapiirkonnad on suuremate keskustega võrreldes halvemas positsioonis. Bussivõrgustikus on arengusuunaks **nutikatel kohalikel küttelahendustel** põhinevate busside kasutuselevõtt. Vaja on välja töötada **autonoomne ja isemajandav lahendus**, mis **kasutaks kohalikku ressursi**, mille peale oleks võimalik sobiv tehnoloogia üles ehitada.

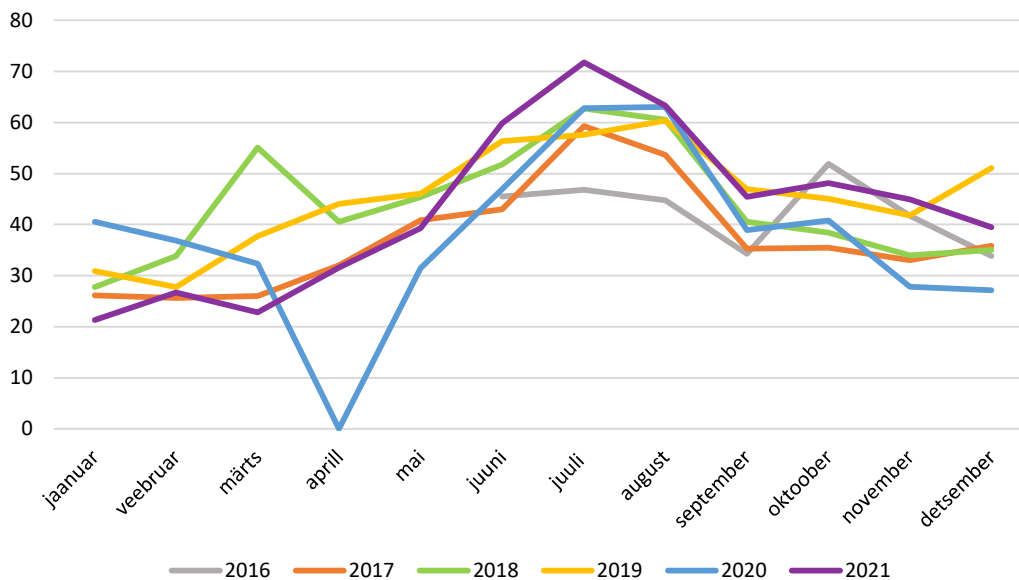
Käesolevas uuringus arutleti ka rongi kui ühe võimaliku transpordivahendi üle. Hiiumaa vallavalitsuse esindaja hinnangul annaks mingitel tingimustel rongi transpordivahendina kasutada, kuid on mitmeid piiranguid (nt. kuidas saaks kaubakonteiner rongi pealt parvlaeva peale), mida on ehk rohkem kui mõne teise transpordivahendi puhul, mistõttu käesolevas uuringus rongiliikluse lahendusi rohkem ei analüüsitud.

Lennuühendus

Hiiumaa ühendus nii mandriga kui muu maailmaga on paljuski sõltuvuses parvlaevühendusest, kuid maailmas toimivate kiirete muutuste valguses on olulised ka alternatiivsemad ja kiiremad ühendused nagu Tallinn-Kärdla-Tallinn lennuliin. Lennukitransporti ei hinnata vaid mugavusteenuseks, vaid seda kasutavad lisaks turistidele tööl käimiseks arstid ja teiste ametikohtade esindajad ning näiteks koolitusreisidel osalejad.

Lennuühenduse vastu on olnud stabiilselt kasvav huvi alates 2016 aastast, mil Kärdla lennuliini teenindama hakati. Alljärgnevalt jooniselt nähtub, et lennuki täituvus on olnud vähemalt veerand (v.a. 2020. a aprill, mil koroonaviirusest tingituna lennud ära jäeti) ning täituvus varieerub kuude ja aastate lõikes. Kui võiks eeldada, et suvekuudel on lennuki täituvus kõige kõrgem ja seejärel täituvus langeb, siis teatud aastatel on täituvus teinud olulise kasvu ka teistel kuudel. Oluline täituvuse kasv toimus 2021. a juunis ja juulis, mis võimaldab eeldada, et inimeste huvi lennuliini vastu on kasvav.

Oluline uuendus Kärdla lennuliikluses toimus 2018. a, mil Kärdla lennuväljale loodi GNSS maandumissüsteem ehk täpsusmaandumise süsteem, mis võimaldab lennukit maandada madalama pilvusega kui see varem võimalik oli. Selle tulemusena on tõusnud oluliselt Hiiumaa lennuühenduse kindlus - ilma tõttu ära jäänud lendude arv on vähenenud poole võrra või rohkem. Seega, on täidetud valla arengukavas määratud sihttase, et ilma tõttu ära jäänud lennureiside arv 2022. aastaks kahaneb.

JOONIS 10. Tallinn-Kärdla-Tallinn lennuliini täituvus ajavahemikul 2016-2021

Allikas: Hiiumaa vallavalitsus

Kui eesmärgiks on kujundada Hiiumaast koht ja võimalik testsaar, kus oleksid kättesaadavad kõik teenused, siis on regulaarse lennuühenduse tagamine Hiiumaa ja mandri vahel vajalik, et erinevate ametikohtade esindajad saaksid Hiiumaal tööl käia ja oma teenuseid pakkuda. Tulevikuvaatetest oleks oluline pakkuda regulaarset lennuühendust mõne strateegiliselt olulise sihtkohaga, kas näiteks Helsingi, Stockholm, Riia, millel on head jätkuühendused ülejäänud maailma sihtkohtadega.

TURISMISTATISTIKA

Eestis tervikuna vähenesid 2021. aastaks umbes kolmandiku võrra nii majutatute arv kui ka majutatute ööbimiste hulk. Kõige enam on sel ajal vähenenud konverentsidest ja koolitustest osavõtt, mis on koroonaviiruse levikust tingituna arusaadav, sest üritused kas jäeti ära või korraldati virtuaalselt. Kui kogu Eestis on majutamine olnud vaadeldaval perioodil langustrendis, siis Hiiumaal vastupidiselt on kasvanud nii majutatute arv (+33%) kui ka majutatute ööbimiste hulk (+52%), mis peegeldab, et Hiiumaale reisimise vastu on jätkuvalt huvi. Kui teised reisi eesmärgid on tavapärased, siis olulise kasvu (2,7 korda) tegid 2019. a konverentside ja koolituste eesmärgil majutatute ööbimised, mis näitab, et Hiiumaa on muutunud atraktiivseks kohaks, kus korraldada konverentse ja koolitusi ja kus inimesed sel eesmärgil majutuvad pikemalt. Keskmiselt majutati Hiiumaal 2019. aastal konverentsidel ja koolitustel osalemise tõttu 3 ööpäeva. Võrdluseks, puhkusreisi eesmärgil majutati Hiiumaal 2019. a keskmiselt 1,6 päeva.

TABEL 8. Hiiumaa ja kogu Eesti majutatud ja majutatute ööbimised reisi eesmärgi järgi

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Muutus (2016 vs 2021)
KOGU EESTI							
MAJUTATUD, sh:	3324914	3544932	3591495	3789955	1972131	2138346	-36%
puhkusereis	2289237	2430288	2422199	2592589	1399025	1476658	-35%
tööreis, sh:	730290	771643	822740	847791	384012	460236	-37%
osavõtt konverentsist, koolitusest	109956	124482	111700	101074		29886	-73%
muu reis	305387	343001	346556	349575	189094	201452	-34%
MAJUTATUTE ÖÖBIMISED, sh:	6228128	6509299	6630315	6967047	3674012	3998997	-36%
puhkusereis	3899954	4060293	4093813	4411854	2305469	2426714	-38%
tööreis, sh:	1444977	1514987	1610816	1659344	865899	1018471	-30%
osavõtt konverentsist, koolitusest	185000	204228	171376	153919		51262	-72%
muu reis	883197	934019	925686	895849	502644	553812	-37%
HIIUMAA							
MAJUTATUD, sh:	19684	23075	23481	23160	23864	26230	33%
puhkusereis	14342	16660	18141	17795	20040	20528	43%
tööreis, sh:	4661	4633	4557	4657		5114	10%
osavõtt konverentsist, koolitusest	34	24	33	52			-100%
muu reis	681	1782	783	708		588	-14%
MAJUTATUTE ÖÖBIMISED, sh:	34678	37445	42259	40354	42009	52650	52%
puhkusereis	24175	26828	30795	28918	32073	35940	49%
tööreis, sh:	9577	7988	10246	9994		13493	41%
osavõtt konverentsist, koolitusest	39	32	33	145			-100%
muu reis	926	2629	1218	1442		3217	247%

Allikas: Eesti Statistikaamet

1.5. Ettevõtlusharidus Hiiumaal

ETTEVÕTLUSHARIDUSE PAKKUMINE

Ettevõtlusharidust pakutakse Hiiumaal **3. kooliastmest ehk põhikoolist** alates vabaainena⁶. Käsitletakse rahateemasid, eelarvestamist ja majandusteemasid üldiselt, sest majandusõpet eraldi aina õppekavas ei ole. Ainetunni raames vaadatakse ka ettevõtlikkust laiemalt – suhtumist, valmisolekut elus aktiivset rolli võtta. Ettevõtlusõpe on 35-tunnine, millest pool aastat läbitakse 8. klassis ja pool aastat 9. klassis.

Kärdla Põhikoolis on ettevõtlikkuse pädevuse arendamine eraldi läbiv teema, noortel ei ole konkreetset tundi või spetsiaalset tegevust ettevõtluse ja ettevõtlikkusega tegelemiseks, püütakse loimida erinevate õppeainete raames. Kooli väärtus on loovus ja see väljendub ka ettevõtlikkuses, õpitakse, kuidas olla loov erinevate lahenduste nägemises ja väljatöötamises. Loovuse kasutamine on kooli õpetajaskonna arvates oluline, sõltumata, kas lõpptulemuseks on ettevõtlustulemus või muu loovtulemus. Kärdla Põhikoolis ei ole olnud miniettevõtlust/minifirmade loomist, kooli poolt on huvi ja ka õpilastel on huvi katsetada miniettevõtlust turvalises keskkonnas. See võimaldaks õpilastele head päriselu kogemust, mille baasilt infot omandada ja analüüsida.

Gümnaasiumiastmel on valikainetena 10. klassis teoreetiline 35-tunnine majandusõppe kursus ja 11. klassis 35-tunnine praktiline ettevõtlusõppe kursus, mille raames tehakse õpilasfirmasid. Kuna tegemist on valikainetega, siis läbivad kursuseid vaid need, kes on teemadest reaalselt huvitatud, mis peegeldub huvis aine vastu. Osad õpilased jõuavad pärast aine läbimist veendumusele, et ettevõtlus pole nende jaoks, samas selliseid on vähe. Pigem on näha tendentsi, et need, kes on käivitanud õpilasfirma, julgevad minna ettevõtlusesse palju julgemalt ja enesekindlamalt.

Nii põhikooli- kui ka gümnaasiumiastmel kasutatakse ettevõtlusõppe raames Sihtasutuse Junior Achievement Eesti juhiseid ja materjale. Kuigi on olemas alusmaterjalid, millest lähtuda, on ettevõtlusõpe õpetaja/koolitaja nägu ja oleneb õpetajast ja koolitajast, millele rohkem rõhku või tähelepanu pööratakse. Põhikooliastmes on aine raames ruumi paindlikkusele ja loovusele. Paindlikkus soodustab huvi kestmist aine vastu. Võimaldab lähtuda õpilaste endi huvidest ja vajadustest. Küsitakse, mis teemad õpilastele huvi pakuvad ja millest nad tahavad rohkem teada. Õpilastelt on tulnud väärtuslikku sisendit, et siduda ainekavaga erinevaid teemasid.

Kutseõppes pakuti Hiiumaal tasemeõppe vormis kuni 2015. a teoreetilise suunitlusega väikeettevõtluse kursust. Pärast seda grupp ei täitunud, see Ametikooli õppekava rühm ei täitnud enam Haridus- ja Teadusministeeriumi jaoks vajalikke nõudeid ja ettevõtlusõpe tasemeõppes katkes. Kuni 2017. a pakuti Hiiumaa Ametikoolis ka raamatupidamise/majandusarvestuse tasemeõpet, mis lõpetati Saaremaa ja Haapsalu kutsekoolide poolt samade õppekavade avamisest tingitud konkurentsi tekkimise tõttu.

Käesoleval hetkel pakutakse Hiiumaa Ametikooli poolt igal sügisel tasuta 80-tunnist raamatupidamise ja maksunduse täiendusõppe algkursust ning 70-80 tunnist ettevõtluse

⁶ Põhikooliastme hinnangud põhinevad Kärdla Põhikooli esindaja hinnangutel.

täienduskoolitust riikliku koolitustellimuse alusel. Kuna ettevõtlusõpet jätkati lõpetatud tasemeõppe baasilt, siis on tegemist veidi pikema ja põhjalikuma koolitusega kui seda näeb ette Töötukassa 56-tunnine koolitusmaht. Samuti on Hiiumaa Ametikoolis kõikide 4. taseme tasemeõppe erialadel kohustuslikuks mooduliks õpitee ja töö muutuv keskkonnas, mille puhul iga õppekava juhtõpetaja määrab õppekava sisu planeerides, kas on eraldi ettevõtlusloengud lektoritega või on ettevõtluspool integreeritud, nt kui mõnel erialal on mõni tegevettevõtja erialaõpetaja. Täiskasvanud tasemeõppe õppijad saavad kindlasti ettevõtlusmaailmast algse ülevaate, mis on erialade lõikes erineval tasemel ja rõhuasetusega.

Ettevõtlusõppe koolitus ei toimu viimasel ajal mitte igal sügisel. Selleks on kaks põhjust. Ettevõtlusõppe kava vajab sisulist arendamist ja ümberkorraldamist, õppekava on ühe koolitaja keskne ja see on mõnevõrra piiravaks teguriks kui koolitajal ei ole kõikide teemade osas piisavalt ajakohaseid teadmisi. Teiseks, Hiiumaa Arenduskeskus pakub oma põhikirjast tulenevalt 56-tunni pikkust alustava ettevõtja baaskoolitust. Hiiumaa kogukond ja sihtgrupp on piisavalt väike, et kaks sarnase sisuga kursust suudaksid või peaksid omavahel konkureerima.

Nooremas kooliastmes ettevõtlusõpet Hiiumaal ei pakuta. Seni on keskendunud kohalike teemade nagu Hiiumaa ajalugu, traditsioonid ja kultuur tutvustamisele. Fookus on pigem kultuuri ja regiooni omapära säilitamisel kui niivõrd ettevõtlikkusel. Samas loob see hea aluse, loomaks teadmisi ja tekitamaks sidet kogukonnaga, et 3. kooliastmes saaks õpilane mõelda, kuidas ise saaks kogukonna arengusse panustada.

Ettevõtlusõppe olulisust väärtustatakse nii põhikooli- kui ka gümnaasiumitasemel, sest saarelisest eripärast tingituna on igaühe panus, et elu saarel edukalt edasi läheks, väga oluline. Ka kutseõppe tasemel hinnatakse püsivat ettevõtlusõppe pakkumise vajadust piirkonnas. Väikeettevõtluse või mitme väikse asjaga tegelemine on maakonna elaniku jaoks, kellel on selleks vähegi eelsoodumust, hakkamasaamise või aastaringse äraelamise taustal paratamatus.

Nii põhikooli- kui ka gümnaasiumitasemel hinnatakse kõrgelt koostööd Hiiumaa Arenduskeskusega. Põhikooli tasemel on saadud arenduskeskusest nii rahalist tuge kui ka suuniseid, mida ja kuidas ellu viia.

Hiiumaal pakutava ettevõtlusharidusega seonduvad ettepanekud/tähelepanekud:

- Ettevõtlusõpe võiks läbi käia kõik kooliastmed, alustades mängulises vormis lasteaiast (mini-firmade loomine) ning liikudes läbi põhikooli ja gümnaasiumi, et ettevõtlikkuse põhitõed kinnistuksid kogukonna elanike hulgas rohkem. Seega, teevad käesoleva uuringu koostajad ettepaneku muuta ja täiendada lasteaedade ja põhikoolide õppekavasid majanduse ja ettevõtluse põhialustega, tuues fookusesse kohaliku majandus- ja ettevõtluskeskkonna. Alternatiiviks on teadlikumalt ja paremini planeeritult lõimida ettevõtlusõpet teiste ainevaldkondade tundidega.
- Hetkel on täiskasvanutele suunatud ettevõtlushariduse pakkumine Hiiumaal teatud teemade lõikes mõnevõrra killustunud – ettevõtlusõppe koolituste ja turismivaldkonna kui Arenduskeskuse ühe fookusvaldkonna koolituste pakkumine Hiiumaa Arenduskeskuse ja Hiiumaa Ametikooli poolt. Analüüsida kahe konkureeriva ettevõtlusõppe koolituse (Arenduskeskuse alustava ettevõtja baaskoolitus ja Hiiumaa Ametikooli ettevõtlusõppe

täienduskoolitus) toimumise kasutegureid ja negatiivseid külgi. Kuna Hiiumaa sihtgrupp on piisavalt väike, võiks kaaluda kahe koolituse ühendamist.

Kuna Arenduskeskusel on turismi valdkonna rahastusprogrammid ja tegevuskavad, kus eeldatakse turismialaste koolituste läbiviimist, võib tekkida regioonis ebavajalik konkurents. Kohalikule turule suunatud spetsiifilised koolitused võiksid olla aga Hiiumaa ettevõtlusõppe üheks nišisuunaks (vt. järgmine punkt), kuid siinkohal on oluline panna paika põhialused ja kaardistada kompetentsi, milline asutus, millisele valdkonnale spetsialiseerub ja võimaluse korral teha piirkonna väiksusest tulenevalt õppekavade arendamisel pigem koostööd kui omavahel konkureerida.

- Hiiumaa ettevõtlusõppe üheks arengusuunaks on **kohalike ettevõtjate kaasamine ettevõtlusõppe lektoritena**. See on võrgustiku, inimeste ja potentsiaali tundmise pool, mida haldab praegu paremini Arenduskeskus, mis süsteemselt töötab ettevõtluslistidega.
- Suurendada **kohalike ettevõtete ja haridusasutuste vahelist koostööd**. Hetkel on koostöö vähene, peamiselt toimuvad üksikud ettevõtete külastused (sh. korra on käinud põhikooli õpilased töövarju päeval). Ettevõtted võiksid korraldada avatud uste päevi ja töövarju päevi, kutsuda noori suvepraktikale ja rohkem koostööd võiks olla ettevõtete ja õpilasfirmade vahel. Praegu puudub õpetajate hinnangul hea kontakt ettevõtjate ja haridusasutuste vahel. Siinkohal teevad selle uuringu autorid ettepaneku, et Hiiumaa Arenduskeskuse ja Hiiumaa Ettevõtjate Liit võiksid olla vahendajateks, kes aitavad tihendada kontakte kohalike ettevõtete ja haridusasutuste vahel. Lisaks võiks suurendada koostööd ka teiste asutustega, näiteks Noortekeskusega.
- Nii põhikooli kui gümnaasiumiastmel täheldati **vilistlastega kontakti hoidmise olulisust** ja vilistlaste külaskäikude suurendamise võimalikkust, kes tuleksid ja jagaksid tundides oma ettevõtluskogemust. Mõlema kooliastme õpetajad tunnistasid, et hetkel on olnud kooli vilistlastega kontakti hoidmine keeruline, kuid huvi selleks on olemas. Seega, teevad selle uuringu autorid ettepaneku luua **vilistlaste listid**, kuhu vilistlased saaksid oma kontaktandmed jätta ja sellega seonduvalt võiksid koolid teha oma vilistlastele üleskutseid.
- Luua kohalike haridusasutuste võrgustik, mille kaudu saaks sisendit, millised on haridusasutuste vajadused, kuidas Hiiumaa Arenduskeskus saaks aidata ja teiselt poolt, et haridusasutused võrgustaksid ja hakkaksid aktiivsemalt suhtlema. Samad noored liiguvad Hiiumaal erinevate haridusasutuste vahel – haridusasutuste võrgustik aitaks **terviklikumalt läheneda kogu piirkonna ettevõtlusharidusele**. Võrgustumise eesmärgil võiksid erinevate koolide õpetajad käia teistes koolides tunde andmas ehk aeg-ajalt võiks toimuda n.ö õpetajate rotatsioon. Haridusasutuste võrgustumise üritustel peaks aga olema kindel **praktiline väljund**.
- Üheks Hiiumaa täiskasvanute ettevõtlusõppe nišisuunaks võiks olla Hiiumaa Ametikooli poolt pakutavad **kohalikule turule suunatud spetsiifilised koolitused**, nt. rannikuala turismiettevõtja täienduskoolitus. Lisaks on vajalik järelkasvu ja spetsialistide koolitamine regioonile olulistes valdkondades. Meremajandus ja vesiviljelus on Hiiumaa majanduse struktuuris kõrge potentsiaaliga valdkond ja Hiiumaa rannikuala potentsiaali ei ole suudetud ära kasutada (vt. peatükk 1.5.).
- Teiseks täiskasvanute ettevõtlusõppe nišisuunaks Hiiumaal võiks olla **ettevõtlusõppe baaskursuse pakkumine individuaalkursusena**, mis mahutuks Töötukassa individuaalkoolituskaardi rahastusse. Sellisel juhul on oluline Hiiumaa Ametikooli ja Töötukassa tihe koostöö. Hiiumaa turg on väike ja potentsiaalne ettevõtja ei jõua ära oodata poole aasta pärast algavat kursust. Heal tasemel veebikursused on küll turgu üle võtmas ja sageli ei peagi pool aastat ootama. Kui on aga soov juhendatud kontaktõppe järele, siis võiks individuaalkursusena pakutav konsultatsiooni vormis Töötukassa koolituskaardi koolitus väga hästi sobida.

- Kolmas täiskasvanute ettevõtlusõppe nišisuund seondub hõbemajanduse arendamisega piirkonnas. Ettepanek: töötada koostöös Hiiumaa Ametikooliga välja **vanemaealiste (ettevõtlus)õppeprogramm**, toetamaks elukestvat õpet. Alternatiivne ettepanek on luua piirkonda näiteks koostöös Tartu Ülikooliga maakondlik rahvaülikool ja pakkuda **väärikate ülikooli programmi** raames kohalikule vanemale elanikonnale erinevaid õppeprogramme.

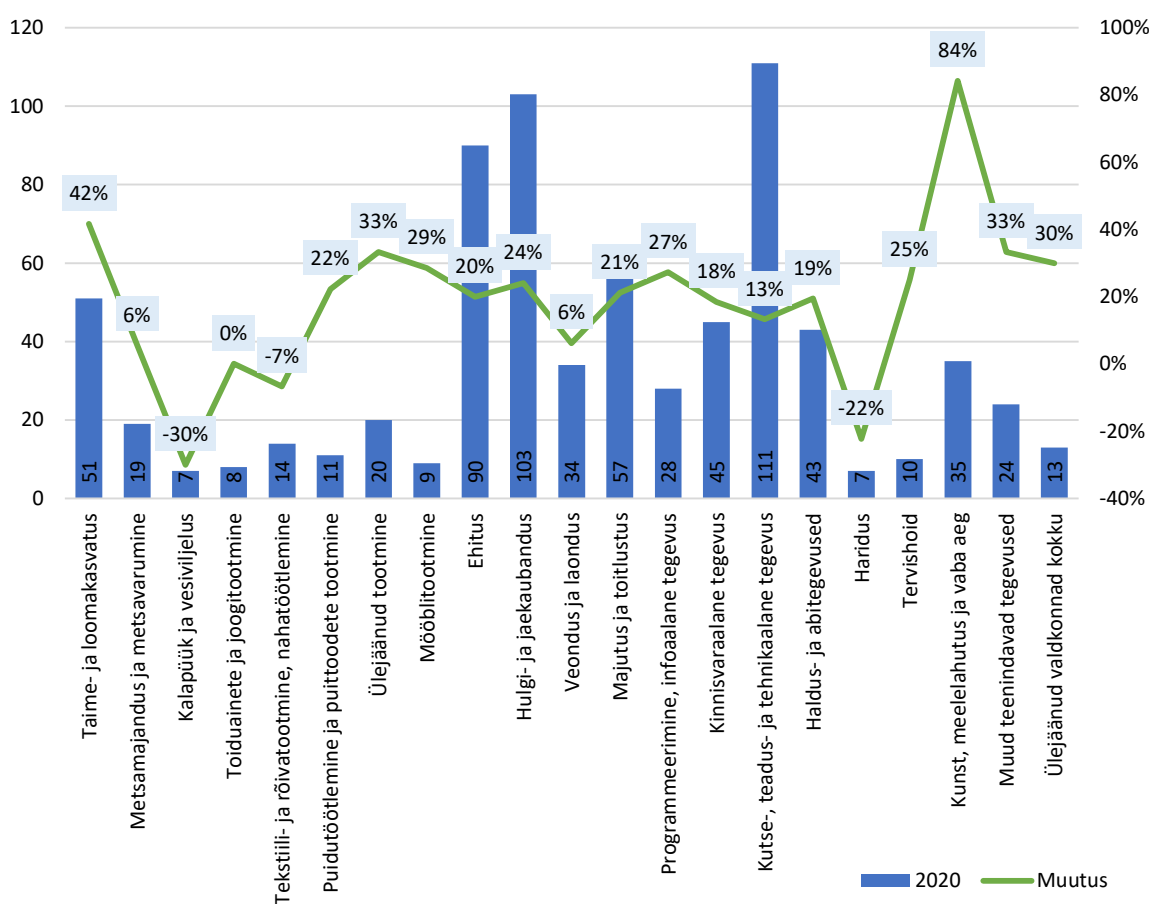
1.6. Hiiumaa ettevõtluskeskkond

Hiiumaa ettevõtete tulemuste analüüsimisel kasutati selles uuringus Äriregistrist päritud majandusaasta aruannete andmeid. Ettevõtted jagati põhitegevusala valdkondade järgi järgmistesse rühmadesse (tabel 9). Eesti keskmiste tulemustega võrdlemisel kasutati EMTAKi ühekohalist tähega koodi.

TABEL 9. Ettevõtete tegevusvaldkondade jaotus

Nimetus	EMTAK kahekohaline kood või tähega kood
Taime- ja loomakasvatus	A01
Metsamajandus ja metsavarumine	A02
Kalapüük ja vesiviljelus	A03
Toiduainete ja joogitootmine	C10
Tekstiili- ja rõivatootmine, nahatöötlemine	C13-C15
Puidutöötlemine ja puittoodete tootmine	C16
Ülejäänud tootmine	C20, C22, C23, C 5, C27, C32, C33
Mööblitootmine	C31
Ehitus	F41-F43
Hulgi- ja jaekaubandus	G45-47
Veondus ja laondus	H49, H52, H53
Majutus ja toitlustus	I55-I56
Programmeerimine, infoalane tegevus	J62, J63
Finants- ja kindlustustegevus	K
Kinnisvaraalane tegevus	L68
Kutse-, teadus- ja tehnikaalane tegevus	M 69, M70-M75
Haldus- ja abitegevused	N77-N79, N81-N82
Haridus	P85
Tervishoid	Q86
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	R90-R93
Muud teenindavad tegevused	S95-R96
Ülejäänud valdkonnad kokku	B, E, J59

Hiiumaa ettevõtete arv (OÜ, AS ja TÜH)⁷ oli 2020. aastaks võrreldes 2016. aastaga 21% võrra kasvanud. 2016. aastal oli Äriregistri majandusaasta aruannete andmete põhjal Hiiumaal kokku 613 ja 2020. aastal 739 ettevõtet⁸. Arvesse võeti vaid neid ettevõtteid, mis olid registrisse kantud ning millel oli olemas aktiivne äritegevus ehk müügitulu väärtus oli suurem kui null. Kõige rohkem on ettevõtteid, mis tegutsevad kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse valdkondades (111), hulgi- ja jaekaubanduses (103) ning ehituse valdkonnas (90). Ka põllumajanduse valdkonnas kokku (taime- ja loomakasvatus, metsamajandus ja metsavarumine ning kalapüük ja vesiviljelus) oli 2020. aastal üsna palju ettevõtteid (kokku 77). Võrreldes 2016. aastaga on ettevõtete arv kasvanud absoluutarvudes enim hulgi- ja jaekaubanduse valdkonnas (20), taime- ja loomakasvatuse (15) ja ehituse (15) valdkondades (Joonis 11).

JOONIS 11. Hiiumaa ettevõtete arv 2020. aastal, muutus võrreldes 2016. aastaga, %

Allikas: Äriregister, autorite arvutused

⁷ Selline jaotus valiti, et oleks võimalik võrrelda Hiiumaa ettevõtteid Eesti ettevõtetega tervikuna. Statistikaameti andmestikus on ettevõtte defineeritud järgmiselt: „ettevõtte koosneb ühest või mitmest äriühingust (aktsiaseltsist, osahingust, usaldusühingust, täisühingust, tulundusühingust) või välismaa äriühingu filiaalist või füüsilisest isikust ettevõtjast“. Siinkohal on arvestatud ettevõtete all OÜ, ASI või TÜHiga.

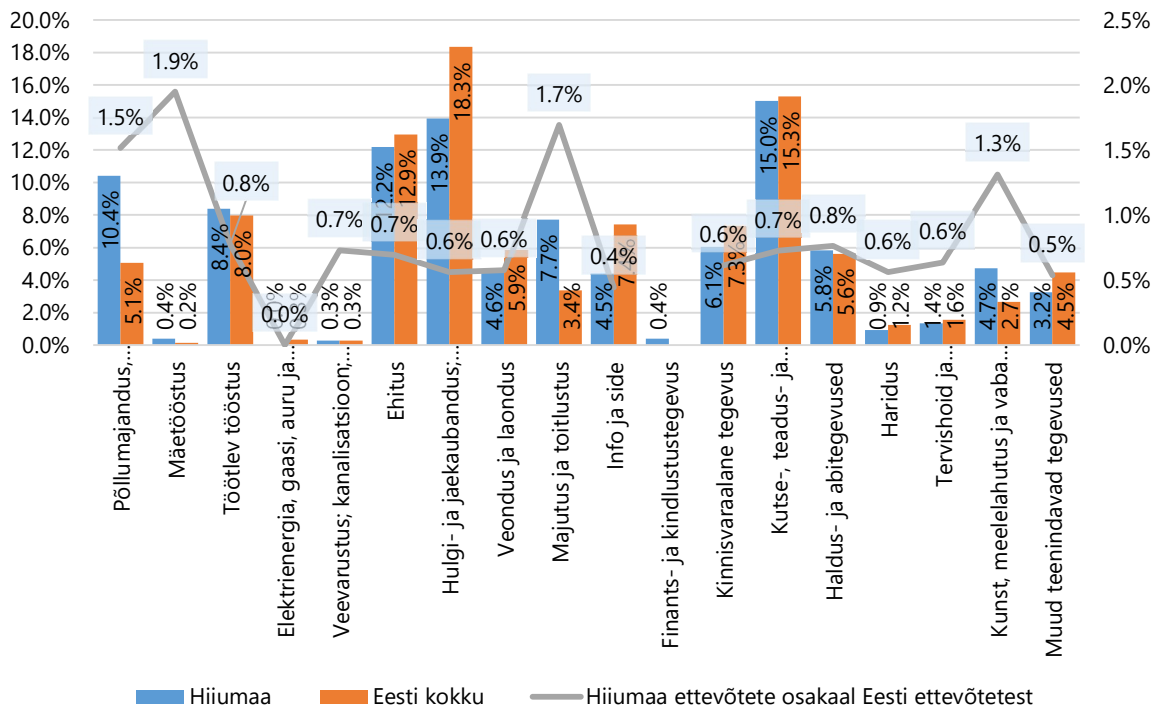
⁸ 2020. aastal oli majandusaasta aruannete andmetel Hiiumaal kokku ka 217 mittetulundusühingut, sihtasutust või usaldusühingut. Lisaks saab RIKI andmete põhjal välja tuua, et Hiiumaal oli 40 kohaliku omavalitsuse asutust ning 471 füüsilisest isikust ettevõtjat.

Hiiumaa kõige suuremad ettevõtted töötajate arvu poolest kuuluvad töötleva tööstuse valdkonda. Viies kõige suuremas töötajate arvuga ettevõttes töötas 2020. aastal kokku 477 täisajale taandatud töötajat, mis moodustab umbes 26% kõikidest töötajatest. Need ettevõtted on järgmised (sulgudes on toodud täisajaga töötajate arv ning osakaal kõikidest Hiiumaa täisajale taandatud töötajatest 2020. aastal):

- AS M ja P Nurst - muude elektriseadmete tootmine (182; 10%);
- AS Dagöplast - plastplaatide, -lehtede, -torude ja -profiilide tootmine (92; 5%);
- Hiiumaa Tarbijate Ühistu – jaemüük spetsialiseerimata kauplustes, kus on ülekaalus toidukaubad, joogid ja tubakatooted (76; 4%);
- Osaühing Lade - muude valmis tekstiilitoodete tootmine (66; 4%);
- Korrashoid OÜ – hoonete üldpuhastus (61; 3%);

2016. aastal olid viis suuremat ettevõtet töötajate arvu poolest sarnased. Siis ei kuulunud viie suurema töötajate arvuga ettevõtte hulka Korrashoid OÜ, kuid suuremate ettevõtete hulka kuulus Osaühing Liisbet Tukat, mille täisajale taandatud töötajate arv on vähenenud 69% võrra. Samuti on viie aasta jooksul kasvanud AS M ja P Nursti täisajale taandatud töötajate arv 27%.

Hiiumaa majandus moodustab kogu Eesti majandusest võrdlemisi väikese osa – on ju ka tegemist väikse maakonnaga. Kõige suurema osa Eesti ettevõtetest moodustavad Hiiumaa ettevõtted mäetööstuse valdkonnas (2020. aastal 1,9%), samas tuleb siinkohal märkida, et kogu mäetööstuse valdkonnas on Eestis väga vähe ettevõtteid. 2020. aastal oli Statistikaameti andmetel mäetööstuse valdkonnas 154 ettevõtet. Põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi ning majutuse ja toitlustuse ettevõtted Hiiumaal moodustasid kõikidest sama valdkonna ettevõtetest 1,7%. Vaadates aga Hiiumaa ettevõtete jaotust tegevusvaldkondade vahel (Joonis 12), siis on näha, et üldiselt on jaotus üsna sarnane kogu Eesti ettevõtete jaotusega. Samas näiteks põllumajanduse, metsamajanduse ning kalapüügi valdkonna ettevõtteid on Hiiumaal võrreldes kogu Eesti ettevõtetega suhteliselt rohkem. Kogu Eesti ettevõtete seas on aga jällegi hulgi- ja jaekaubanduse ettevõtteid suhteliselt rohkem kui Hiiumaal.

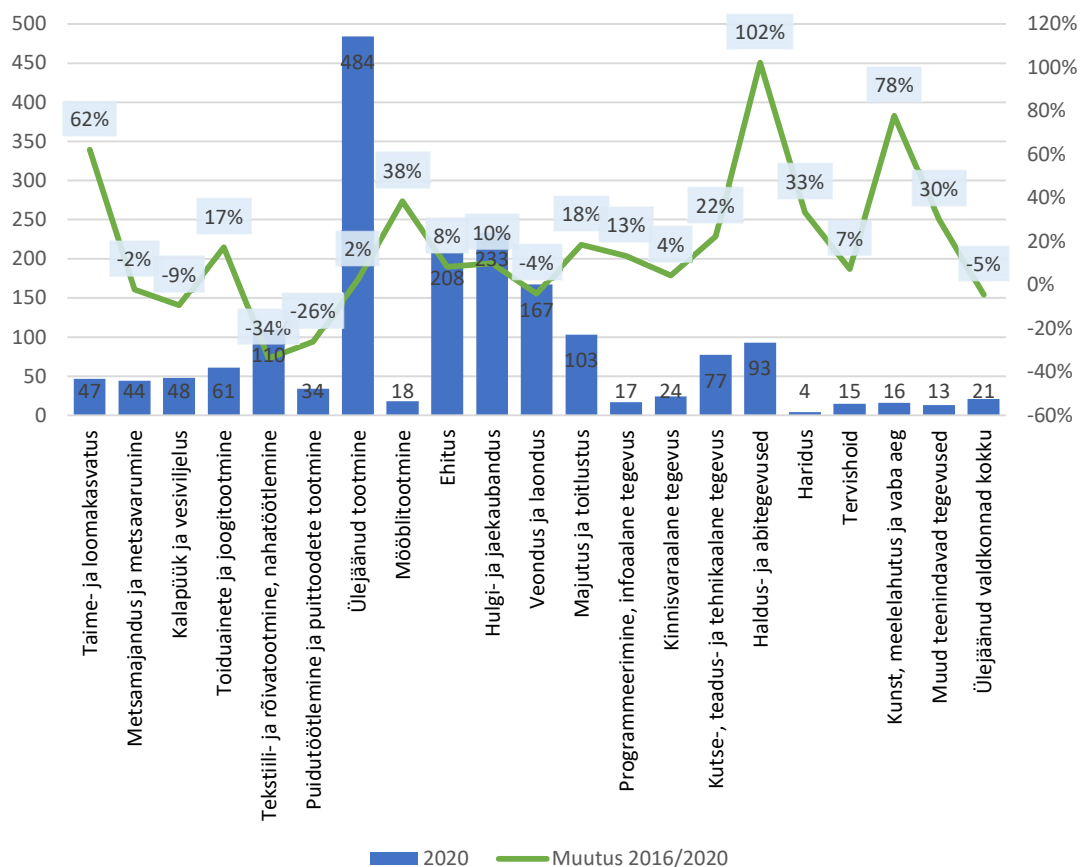

Joonis 12. Ettevõtete jaotus valdkondade kaupa 2020. aastal, %. Hiiumaa ettevõtete osakaal Eesti ettevõtetest 2020. aastal, %

Allikas: Äriregister, Eesti Statistikaamet

Äriregistri majandusaasta aruannete põhjal esitatud täisajale taandatud töötajate arvu järgi, töötas Hiiumaa ettevõtetes 2020. aastal 1 838 töötajat. Võrreldes 2016. aastaga on töötajate arv kasvanud 5%. Kõige rohkem on töötajaid ülejäänud tootmise valdkonnas, mis on ühest küljest küll selles analüüsis üks laiemaid valdkondi, kuid üldiselt ongi tootmisettevõtted pigem suuremad. Keskmine täisajale taandatud töötajate⁹ arv selles valdkonnas oli 2020. aastal kaheksa töötajat, kui Hiiumaa ettevõtetes tervikuna oli keskmine töötajate arv 1-3 inimest. Oluline on märkida, et paljudel ettevõtetel on majandusaasta aruannetes märgitud täisajaga töötajate arvuks 0 ning võib juhtuda, et tegelikult inimesi töötab ettevõtetes rohkem, kuid töötajad pole tööl täisajaga. Enim on töötajate arv kasvanud haldus- ja abitegevuste valdkonnas, kus töötajate arv on võrreldes 2016. aastaga kahekordistunud. Töötajate arv on kasvanud ka taime- ja loomakasvatuse valdkonnas (62%). Enim on töötajate arv vähenenud puidutöötlemise valdkonnas (-34%) (Joonis 13).

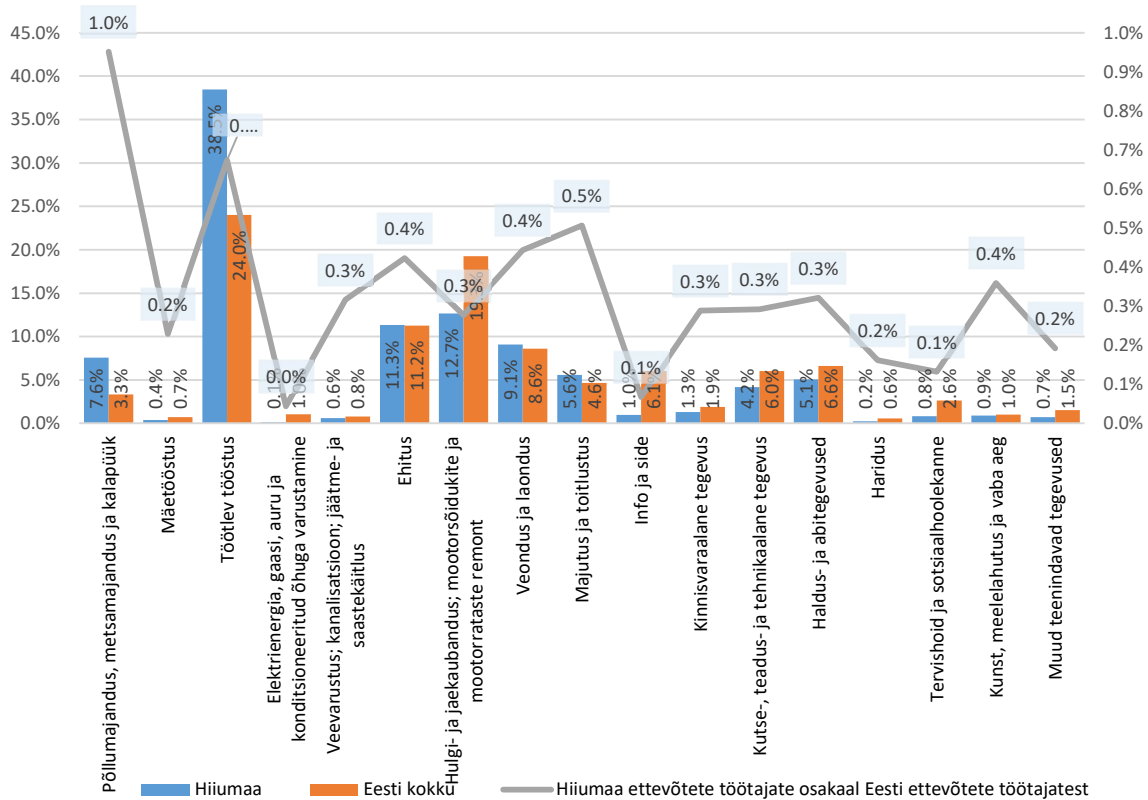
⁹ Keskmete leidmisel on jäetud välja erandid ehk ettevõtted, mis oma tulemuste poolest olid teistest väga erinevad.

JOONIS 13. Hiiumaa ettevõtete töötajad valdkondade kaupa 2020. aastal, muutus võrreldes 2016. aastaga, %

Allikas: Äriregister, autorite arvutused

Hiiumaa ettevõtete töötajad moodustavad kõikide Eesti ettevõtete töötajatest väga väikese osa, jäädes 2020. aastal kõikides valdkondades 0-1% vahele. Üldiselt on kogu Eesti ning Hiiumaa ettevõtete töötajad jaotunud valdkondadesse sarnaselt. Erand on siinkohal töötleva tööstuse valdkond, kus Hiiumaal töötas 38,5% kõikidest töötajatest, Eestis tervikuna 24% töötajatest. Samuti töötab Hiiumaal suhteliselt rohkem inimesi põllumajanduse, metsanduse ja kalanduse valdkonnas, kus oli ka ettevõtete osakaal Eesti keskmisest suurem (Joonis 14).

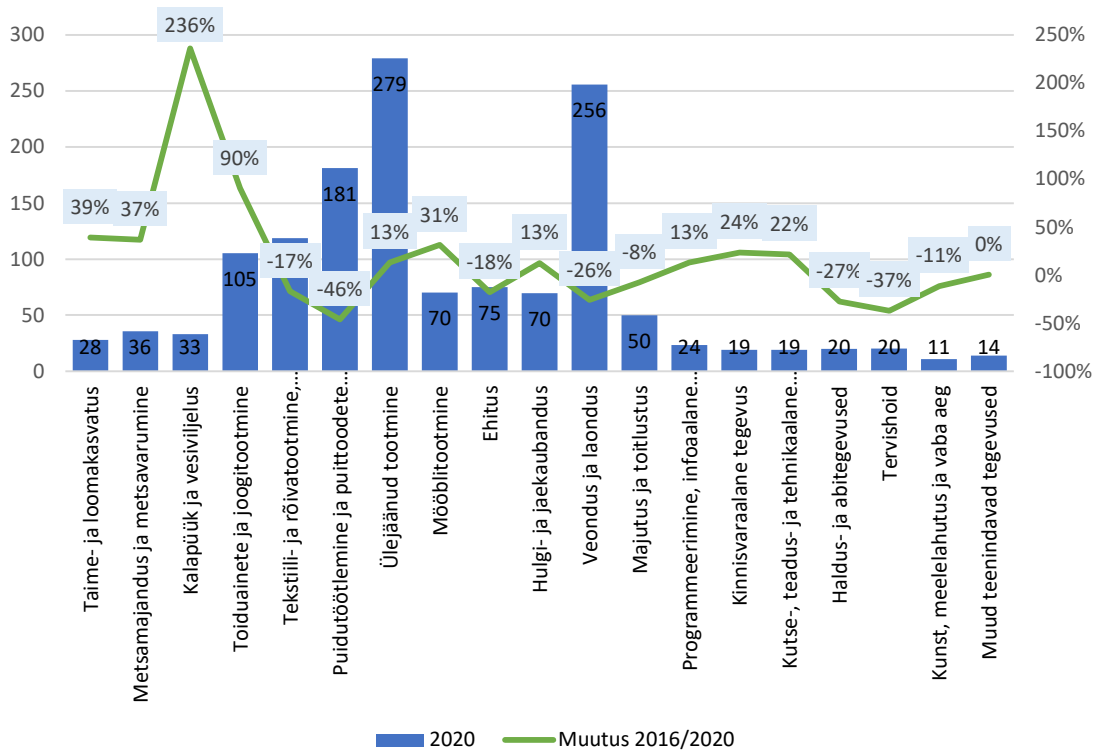
JOONIS 14. Hiiumaa ja Eesti ettevõtete töötajad 2020. aastal valdkondade kaupa, %. Hiiumaa ettevõtete töötajate osakaal Eesti ettevõtete töötajatest, %.

Allikas: Ärireister, Eesti Statistikaamet

Müügitulu

Müügitulu puhul tuuakse välja keskmine müügitulu¹⁰ valdkonnas (Joonis 15). Keskmine müügitulu on kõige suurem ülejäänud tootmise ning veonduse ja laonduse valdkondades (vastavalt 279 000 ja 256 000 eurot). Võrreldes 2016. aastaga on keskmine müügitulu veonduse ja laonduse valdkonnas vähenenud 26%. Tootmise valdkonnas on keskmine müügitulu võrreldes 2016. aastaga küll kasvanud, kuid võrreldes 2019. aastaga on keskmine müügitulu vähenenud 6%. Keskmine müügitulu on mitmekordistunud kalapüügi ja vesiviljeluse valdkonnas, samas tuleb märkida, et kalapüügi ja vesiviljeluse valdkonnas on ettevõtete arv ka üsna väike, mistõttu ühe või kahe ettevõtte tulemused võivad kogu valdkonna tulemusi märkimisväärselt mõjutada.

¹⁰ Keskmise müügitulu arutamisel on välja jäetud erandlikud vaatlused ehk ettevõtted, mille müügitulu erines keskmisest väga palju. Seda eelkõige seetõttu, et arvestades võrdlemisi väikest ettevõtete arvu, võib juhtuda, et suuremate ettevõtete tulemused mõjutavad valdkonna keskmist väga palju ning seetõttu tekib valdkonna müügitulust moonutatud pilt.

JOONIS 15. Keskmine müügitulu Hiiumaa ettevõtetes 2020. aastal, tuhat eurot. Muutus võrreldes 2016. aastaga, %

Allikas: Äriregister

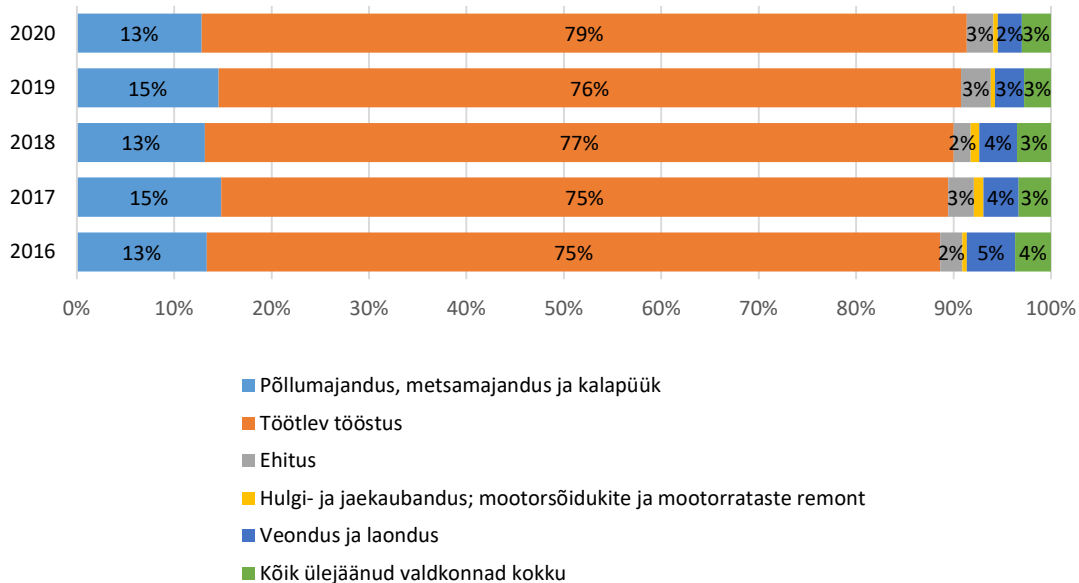
Hiiumaa ettevõtete müügitulust on suur osa koondunud viie suurema ettevõtte kätte. Nende viie ettevõtte müügitulu moodustas 2020. aastal 37% kõikide ettevõtete müügitulust. See näitaja on ka võrreldes 2016. aastaga kahe protsendipunkti võrra kasvanud, kuid viis suuremat ettevõtet on samaks jäänud. Need ettevõtted on järgmised (sulgudes on toodud müügitulu ning osakaal kõikide Hiiumaa ettevõtete müügitulust 2020. aastal):

- AS Dagoplast -plastplaatide, -lehtede, -torude ja -profiilide tootmine (15,8 miljonit eurot; 9,2%);
- Aktsiaselts M ja P Nurst - muude elektriseadete tootmine (14,5 miljonit eurot; 8,4%);
- Hiiumaa Tarbijate Ühistu - jaemüük spetsialiseerimata kauplustes, kus on ülekaalus toidukaubad, joogid ja tubakatooted (13 miljonit eurot; 7,6%);
- HMPK OÜ – metsavarumine (11,7 miljonit eurot; 6,8%);
- ISC International OÜ - muude tekstiilitoodete tootmine (9 miljonit eurot; 5,2%).

Osa Hiiumaa ettevõtete müügitulust on teenitud kaupade ja teenuste ekspordiga. 2016. aastal oli kokku 79 ettevõtet müügitulu kaupade ja teenuse müügist väljaspool Eestit, 2020. aastal aga 57 ettevõtet. See tähendab, et umbes 8% Hiiumaa ettevõtetest olid 2020. aastal oma kaupu või teenuseid ekspordinud. Samas, hoolimata ekspordivate ettevõtete vähenemisest, on ekspordimaht viie aasta jooksul kasvanud 13%. Kõige enam on toodangut ekspordinud töötleva tööstuse ettevõtted

(2020. aastal 14 ettevõtet, mis on viie võrra vähem kui 2016. aastal). Hulgi- ja jaekaubanduse ettevõtetest oli eksporditulu 2020. aastal üheksal, veonduse ja laonduse valdkonnas kaheksal, põllumajanduses kuuel ning ehituse valdkonnas viiel ettevõttel. Ehituse valdkonnas vähenes eksportivate ettevõtete arv kuue võrra. Kõikide ülejäänud valdkondade ettevõtetest eksportis 2020. aastal 15 ettevõtet.

Kogu Hiiumaa ettevõtete eksport jaguneb valdkondade vahel üsna ebaühtlaselt, kuid aastate lõikes on jaotus võrdlemisi sarnane. Kõige suurema osa kogu ekspordi mahust moodustab töötleva tööstuse ettevõtete eksport. 2020. aastal moodustasid töötleva tööstuse ettevõtted 25% kõigist eksportivatest ettevõtetest, kuid samas oli ekspordimaht 79% kogu Hiiumaa ekspordist. Kuigi hulgi- ja jaekaubanduse ettevõtteid oli eksportivate ettevõtete seas 2020. aastal 16%, siis nende ettevõtete osa kogu ekspordimahust jäi üsna tagasihoidlikuks (Joonis 16). Ka Eestis tervikuna ekspordivad kõige enam töötleva tööstuse ettevõtted. 2021. aastal moodustasid koguekspordi käibest töötleva tööstusega tegelevad eksportijad 45%. Järgnesid hulgi- ja jaekaubandus (22%) ning veendus ja laendus (11%)¹¹.

JOONIS 16. Ekspordi jaotus ettevõtete tegevusvaldkondade vahel 2016-2020, %

Allikas: Äriregister

Müügitulu ekspordist on koondunud veelgi enam viie suurema ekspordimahuga ettevõtte kätte. 83% kogu ekspordist moodustab viie suurema ettevõtte eksport ning võrreldes 2016. aastaga on see näitaja isegi suurenenud (77%). Ekspordivad peamiselt need ettevõtted, kes olid ka müügitulu mahu poolest Hiiumaa edukaimad. Need viis ettevõtet on järgmised (sulgudes ekspordimaht ning ettevõtte ekspordimahu osakaal kogu Hiiumaa ekspordist):

- Aktsiaselts M ja P Nurst (11,4 miljonit eurot; 23%);

¹¹ „Tüüpiline eksporditöör oli 2021. aastal keskmise suurusega tööstusettevõtte“ [<https://www.stat.ee/et/uudised/tuupiline-eksportoor-oli-2021-aastal-keskmise-suurusega-toostusettevõtte>]

- AS Dagöplast (8,96 miljonit eurot; 18%);
- ISC International OÜ (8,8 miljonit eurot; 18%);
- EstPak Plastik Aktsiaselts (6,4 miljonit eurot; 13%);¹²
- HMPK OÜ (6,1 miljonit eurot; 12%).

Eksportivate ettevõtete müügitulust moodustas eksport kõige suurema osa töötleva tööstuse ettevõtetest, kus üle 50% kogu müügitulust on teenitud kaupade ja teenuste müügist Eestist välja. Põllumajanduse, metsanduse ja kalanduse valdkonnast oli sama näitaja 2020. aastal 34%, sealjuures on ekspordi osakaal kogu müügitulust võrreldes 2016. aastaga vähenenud (vt. tabel 10).

TABEL 10. Hiiumaa ettevõtete ekspordi osa müügitulust 2016-2020, %

Valdkond	2016	2017	2018	2019	2020
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	13%	15%	13%	15%	13%
Töötlev tööstus	75%	75%	77%	76%	79%
Ehitus	2%	3%	2%	3%	3%
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont	0%	1%	1%	0%	0%
Veondus ja laondus	5%	4%	4%	3%	2%
Kõik ülejäänud valdkonnad kokku	4%	3%	3%	3%	3%

Allikas: Äriregister

Aastatel 2016-2020 vähenes Hiiumaal eksportivate mikroettevõtete arv 19 võrra, eksportivate väikeettevõtte arv on jäänud samale tasemele, tehes vahepealsetel aastatel läbi väikese languse ja keskmise suurusega eksportivate ettevõtete arv on langenud 3 võrra. Kuigi mikroettevõtete arv on langenud, siis mikroettevõtete eksporditulu kasvas 2020. a-ks 2,2 korda, väikeettevõtete eksporditulu on vaadeldaval perioodil vähenenud veerandi võrra ja keskmise suurusega ettevõtete eksporditulu on näidanud vähest kasvu (+8%).

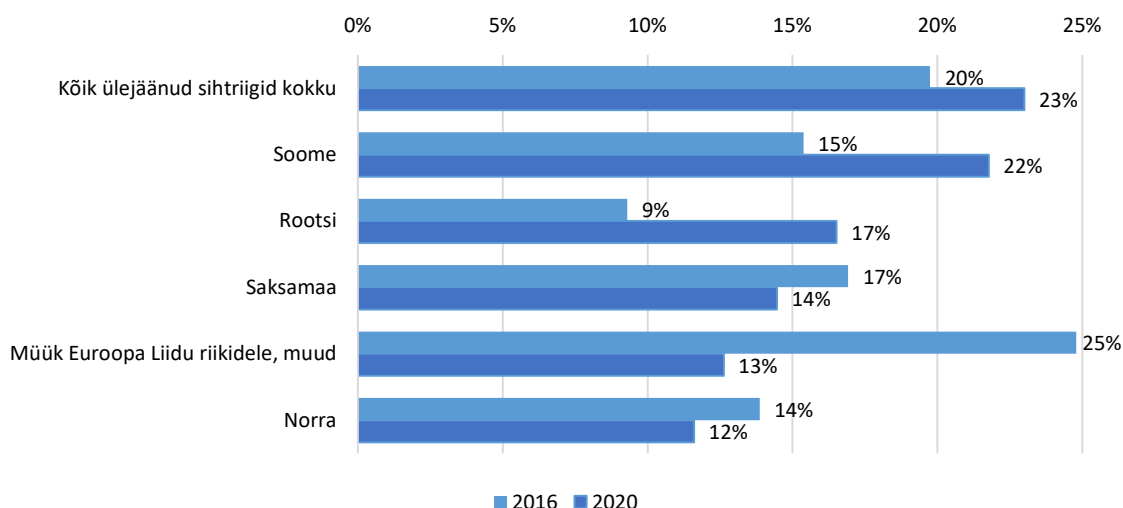
TABEL 11. Hiiumaa ettevõtete ekspordi jagunemine ettevõtete suurusrühmade lõikes, 2016-2020

	2016	2017	2018	2019	2020
Mikroettevõtte (0-9)					
ettevõtete arv	60	46	56	42	41
eksport	3789357	3758798	4711292	13448644	12072473
Väikeettevõtte (10-49)					
ettevõtete arv	14	15	11	11	14
eksport	21224927	24103644	20478427	16478317	17516905
Keskmise suurusega ettevõtte (50-249)					
ettevõtete arv	5	5	4	4	2
eksport	18810471	22436243	22950177	20856088	20331990

Allikas: Äriregister

¹²Ettevõtet on analüüsis kajastatud täismahus, olenemata sellest, et ettevõtte tegevus toimub olulises mahus väljaspool maakonda.

Kõige sagedasem riik, kuhu 2020. aastal eksporditi, oli Soome, mis moodustas 22% kogu ekspordimahust. Ekspordimaht Soome on ka võrreldes 2016. aastaga kasvanud. Samuti on aastate jooksul suuremaks ekspordipartneriks muutunud Rootsi, kuhu läks 2020. aastal 17% kogu ekspordist (2016. aastal 9%) (Joonis 17). Kuna ekspordiandmed tulevad samuti ettevõtete majandusaasta aruannetest, siis on müügitulu jaotus sihtriikide kaupa välja toodud nii detailselt nagu ettevõtte on majandusaasta aruannetes andmed esitanud. Mõned ettevõtte toovad detailselt välja müügitulu riikide kaupa, teised on sihtriigi määramisel kasutanud jaotust „müük Euroopa Liidu riikidele, muud“.

JOONIS 17. Hiiumaa ettevõtete eksport sihtriikide kaupa 2016 ja 2020, %

Allikas: Ärireister

Hiiumaa ettevõtete ekspordipartnerid on mõnevõrra sarnased kogu Eesti ettevõtete ekspordipartneritele. 2021. aastal ekspordisid Eesti ettevõtte peamiselt Soome (14,4%), Lähti (9,98%) ning Rootsi (9,04%)¹³.

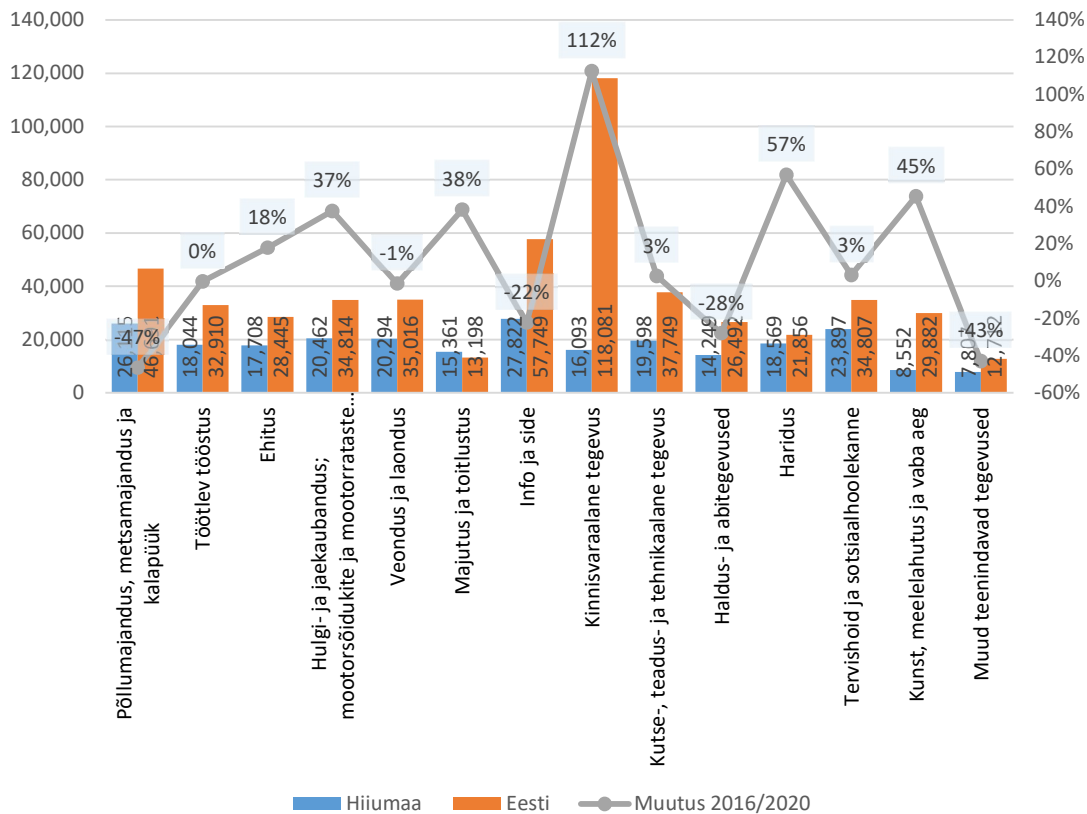
Lisandväärtus

Lisandväärtuse arvutamiseks on kasutatud järgmist valemit

$$\text{lisandväärtus} = \text{ärikasum} + \text{tööjõukulud} + \text{kulum}$$

Hiiumaa ettevõtete lisandväärtuse esitamiseks näidatakse lisandväärtust täistööajale taandatud töötaja kohta. Selgub, et Hiiumaa ettevõtetes on lisandväärtus täisajale taandatud töötaja kohta 2020. aastal kõigis valdkondades väiksem kui Eestis tervikuna. Kõige suurem on lisandväärtus olnud põllumajanduse, metsamajanduse ja kalanduse; tervishoiu ja sotsiaalhoolekande ning info ja side valdkondades. Samas on oluline märkida, et neis kahes viimases valdkonnas on ettevõtete arv pigem väike ning seega mõjutab üksiku ettevõtte tulemus kogu valdkonda üsna tugevalt. Töötleva tööstuse valdkonnas, kus töötab enim inimesi ning mis moodustab näiteks ka ekspordivate ettevõtete seas kõige suurema osa, jääb lisandväärtus töötaja kohta märkimisväärselt väiksemaks kui Eestis tervikuna (Joonis 18).

¹³ Väliskaubanduse valdkonnaleht [https://www.stat.ee/et/uudised/tuupiline-eksportoor-oli-2021-aastal-keskmise-suurusega-toostusettevõtte]

JOONIS 18. Lisandväärtus täisajale taandatud töötaja kohta Hiiumaal ja Eestis tervikuna, EUR. Muutus võrreldes 2016. aastaga, %

Allikas: Äriregister

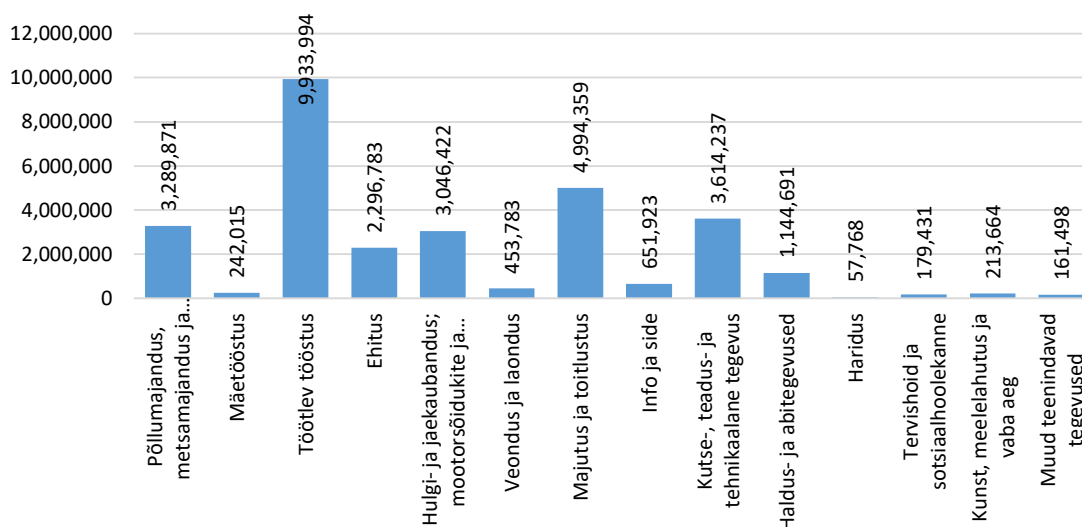
Vaadates täpsemalt kolme suurema müügituluga ettevõtet, siis selgub, et neis ettevõtetes oli 2020. aastal keskmine lisandväärtus täisajale taandatud töötaja kohta suurem, kui nende valdkonnas tervikuna kokku.

- AS M ja P Nurst lisandväärtus täisajale taandatud töötaja kohta oli 2020. aastal 21 594 eurot, mis on küll suurem Hiiumaa töötleva tööstuse keskmisest lisandväärtusest, kuid jääb Eesti keskmisele alla.
- Dagoplast AS lisandväärtus täisajale taandatud töötaja kohta oli 2020. aastal 36 588 eurot, mis ületab nii Hiiumaa kui ka kogu Eesti töötleva tööstuse keskmist lisandväärtust.
- HMPK OÜ keskmine lisandväärtus täisajale taandatud töötaja kohta oli 2020. aastal 80 301, mis on suurem nii Hiiumaa kui kogu Eesti põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi keskmisest lisandväärtusest.

Investeeringud

Investeeringute hindamiseks kasutati lähenemist, kus vaadati, kuidas on ettevõtete majandusaasta aruannetes muutunud bilansis laenukohustuste ja omakapitali suurus ehk ettevõtte kogukapital. Kõige rohkem on muutunud kogukapital töötleva tööstuse ettevõtetes, mis on ka ootuspärane, kuna tegemist on kõige suurema valdkonnaga, kus on hõivatud enim inimesi. Üsna palju on kogukapital

kasvanud ka põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ning majutuse ja toitlustuse valdkonnas (Joonis 19).

JOONIS 19. Hiiumaa ettevõtete kogukapitali muutus 2016-2020, EUR

Allikas: Äriregister

TABEL 12. Hiiumaa 20 ja enama hõivatuga ettevõtete investeeringud põhivaradesse, tuhat eurot

	2016	2017	2018	2019	2020
Investeeringud põhivaradesse kokku	5226,4	4575,7	5697,5	4661,6	5331,5
Investeeringud materiaalsesse põhivaradesse, sh.	5254,9	4543,5	5685,3	4459,4	5101,9
ehitiste soetamine	319,7	529,6	17,0	63,1	245,5
ehitamine ja ehitiste rekonstrueerimine	885,6	1018,7	1412,0	324,4	299,7
transpordivahendid	504,9	753,2	694,8	822,6	1644,1
arvutid ja arvutisüsteemid	14,0	12,0	9,1	9,6	7,8
muud seadmed, masinad, inventar	3473,3	2130,8	3409,0	3139,9	2456,8
maa	57,4	99,3	143,5	99,8	448,0
muu materiaalne põhivara					158,7
Investeeringud immateriaalsesse põhivaradesse, sh.	11,5	32,2	12,2	202,2	229,7
arvutitarkvara	11,4	15,6	0,0	74,1	4,7
kontsessioonid, patendid, litsentsid, kaubamärgid	0,1				
muu immateriaalne põhivara		16,6	12,2	128,1	225,0

Allikas: Eesti Statistikaamet

Hiiumaa ettevõtete suurimad investeeringud materiaalsesse põhivaradesse moodustavad muude seadmete, masinate ja inventari soetamine. Rohkem investeeringuid tehakse ka ehitistesse (soetamine, ehitamine ja rekonstrueerimine) ja transpordivahenditesse. Võrreldes 2016. aastaga on kõige rohkem suurenenud investeeringud transpordivahenditesse (226%) ja kõige rohkem on vähenenud ehitiste ehitamine ja rekonstrueerimine (66%). Hiiumaa valla arengukavas on investeeringute sihttase püsiv ja kasvav. See tase on teatud mõõndustega saavutatud, 2017 ja 2019. a investeeringud põhivaradesse vähenesid.

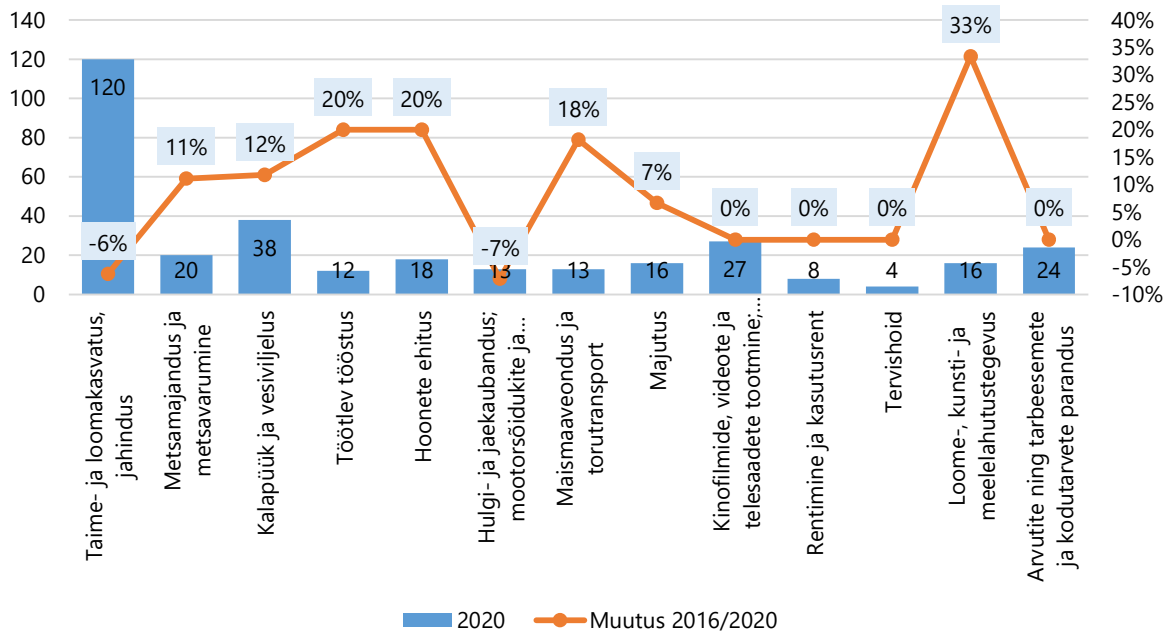
Investeeringuid immateriaalsetesse põhivaradesse on tehtud kõige enam 2019. a ja 2020. a ja suurima osa moodustavad muu immateriaalse põhivara soetamine.

Lühikokkuvõte

- Hiiumaa ettevõtete arv ning täisajale taandatud töötajate arv on viie aasta jooksul kasvanud
- Samuti on kasvanud keskmine müügitulu, lisandväärtus töötaja kohta ning ekspordimahud
- Kõige suurem osa töötajatest on hõivatud töötlevas tööstuses
- Hiiumaa majandus on tugevalt mõjutatud 5-6 suurema ettevõtte tulemustest. Seega, kui neis ettevõtetes jäävad majandustulemused kehvemaks, on mõjutatud paljud töötajad ning Hiiumaa majandus (sh maksutulud) tervikuna:
 - Viies suuremas ettevõttes töötab üle veerandi töötajatest, kui arvestada majandusaasta aruannete andmeid.
 - Viis suuremat ettevõtet annavad 37% kogu Hiiumaa ettevõtete müügitulust.
 - Viie suurema ettevõtte ekspordimaht moodustas 83% kogu Hiiumaa ettevõtete ekspordist.
- Hiiumaa ettevõtteid hakkab mõjutama rahvastiku vähenemine, 2035. aastaks prognoositakse, et Hiiumaal elab vähem kui 8 600 inimest
- Hiiumaa hõivatud inimeste seas on kõrgharidusega inimesi vähem kui Eestis keskmiselt

Füüsilisest isikust ettevõtjate (FIE) majandustulemuste andmed on pärit Maksu- ja Tolliameti (MTA) registritest vormilt „Residendist füüsilise isiku ettevõtlusest saadud tulu“ (vorm E).

MTA andmetel on Hiiumaal FIEde arv kokku võrreldes 2016. aastaga kasvanud üheksa võrra (3%). 2020. aastaks oli FIEsid kokku, kelle kohta oli võimalik andmeid saada, 329. Konkurentsituult on enim FIEsid aktiivsed põllumajandusega seotud valdkondades. Kolmes põllumajanduse valdkonnas tegutses 2020. aastal kokku 54% kõigist FIEdest (Joonis 20). Samas, kui võtta kõrvale äriühingud, siis nende seast tegutses põllumajanduses 10,4%. Seega on põllumajanduses FIEks olemine üsna levinud. FIEde arv on suhteliselt enim kasvanud loome-, kunsti- ja meelelahutuse valdkonnas, samuti töötlevas tööstuses ning hoonete ehituses, kuid nendes valdkondades oli FIEde absoluutarv üsna väike ning seega tekitab ühe või kahe FIE lisandumine protsentuaalselt üsna suure muutuse.

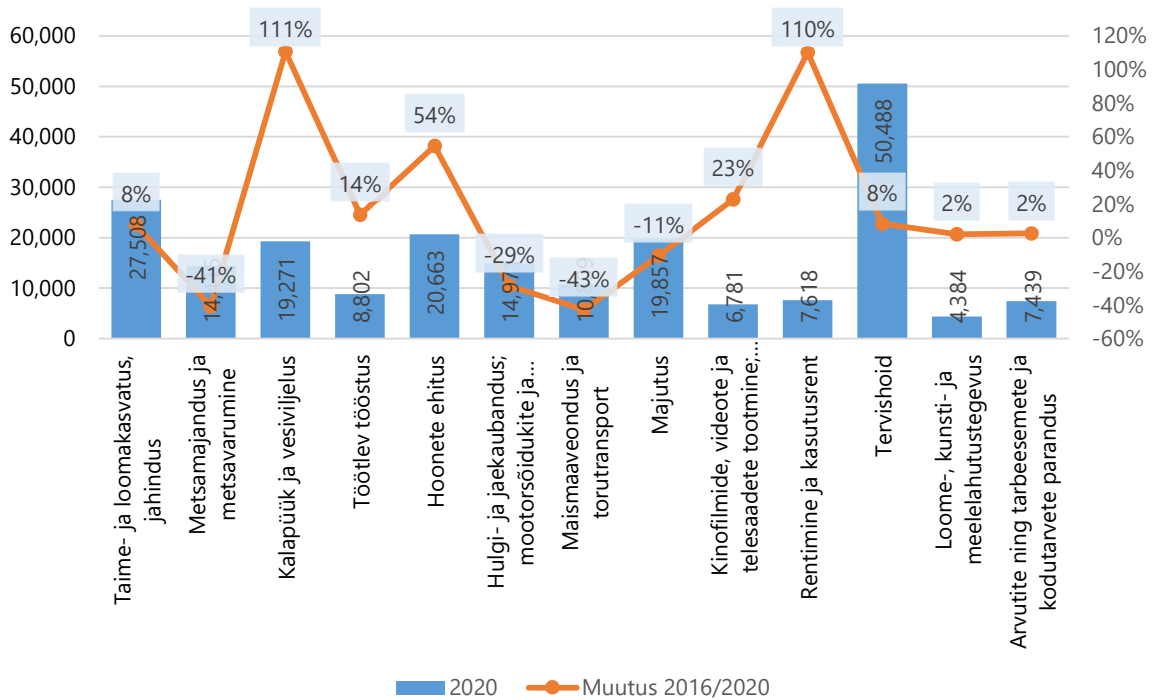
JOONIS 20. FIEd tegevusvaldkondade kaupa 2020. aastal, muutus võrreldes 2016. aastaga, %

Allikas: Maksu- ja tolliamet

Vormilt E on võimalik eristada ettevõtlustulu kolmes erinevas rühmas:

- ettevõtlustulu – siia kuulub kogu ettevõtlustulu, välja arvatud FIE omatoodetud põllumajandussaaduste ning temale kuuluvalt kinnistult metsamaterjali võõrandamine;
- põllumajandussaaduste võõrandamine;
- metsamaterjali võõrandamine

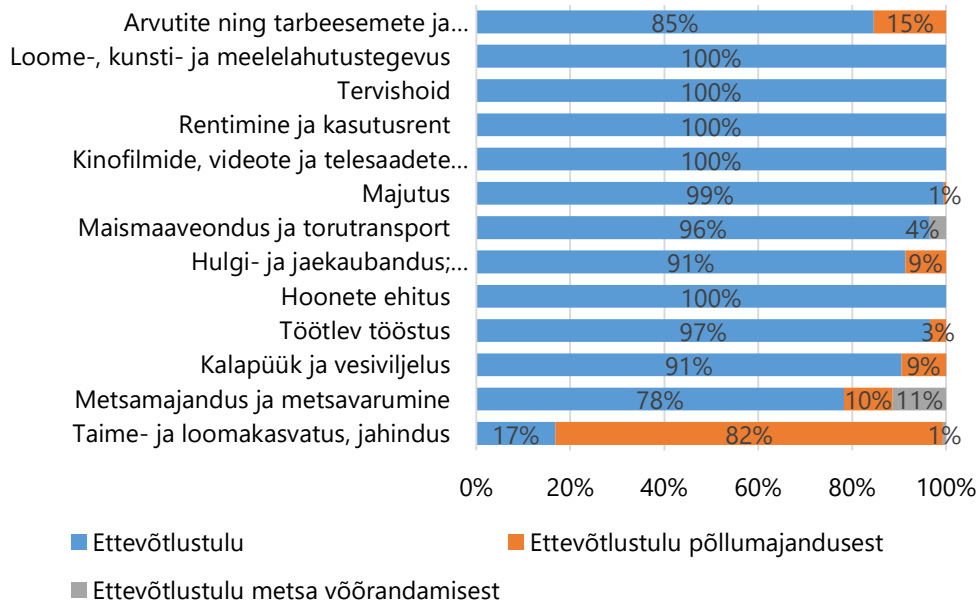
Arvestades kõiki kolme tulu tekkimise võimalust, selgub, et keskmine ettevõtlustulu on suurim tervishoiu valdkonnas. Põllumajandusega seotud valdkondades on keskmine tulu ettevõtlusest kokku suurim taime- ja loomakasvatuse valdkonnas, võrreldes 2016. aastaga on ettevõtlustulu kasvanud 8%, metsamajanduse valdkonnas on aga tulu vähenenud 41% ning kalanduses omakorda ettevõtlustulu nelja aastaga rohkem kui kahekordistunud. Üldiselt on näha, et keskmine ettevõtlustulu jääb väga erinevatesse suurusjärgudesse. Mitmetes valdkondades jääb ettevõtlustulu alla 10 000 euro aastas (Joonis 21).

JOONIS 21. Ettevõtlustulu kokku 2020. aastal, EUR. Muutus võrreldes 2016. aastaga, %

Allikas: Maksu- ja tolliamet

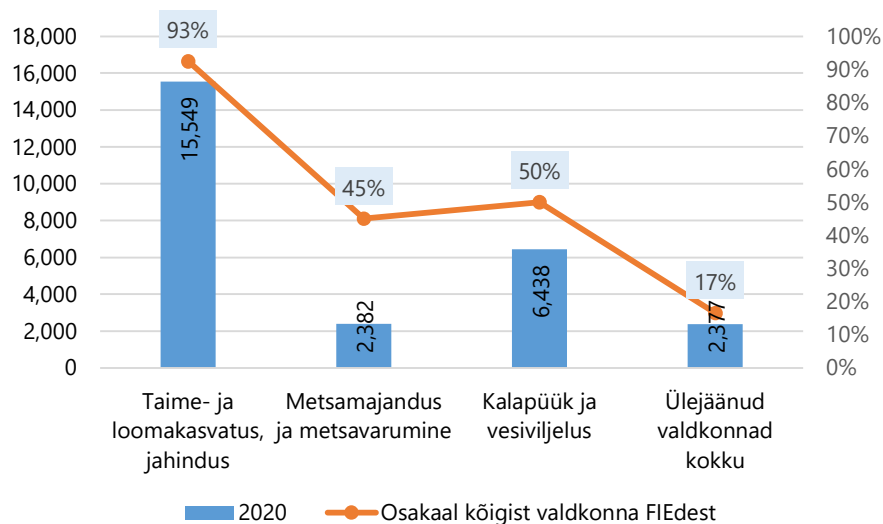
Praktiliselt kõigis valdkondades tuleb kas kogu või suurem osa kogutulust ettevõtlustulust. Erand on siin vaid taime- ja loomakasvatuse valdkond, kus 2020. aastal moodustas 82% tulust ettevõtlustulu põllumajandusest, mis on ka väga ootuspärane, sest selles valdkonnas tegeletaksegi põllumajandussaaduste tootmise ning nende võõrandamisega (Joonis 22).

JOONIS 22. Ettevõtlustulude jaotus valdkondade kaupa 2020. aastal, %

Allikas: Maksu- ja tolliamet

Vormilt E on võimalik saada ka andmeid selle kohta, kas FIEd on saanud toetusi ja hüvitisi, mis on seotud ettevõtlusega. 2020. aastal sai 50% FIEdest toetusi ja hüvitisi. See osakaal on võrreldes 2016. aastaga kasvanud (2016. aastal 43%). Taime ja loomakasvatuse valdkonnas sai 2020. aastal toetusi ja hüvitisi 93% FIEdest, kusjuures ka toetuste summa oli kõige suurem. Kasvanud on nii toetuste saajate osakaal (2016. aastal 83%) kui ka keskmine toetuse summa (2016. aastal 14 102 eurot) (Joonis 23).

JOONIS 23. Keskmine toetuse ja hüvitiste summa 2020. aastal, EUR. Toetuse saajate osakaal kõigist valdkonna FIEdest

Allikas: Maksu- ja tolliamet

1.7. Hiiumaa majanduse kasvuvaldkonnad

Regiooni tervikvaates on Hiiumaa majanduse arengumootoriks töötlev tööstus, peamiselt plasti- ja elektroonikatööstus ja metsatööstus. Väiksemate regioonide, nagu Hiiumaa, majanduslik areng on kohaliku turu piiratud mahu tõttu sõltuvuses ekspordi arengust. Kõik majandusharud ei panusta aga regiooni arengusse võrdselt, mistõttu on oluline määratleda potentsiaalsed kasvuvaldkonnad. Peamiselt Äriregistri andmetele tuginedes on Hiiumaa kasvuvaldkondade määratlemisel lähtunud järgmistest teguritest: tööhõive, suurema kasumlikkusega majandusharud, regiooni erisused/eripärad. Majanduslikest teguritest kasutati majandusharude potentsiaalikuse hindamisel müügitulu, ärirentaablust, ekspordimahtu, ekspordimäära, aga ka ettevõtete ja töötajate arvu.

Potentsiaalsete kasvuvaldkondade valimisel ja järjestamisel vaadati millised valdkonnad omavad juba täna piirkonnas olulist mõju, sh. tööhõive ja eksporditulu näol, hõlmavad kohalikke ressursse ja arvestavad piirkonna eripärasid.

Hiiumaa potentsiaalselt keskseks kasvuvaldkonnaks valiti **kõrgtehnoloogiline põllumajandus ja sellega seonduvad valdkonnad – toiduainete tootmine ning kalapüük ja vesiviljelus**. Potentsiaalselt kesket kasvuvaldkonda toetavad ka muud piirkonna jaoks olulised valdkonnad, nt. tööstusharudest metsatööstus ning lisaks ka elamus- ja loodusturism, sh. spaaturism ning lõbusõidu- ja ristlusturism.

Põllumajanduse olulisus tuleneb piirkonnas olemasolevatest põllumajandusettevõtetest, mille arv on aastatel 2016-2020 kasvanud, kvaliteetsest põllumaast, sh. väga kõrge osakaaluga mahemaa, valdkondlikest traditsioonidest ja kohalike tootjate valmisolekust võtta omaks uusi tootmismeetodeid ja mitte hoida ilmtingimata kinni vanadest põhimõtetest.

Teiseks potentsiaaliks valdkonnaks valiti **toiduainete tootmine**, mille arendamist hinnati veidi keerulisemaks hea ressursiväärtusega kohaliku tooraine hetkel vähese väärimise tõttu. Toiduainete tootmise mõju regioonile hinnatakse suureks, sest selle tootmise arendamine võimaldab väärimada suuremas mahus kohalikku toorainet ja aitab toota kohalikust toorainest kõrgema lisandväärtusega tooteid, suurendades seeläbi regiooni ekspordimahtusid ja tõstes regiooni tuntust.

Meremajanduse arendamine pakub eelnevate valdkondade arendamisega võrreldes rohkem väljakutseid, sest valdkonna eduks vajalike eelduste loomiseks on vaja rohkem panustada. Mereteadmiste ja kogemuse edasiandmine vahepealsetel aastatel piirkonnas katkes, mis on küll hakanud taastuma, kuid mis võtab aega. See omakorda tähendab, et seonduvate tegevusalade nagu lõbusõidu- ja ristlusturismi areng on samuti aeglasem. Vesiviljeluse arendamiseks peab aga ettevõtjatel tekkima esmalt vastav huvi.

Üheks regiooni tööstuse ja tootmise (sh. keskse kasvuvaldkonna) arengukohaks on tootmisel tekkivate biojätmete efektiivne ja jätkusuutlik kasutamine, mis loob omakorda aluse **taastuvenergeetika** arenemisele piirkonnas, nt. biometaanitootmisüksuse rajamine (vt. taastuvenergeetika ettepanekud) on tihedas seoses kohaliku põllumajandus- ja tööstussektori arengutega.

Hiiumaa valla arengukavas on ühe kriitilise edutegurina toodud tegutsevate majandusvedurite kestlikkus, mis väljendub efektiivsuses, automatiseerimises, teadmispõhisuses, jne. Samade

põhimõtete järgimine on oluline ka kasvuvaldkondades. Sellest lähtuvalt on uuringu tegijatel soovitus luua regiooni põllumajandussektori kompetentsikeskus, mis aitaks kaasa regiooni põllumajandustootjate tootmisprotsessi efektiivsemaks muutmisele ja toetaks uuenduslike tootmismeetodite kasutuselevõttu, suurendades seeläbi majandusharu innovaativsust, tootlikkust ja kestlikkust.

Sooviga **tõsta regiooni tehnoloogilist taset** (sh. kõrgtehnoloogilisse arengurühma kuuluva ettevõtte rajamine Hiiumaale) seostub oluliste regiooni mõjutavate kitsaskohtade lahendamisega: elektrivarustuse ebastabiilsus, vähene lairibavõrguga kaetus ja elamisvõimaluste vähesus saarel. Seega, on kriitiline tegeleda esmajärjekorras nende kitsaskohtade lahendamise, nt. rajada regiooni isemajandav biogaasi jaam, luua koostöös kohaliku omavalitsusega tagatisfond, mis aitaks pankade silmis kaasa laenuvõtmise vähendamisele, munitsipaalmaadel olevate tööstusalade arendamine ning koostöös erasektoriga ja maaomanikega eraomanikele kuuluvate (tööstus)alade sihipärane arendamine ja turundamine. Nende kitsaskohtade likvideerimine tõstab regiooni atraktiivsust kohalike ja välisinvestorite silmis ning toetab Hiiumaa keskkonnasäästliku ja tulevikule orienteeritud regiooni mainet.

TABEL 13. Hiiumaa kasvuvaldkondade müügitulude ja töötajate arvu kasvuprognoside vahemikud

VALDKOND	MÜÜGITULU PROGNOOS	TÖÖTAJATE ARVU PROGNOOS
Põllumajandus	20-30%	5-10%
Toiduainete tootmine	15-20%	10-15%
Meremajandus	12-17%	2-5%
Turism	10-15%	3-5%

Allikas: Äriregister

Kohaliku omavalitsuse seisukohast on oluline teada kui palju ettevõtlus piirkonnale tulu genereerib. Tabelis 13 on esitatud Hiiumaa majanduse kasvuvaldkondade müügitulu ja töötajate arvu kasvuprognoside vahemikud. Prognoosid on koostatud pigem konservatiivselt ja aluseks on võetud valdkondade eelnevad majandustulemused, tuginedes Äriregistrilt saadud andmetele. Oluline on arvestada, et Hiiumaa majandust on mõjutanud paari viimase aasta üleilmne ebakindlus ja muuhulgas ka sellest tulenevalt on majandustulemused mõnevõrra varieerunud. Seega on ka majandusprognooside tegemine tavapärasest keerulisem ja kasvuvaldkondade prognooside kasutamisel peab seda silmas pidama. Kasvuprognoside vahemikes on arvestatud nii üldist majandusarengust tulenevat kasvu kui ka kasvuvaldkonna arendamisest tulenevat kasvu. Keske kasvuvaldkonna - põllumajanduse puhul on arvestatud, et tootmise efektiivsemaks muutmise tulemusel on töötajate arvu prognoos pigem madalam kui teisel kasvuvaldkonnal toiduainete tootmisel. Kuna ainult prognooside alusel ei ole soovitatav strateegilisi otsuseid langetada, siis soovitatavad käesoleva uuringu tegijad kohalikul omavalitsusel ja teistel olulistel Hiiumaa ettevõtluskeskkonna osalistel alustada esmajärjekorras Hiiumaa atraktiivseks ja innovaativseks piirkonnaks kujundamisest, arvestades ka selles uuringus tehtud ettepanekuid ja seejärel jälgida võimalikke majandusvaldkondade kasvuprognose.

Majandusvaldkondade potentsiaalikuse hindamisel on eristatud rohkem kohalikele turule suunatud valdkondi (eksporditulu väiksem kui 100 000 EUR) ja ekspordile orienteeritud valdkondi (eksporditulu suurem kui 100 000 EUR). Ekspordile orienteeritud valdkondadest on suurima tööhõivega

elektriseadmete tootmine ning kummi- ja plasttoodete tootmine. Samad tööstusharud, ainult teises järjestuses, on ka Hiiumaa kaks suurima ekspordimahuga tööstusharu.

Äriregistri andmetel oli Hiiumaal 2020. aastal 61 töötleva tööstuse ettevõtet töötajate koguarvuga 689. Regiooni tööstuse arengutaset ja struktuurimuutusi on võimalik kirjeldada tehnoloogiliste arengurühmade lõikes (vt. tabel 14).

TABEL 14. Hiiumaa tööstusharude tehnoloogiline jagunemine

Tehnoloogiline rühm	EMTAK alamjagu	Selgitus
Madaltehnoloogiline	10	Toiduainete tootmine
	13	Tekstiilitootmine
	14	Rõivatootmine
	15	Nahatöötlemine ja nahktoodete tootmine
	16	Puidutöötlemine, v.a mööbel
	31	Mööblitootmine
	32	Muu tootmine
Kesk-madaltehnoloogiline	22	Kummi- ja plasttoodete tootmine
	23	Muude mittemetalletest mineraalidest toodete tootmine
	25	Metalltoodete tootmine, v.a masinad ja seadmed
	33	Masinate ja seadmete remont ja paigaldus
Kesk-kõrgtehnoloogiline	20	Kemikaalide ja keemiatoodete tootmine
	27	Elektriseadmete tootmine

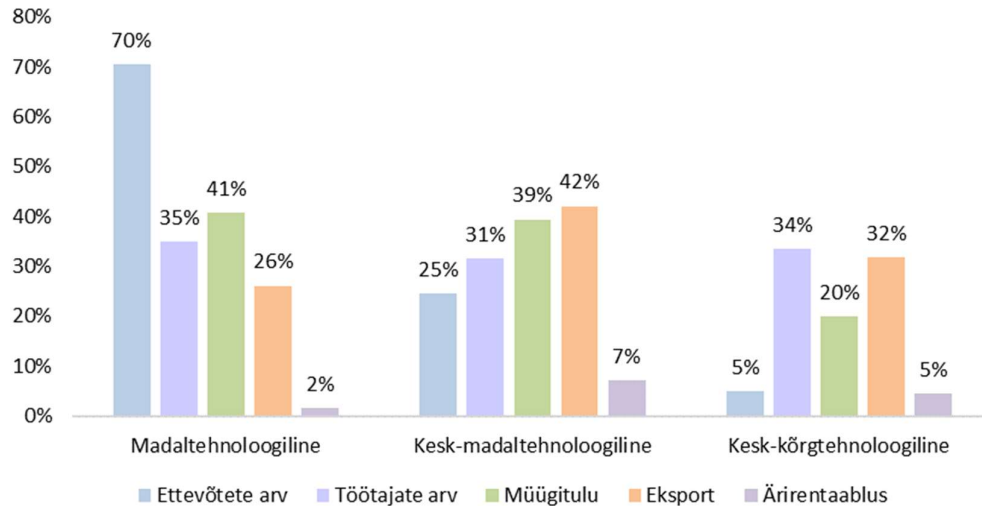
Allikas: Eurostat (vt. allmärkus)

Hiiumaa tööstusettevõtetest kuulub ettevõtete arvu poolest 70% madaltehnoloogilisse rühma. Kesk-madaltehnoloogilise ja kesk-kõrgtehnoloogilise ettevõtluse esindatus ettevõtete arvu poolest on vastavalt 25% ja 5%. Kõrgtehnoloogilisi ettevõtteid (farmaatsiatoodete tootmine; arvuti, elektroonika ja optiliste seadmete tootmine¹⁴) Hiiumaal ei ole. Kogu regiooni arengu seisukohalt on oluline töötada selles suunas, et 10. a jooksul lisandub regiooni vähemalt üks kõrgtehnoloogilisse arengurühma kuuluv ettevõte. Kui praegusel hetkel on võimalik regioonis toota erinevaid elektriseadmeid ja detaile, siis on eeldused olemas ka elektrooniliste ja/või optiliste seadmete tootmise seisukohalt. Kesk-kõrgtehnoloogilisi Hiiumaa ettevõtteid iseloomustab ekspordi kõrgem osakaal. Töötajate arvu poolest on kõikide tehnoloogiarühmade ettevõtete osakaal sarnane. Müügitulu poolest on kõige suurem osakaal Hiiumaal kesk-madaltehnoloogilistel ettevõtetel, mida iseloomustab suhteliselt sarnane osakaal nii müügitulu kui ka ekspordi mõttes.

Madaltehnoloogiliste ettevõtete osakaal on ajavahemikul 2016-2020 ettevõtete arvu poolest langenud (Joonis 24), 2016. a kuulusid madaltehnoloogilisse rühma kolmveerand Hiiumaa töötleva tööstuse ettevõtetest, 2020. a umbes kaks kolmandikku. Kesk-madaltehnoloogilisi ettevõtteid

¹⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/Annexes/htec_esms_an3.pdf

lisandus vaadeldaval perioodil 4 ja kesk-kõrgtehnoloogilisi 1. Ka töötajate arvu (2016. a moodustasid madaltehnoloogiliste ettevõtete töötajad umbes poole kogu Hiiumaa tööstusettevõtete töötajate arvust), müügitulu ja ärirentaabluse alusel on madaltehnoloogiliste Hiiumaa ettevõtete osakaal vaadeldaval perioodil langenud. Müügitulu alusel on 2020.a -ks oma osakaalu suurendanud kesk-kõrgtehnoloogilised ettevõtted.

JOONIS 24. Hiiumaa töötleva tööstuse tehnoloogiline jaotus, 2020. a

Allikas: Äriregister

Kesk-kõrgtehnoloogiliste ettevõtete hulka kuuluvad kaks keskmise suurusega elektriseadmete tootmisega tegelevat ettevõtet. Arendamiseks Hiiumaa valla arengukavas ühe kasvualana märgitud taastuvenergeetikat oleks vajalik teha kohaliku omavalitsuse tasandil koostööd piirkonna elektriseadmeid tootvate ettevõtetega, töötamaks välja taastuvenergeetikasüsteemidele sobivaid seadmeid ja detaile.

Hiiumaa ettevõtluskeskkonna arendamisele avaldavad olulist mõju ja mõnevõrra pidurdavad üldised mõjutegurid nagu elektrivarustuse ebastabiilsus, vähene lairibavõrguga kaetus ja elamispiindade vähesus saarel. Korteriomanditega tehti 2021. a II poolaastal kõige vähem ostu-müügi tehinguid saartel: Saare maakonnas 43 ning Hiiumaa maakonnas 29. Võrreldes teiste maakondadega vähenesid korteriomandite ostu-müügi tehingud Hiiumaa maakonnas.

Seega, on kriitiline tegeleda esmajärjekorras nende kitsaskohtade lahendamise ja seejärel keskenduda saare majandusvaldkondade arendamisele.

Valdkondadeüleised tähelepanekud ja ettepanekud:

- **Tihendada kontakti Hiiumaa Arenduskeskuse ja ettevõtjate vahel.** Tuua Arenduskeskus ettevõtjate jaoks rohkem nähtavale, teavitada, millised on Arenduskeskuse poolt pakutavad teenused ja abi. Hetkel jäävad Arenduskeskuse poolt pakutavad teenused ettevõtjatele kohati selgusetuks. Ühe intervjuueeritud ettevõtja poolt tehti ettepanek, et Arenduskeskus võiks olla esindatud kohalikel laotadel ja üritustel, et oleks veel suurem kokkupuude kohalike ettevõtjatega.

Arenduskeskusel võiks olla info jagamisest suurem roll, nt. reaalne ettevõtluse toetamise võimalus nagu toetusmeetmete ettepanekute osas välja toodi (vt. peatükk 2.2.): nt. Arenduskeskuse miljöökeskse tootmise toetamise meede, tegutsevatele ettevõtetele arengukiirendi/arengutoetus, universaalne osak, millega aidata kohaliku tasandi ettevõtetele probleeme/kitsaskohti lahendada. Lisaks võiks Arenduskeskus arendada edasi hetkel ettevõtetele pakutavaid teenuseid lähtuvalt sihtrühma vajadustest: arengu- ja koolitusprogrammid, mentorprogrammid ja nõustamine.

- Regionaalsete vajaduste paremaks rahuldamiseks ning kohalike ettevõtlusmeetmete kavandamiseks **tihendada koostööd riiklike ettevõtlusmeetmete kavandajatega** (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Rahandusministeerium, Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus). See koostöö peaks ühelt poolt tagama regionaalse ettevõtluskeskkonna osaliste (sh esmajoones ettevõtete) vajaduste arvestamise riiklike meetmete kavandamisel ning teiselt poolt pakkuma ettevaatavat teadmist selles osas, milliste kohalike meetmetega on vajalik riiklike meetmeid täiendada.
- Valla arengukavas baseerub majandusarengu valdkondlik visioon ühe edutegurina mikro- ja väikeettevõtete omavahelisel sünergial ja sisulisel koostööl. Käesoleval hetkel aga iseloomustab regiooni pigem ettevõtete eraldiseisev tegutsemine. Seega, on oluline **motiveerida ja toetada regioonis koostööalgatuste loomist ja arendamist**, nii põllumajanduse, toidutootmise, turismi, meremajanduse kui ka hõbemajanduse valdkonnas, aga ka erinevate tegevuste raames nagu toodete üldine turundamine ja eksporditurundus.
- Hiiumaal puuduvad terviklikud majandusharude ülevaated. Koostatakse küll informatiivseid kogu Hiiumaad käsitlevaid ülevaateid. Sarnased ülevaated võiksid olla koostatud erinevate majandusharude kohta eraldi. Kuna tegemist on väikese piirkonnaga, siis pole kvaliteetsete Hiiumaad puudutavate andmete kogumine riigis tervikuna prioriteediks. Andmed on killustunud erinevate andmeladude vahel, esineb meetodilistest erisustest/eripäradest tulenevat järjepidevuse puudumist, andmelünkasid, jne.
Ettepanek: koguda ja koondada Arenduskeskuse poolt regulaarse sagedusega majandusharude andmeid, sh. tootmis- ja ekspordimahtusid, turundustegevusi hõlmavat infot, jne. Arendada andmebaas, mis lisaks majandusharude põhinäitajatele sisaldaks muuhulgas infot taotletud ja saadud toetussummade kohta. Sama andmebaas võib olla seotud ka toetusmeetmete osas tehtud arenguettepanekuga ühise toetusmeetmete infopunkti/infovärava loomise osas.
- Erinevatest uuringutest nähtub, et Hiiumaa ettevõtjatel on ekspordile suunatud kompetentside ja kogemuste vähesus. Sellest tulenevalt võiks algatada regionaalse ettevõtjate ekspordiklubi, kus ekspordikogemusega ettevõtjad saavad jagada oma ekspordi ja sihtriikidega seotud kogemusi (sh kontakte).
- Ettevõtluskeskkonna arengu mõjutegurina on oluline toetada kohaliku omavalitsuse poolt **munitsipaalmaadel olevate tööstusalade arendamist**, kus on olemas detailplaneeringud ja esmased ühendused – teedevõrgustik, tänavavalgustus, gaasi- ja veetrassid, põhilised taristu ühendused. Tööstusalade arendamine on kohaliku omavalitsuse hoob, millega piirkondlikku arengut toetada ja suunata.
- Valla arengukavas on toodud mitmeid kasvuvaldkondi ja -alasid, millele Hiiumaal järgnevatel aastakümnetel tähelepanu pöörata ja arendada. Käesoleva uuringu tegijate ettepanek on keskenduda paarile valdkonnale korraga ja arendada valdkondi järk-järgult, sest paratamatult kõigi arendamiseks piisavalt ressursse ei jagu.

- Kiirete ja mugavate välisühenduste piiratus takistab välisinvesteeringute tegemist regiooni ning on ebamugav eksportivatele ettevõtetele. Välisühenduste ebapiisav arv on seotud Hiiumaa perifeerse asendiga ning mastaabist tuleneva piiratud nõudlusega.
- Plastitööstus on küll ühest küljest suurim tööandja, kuid see tekitab regioonis ka tööhõive koondumise suures osas ühte sektorisse, mis aga regiooni arengu seisukohalt võib olla riskantne.

TOIDUAINETE TOOTMINE:

- madaltehnoloogiline tööstusharu,
- stabiilne ettevõtete arv, tööhõive kasv 5. a jooksul 17% ,
- kohaliku puhta ja taastuva ressursi kättesaadavus

Valdkonna kitsaskohad: toodete müük kohalikul turul, ekspordi väga väike osakaal, toodete vähene turundamine, v.a valdkonna suurimal tootjal Hiiumaa Köök ja Pagar OÜ, mille toodang moodustab valdkonna müügitulust kolmveerandi. Valdkonna jätkusuutlikkuse seisukohalt on aga ühe ettevõtte suur osakaal mõnevõrra riskantne. Juhul kui tootjat peaks tabama oluline langus, avaldab see olulist mõju ka valdkonnale tervikuna. Toodete vähene turundamine on tingitud asjaolust, et väiketootjad kohalikul turul valdkondlikku konkurentsi ei tunnetata, mis selgus kohaliku toidu tootmise, tarbimise ja turustamise uuringust (Peetsmann, Rand 2021). Kui aga eesmärk on suurendada kohalike väiketootjate toodangu tuntust mujal Eestis, aga ka laiemalt, on toodete turundamine märgilise tähtsusega.

Ettepanekud:

- Siduda kohalikke päritolu toodete turundamine regiooni kohaturundusstrateegiaga.
- Kohalike toiduainete selgem logoga märgistamine. Hiiumaa Arenduskeskuse poolt töötada välja selged põhimõtted logode kasutamisel. Hetkel jääb välisele vaatlejale arusaamatuks, millist logo kasutavad kohalikud tootjad oma toodetel, kas Hingelt Hiid või Roheline Märk. Analüüsida paralleelselt kahe logo kasutamise positiivseid külgi ja kitsaskohti, vältimaks kahe logo kasutamisest tekkida võivat segadust. Seostada kahe logo kasutamine toodete turundamisel, hetkel on mõlemad logod pigem eraldiseisvad.
- Kasutada toiduainete tootjate ühist turustamisskeemi ja -lahendusi. Ettevõtte loomine, mis tegeleks kohalike toiduainete ja toorainete transpordiga saarel või kokkulepete sõlmimine olemasolevate transpordiettevõtete, pakkumaks sellist teenust.
- Asutada Hiiumaa Põllumajandus- ja Toidutootjate Liit, mis toetaks kohalikke toiduainete tootjaid ja põllumajandustootjaid erinevate tegevuste arendamisel, suurendades seeläbi tootjate võimekust kohaliku turu aastaringse toorainega varustada ja tagades järjepideva toodete kvaliteedi, mille tulemusena kasvab ka avaliku sektori tarbimisüksustele turustamine, mis hetkel on madala osakaaluga. Sellest tulenevalt on oluline rõhutada koostöölepete sõlmimise vajalikkust tootjate liidu ja avaliku sektori asutuste vahel, millele tuge andmisel võiks mängida olulist rolli kohalik omavalitsus.
- Üheks kitsaskohaks on kogukonna ladu/hoidla ja sellest tingitud logistika, mis võimaldaks regioonis rohkem kohaliku toorainet ja toodet kasutada, eriti toiduaineid, selle asemel, et välismaist kaupa sisse tuua. Näiteks nutilahendused, kuidas väiketootjad saaksid oma kauba tellijani toimetada, nt. nutikapid.

- Hiiumaa Arenduskeskuse eestvedamisel viia kokku ettevõtjad ja õpilasfirmad, aidates seeläbi kaardistada regiooni ettevõtjate murekohti ja näiteks kaasata kohalike toodete turundamisel kohalikke õpilasfirmasid ja nende liikmeskondi.
- Toidu teema reguleerimine ja põhimõtete juurutamine regioonis. Töötada välja kava, mis reguleerib, et kohalikul turul eelistatakse esmalt kohalikku, siis kodumaist ja siis välismaist toodangut. Sarnased põhimõtted on rakendatud Ahvenamaal, kus esmalt eelistatakse kohalikku toodangut – toorainet, käsitööd, jne ja alles selle puudumisel muud.

PÕLLUMAJANDUS:

- Hiiumaa on suurima mahemaa osakaaluga maakond Eestis. Kui riigis tervikuna on püstitatud eesmärk, et mahepõllumajanduslik maa moodustaks põllumajandusmaast veerandi, siis Hiiumaal on mahemaa osakaal olnud juba aastaid umbes kaks kolmandikku kogu põllumajandusmaast. See on üks aspekt, mis võimaldaks Hiiumaad teistest Eesti regioonidest eristada ja seeläbi Hiiumaa atraktiivsust tõsta. Mis aga ei tähenda, et vähemtähtsad oleksid need tootjad, kes mahepõllumajandusega ei tegele.
- Potentsiaali mahepõllumajanduse arendamiseks regioonis jätkub. Seda kinnitavad nii Mahepõllumajanduse Registri statistika kui ka PRIAst saadud mahepõllumajandusliku tootmise toetuste hulk.
- Kohalike ressursside väärimine on üks Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ja ettevõtluse (TAIE) fookusvaldkondadest. Kohaliku tooraine väärimise seisukohalt on regioonis täielikult väärimata kohalik piim ja sellest saadavad muud toiduainete grupid (jogurt, keefir, juust jne.). Hiiumaal puudub mustikate kultuurkasvatuse, samuti väärimataks vähe kohalikke (metsa)marju, v. a astelpajumarjad.

Ettepanekud:

- Rõhutada kogu regiooni ja toiduainete turundamisel regiooni mahepõllumajanduse kõrget osakaalu. Sellele on rõhku pandud ka Eesti üldises turismiturundusstrateegias. Alternatiiv on sarnaselt turismivaldkonnaga rakendada toodete turundamisel rohkem UNESCO biosfääri programmiala potentsiaali. Regiooni jaoks iseenesestmõistetav ei jõua ettevõtlusesse ja kohalikus kogukonnas ei teadvustata võimalusi. Biosfääri programmiala võimaldab eristuda teistest Eesti piirkondadest ja rõhutada kohaliku bioressurssi väärtust. Kuna mahetootmisega kaasnevad ulatuslikud regulatsioonid ja kõrgem bürokraatia tase, siis võiks kasutada UNESCO biosfääri programmiala kui kohaliku tooraine ja toodangu kvaliteedimärgist. Unikaalne looduskeskkond oleks väljund, mille abil Hiiumaad väljapoole turundada.
- Töötada välja kohaliku tooraine väärimise meede või eraldada olemasoleva toetusmeetme (LEADER programmi meede ettevõtete areng) puhul kohaliku tooraine väärimise osa, mis on meetme eesmärgi üks osa.
- Jõulisem lähenemine kohalike (bio)ressursside väärimisel/jõudsam muutuste elluviimine. Saaremaa Arenduskeskus tellis 2021. a Lääne-Eesti regiooni bioressursside väärimise tegevuskava, kuhu oli kaasatud ka Hiiumaa. Siinkohal rõhutavad selle uuringu tegijad eelnevate Hiiumaa erinevate (valdkondlike) uuringute, sh. Lääne-Eesti regiooni bioressursside väärimise tegevuskava raames tehtud muudatuseetpanekute arvestamise ja elluviimise vajalikkust.

TURISM:

- Kriitiline on lahendada turismi piiravad kitsaskohad, parvlaevühendusega seonduvad piirangud, näiteks suvisel ajal turismi turundada ei saa, sest parvlaevadel puudub suurem võimekus. Oluline on tõsta regiooni väärtust läbi regiooni turundamise, et riik tajuks vajadust tagada parema stabiilsusega ja nõudlusele vastav veetranspordiühendus.

Ettepanekud:

- Hiiumaa turismiklastri eestvedamisel UNESCO biosfääri programmiala jõulisem teadvustamine/esile toomine regiooni turismiturunduskampaaniates.
- Hiiumaa kohaturundusstrateegias on üheks väärtuseks rahulik elukeskkond. Suurbritannia reisiportaali Kayaki poolt läbiviidud küsitluse tulemusena selgus, et Euroopa parim saar privaatseks ja eraldatud puhkuseks on Hiiumaa, mida tuuakse välja ka Eesti üldises turismiturundusstrateegias (Kayak 2021). Tugevdada ka regiooni turismiturundusstrateegia väärtuseid sarnaste küsitlusuuringute tulemuste ja andmepõhiste alustega.
- Kaasata kogukonna noori (õpilasfirmad) turismihooaja pikendamisele suunatud tegevustesse, nt. turundustegevuste väljatöötamisel. Turismifirmade küsitlusest (Hiiumaa Arenduskeskus 2021) selgus, et turismifirmade turunduseelarved on väikesed ja tõhusat turundustegevust seetõttu teha ei saa. Võimalikuks lahenduseks on turismifirmade koostöö turundustegevuste planeerimisel turismiklastri eestvedamisel ja kohaliku omavalitsuse poolt sihistatud toetus regiooni ühisturundamisel.
- Hiiumaal toimub vähe spordiüritusi või neid turundatakse vähe, mis väljapoole nähtavaks ei saa. See peegeldub ka toetusmeetmete statistikas, kus spordivõistlustega seonduvaid projekte on vähe või loobutakse projektist, nt. veespordipargi rajamine või Hiiumaa maratoni turundustegevuste elluviimine. Seega, on kohalikus turismis kasutamata potentsiaali aktiivturistidele või spordihuvilistele regiooni atraktiivsemaks muutmisel. Näiteks erinevat tüüpi matkaradade loomine, mida toetab Hiiumaa metsarohke looduskeskkond, aga ka erinevat tüüpi spordiürituste Hiiumaal korraldamine, mis toetab turismihooaja ette- ja tahapoole pikendamise eesmärki.
- Lisaks spordiürituste korraldamisele on Hiiumaal kasutamata potentsiaali ka konverentsituristide majutamise osas. Konverentsituristide majutumine oli enne koroonaviiruse levima hakkamist Hiiumaal kasvutrendis (vt. peatükk 1.4.). Seda toetab ka ettepanek arendada Hiiumaal suuremamahulist turismi ja luua 100+ voodikohaga majutuskoht.
- Arendada koostöös kohaliku Ametikooliga regiooni spetsiifilised õppekavad, nt. rannikuala turismiettevõtja (täiendus)koolitus; üldised turundusalased koolitused regiooni väikeettevõtjatele.
- Sihistada kohalikust bioressurssi väärimisest tulenevaid uusi turismivaldkondi, nt. spaaettevõtjate arendamine Hiiumaal, kus tehakse kohaliku meremuda põhiseid protseduure.
- Mitme kasvualdkonna (turism, meremajandus) ühendamisel tekkivad uued turismiteenused – nt. veepargi rajamine saarele, lõbusõidu ja ristlusturismi teenuste arendamine.
- Teha lobitööd kohaliku omavalitsuse ja Arenduskeskuse koostööna selles suunas, et mitte väga kauges tulevikus oleks püsiv lennuühendus Hiiumaa ja ühe strateegiliselt olulise sihtkoha (nt. Helsingi, Stockholm, Riia) vahel.

TAASTUVENERGEETIKA:

- Energiaga varustus suure sõltuvuses välisest keskkonnast, millest tulenevalt regiooni vähene energiakindlustatus.
- Tuuleenergia arendamisel piirkonnas on oluliseks kitsaskohaks osalise kohaliku kogukonna vastuseis meretuuleparkide loomisele ja arendamisele. See aga piirab taastuvenergeetika arendamist regioonis. Valla arengukavas on välja toodud eesmärk, et Hiiumaa elektrienergia toodetakse enamikus osas kohalikest taastuvatest allikatest (päike, tuul). Regiooni energiakindlustatuse seisukohalt on vajalik tuuleenergia lahenduste analüüsimine.
- Päikeseenergia arendamine on peatunud võrgu vaba võimekuse puudumise tõttu. Tegeleda teiste taastuvenergia liikide, nt. tuul, laine, biogaas arendamisega. Töötada kohaliku omavalitsuse eestvedamisel selles suunas, et Hiiumaast saaks n.ö taastuvenergia testsaar. Kui võrku ei suudeta arendada, siis luua meetmed, mis võimaldaksid ettevõtetal välja töötada enda võrgulahendus.
- Üheks võimalikuks taastuvenergeetika lahenduseks on laineenergia, millest võiks saada tulevikus oluline alternatiiv väiksemate kogukondade elektriga varustamiseks. Laineenergia tootmismahud ei ole võrreldavad meretuuleparkide võimsusega, kuid sellel võib olla oluline roll kohalike lahenduste pakkumisel (Hellerma 2022).
- Lääne-Eesti regiooni bioressursside väärimise tegevuskavas (Joller-Vahter 2022) on välja toodud, et Hiiumaal on biogaasi tootmise potentsiaal, nt. sõnnik, rohtne biomass, reovesi. Samuti oleks võimalik koos teiste sisenditega kasutada ära ka maakonnas tekkivad toidutootmise – ja töötlemise jäätmed.
- Hiiumaa taastuvenergeetika tuleviku arengusuunad: biometaanitootmisüksuse rajamine piirkonda, taastuvenergia põhine ühistransport ja kohaliku taastuvenergiaühistu loomine.

Ettepanekud:

- Teha kohaliku kogukonna hulgas teavitustööd, selgitamaks meretuuleparkide rajamisega kaasneva võivaid negatiivseid külgi, aga ka potentsiaalset tulevikukasu.
- Kaardistada ja analüüsida, kus ja kui palju tekib regioonis selliseid biojätmeid, mida saab kasutada biogaasi tootmiseks ja selgitada välja peamised takistused biojätmete energiakandjaks muutmisel/tootmisel.
- Töötada kohaliku omavalitsuse ja Hiiumaa Arenduskeskuse koostööna välja Hiiumaa taastuvenergeetikale ülemineku kava.

MEREMAJANDUS:

- Hiiumaa kalapüügi ja vesiviljeluse valdkonna ettevõtete põhitegevusalaks on merekalapüük. Vesiviljelusega tegelevad ettevõtted regioonis puuduvad.
- Kasutamata potentsiaal Hiiumaal, mis toetaks regiooni meremajanduse arendamist on KIK-i merekeskkonna programm.
- Lõbusõidu- ja ristlusturismi arendamine, sest hetkel on sellise teenuse pakkumise osakaal väga algusjärgus ja vähene.

HÖBEMAJANDUS:

- Eesti ja ka Hiiumaa elanikkonda iseloomustab vanemate inimeste osakaalu suurenemine kogu rahvastikust. Trend, mis on iseloomulik ka ülejäänud maailmale. Ühest küljest on tegemist kaasuvate probleemide lahendamisega, kuid teisest küljest rakendamata potentsiaali ja võimaluste ärakasutamisega. Tallinna Tehnikaülikool oli 2018-2021 üheks osapooliks projektil (BSR Osiris 2022), mis keskendus hõbemajanduse aruka spetsialiseerumise lähenemisviisi toetamisele piirkondliku innovatsioonivõime ja jätkusuutliku kasvu suurendamiseks. Selle projekti tulemustes oli toodud, et Eesti regionaalsel tasandil puuduvad strateegiad ja programmid vanemaealisele elanikkonnale toodete ja teenuste arendamiseks. Sellest tulenevalt on Hiiumaal potentsiaalikus ja võimalus olla selles valdkonnas teerajajaks. Rahulik ja puhas elu- ja looduskeskkond, mis on Hiiumaa põhilisteks väärtusteks, muudavad regiooni vanemaealisele elanikkonnale atraktiivseks.

Ettepanekud:

- Luua konkurentsivõimeline keskkond uute ettevõtete asutamiseks, sh. vanemaealise elanikkonna poolt. Teha vanemaealisele elanikkonnale arutelusid ja ümarlaudasid uute äriideede väljatöötamisel ja toetamisel.
- Hõbemajanduse Kompetentsikeskuse asutamine kohaliku omavalitsuse, Arenduskeskuse, Ametikooli, Hiiumaa Ettevõtjate Liidu, Hiiumaa Eakatekodu, Maakonna hooldekeskuse ja Hiiumaa Pensionäride Ühenduse koostöona. Valgamaal asutati 2016. a hõbemajanduse kompetentsikeskus, kuid selle areng jäi rahastusest ilmajäämisel seisma. Hiiumaal on oluline valdkonna arendamisel suunata fookus uute toodete ja teenuste loomisele ja rõhutada nendega kaasnevat majanduslikku kasu ja regiooni arengusse panustamist.
- Uute teenuseliikide väljaarendamine, nt. iseseisvat elu toetavad arukad kodud, ligipääsetavate (turismi)toodete ja teenuste arendamine koostöös kohaliku turismiklastri, tugitehnoloogia, jne.
- Töötada koostöös Hiiumaa Ametikooliga välja vanemaealiste ettevõtlusõppeprogramm, toetamaks elukestvat õpet. Alternatiivne ettepanek on luua piirkonda näiteks koostöös Tartu Ülikooliga maakondlik rahvaülikool ja pakkuda väärikate ülikooli programmi raames kohalikule vanemale elanikkonnale erinevaid õppeprogramme.

HIUMAA TOETUSMEETMETE ÜLEVAADE

2.1. Statistiliste näitajate ülevaade

Kõige rohkem on Hiiumaal toetatud programmiperioodil 2014-2020 veekaitse (veemajanduse taristu arendamine) alaseid projekte (244), mis moodustavad sel perioodil kõikidest toetatud projektidest 82%. Veemajanduse taristu arendamise toetatud projektide koguelarve oli 3,03 miljonit EUR ja välja maksti toetusi sel perioodil 3,02 miljoni EUR eest, sest üks taotleja loobus toetusest. Seega oli ühe veemajanduse taristu arendamise projekti keskmine planeeritud maksumus 12 416 EUR ja toetusi maksti keskmiselt 12 443 EUR ühe projekti kohta. Siinkohal on oluline eristada, et AS Kärkla Veevärk projekti rahastati 1,86 miljoni EUR eest, mis tähendab, et kui see projekt välja arvata, siis oli veemajanduse taristu arendamise projektide keskmine planeeritud maksumus vaadeldaval programmiperioodil 4 818 EUR projekti kohta ja toetusi määrati keskmiselt 4 814 EUR projekti kohta. Peamiselt kasutati veemajanduse taristu arendamise toetusi eraisikute poolt ühisveevärgi ja kanalisatsioonisüsteemide (välja)arendamisel.

TABEL 15. Programmiperioodil 2014-2020 erinevate rakendusüksuste poolt toetatud Hiiumaa projektide arv

Programmiperiood	Prioriteetse suuna nimetus	Rakendusüksus	Projektide arv
2014-2020	Veekaitse	Keskonnainvesteeringute Keskus	244
	Roheline infrastruktuur ja hädaolukordadeks valmisoleku suurendamine	Keskonnainvesteeringute Keskus	9
	Energiatõhusus	Keskonnainvesteeringute Keskus	5
	Kasvuvõimeline ettevõtlus ja seda toetav teadus- ja arendustegevus	Keskonnainvesteeringute Keskus	2
KESKONNAINVESTEERINGUTE Keskuse Projektid Kokku			260
2014-2020	Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arendamine ja piirkondade konkurentsivõime tugevdamine	Riigi Tugiteenuste Keskus	13
	Ühiskonna vajadustele vastav haridus ja hea ettevalmistus osalemaks tööturul	Riigi Tugiteenuste Keskus	10
	Sotsiaalse kaasatuse suurendamine	Riigi Tugiteenuste Keskus	6
	Haldusvõimekus	Riigi Tugiteenuste Keskus	2
	Jätkusuutlik transport	Riigi Tugiteenuste Keskus	1
	Kasvuvõimeline ettevõtlus ja seda toetav teadus- ja arendustegevus	Riigi Tugiteenuste Keskus	1
	COVID-19 kriisiga võitlemine ERF	Riigi Tugiteenuste Keskus	1
RIIGI TUGITEENUSTE Projektid Kokku			34
2014-2020	Kasvuvõimeline ettevõtlus ja seda toetav teadus- ja arendustegevus	Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus	4
	Väikese ja keskmise suurusega ettevõtete arendamine ja piirkondade konkurentsivõime tugevdamine	Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus	1
ETTEVÕTLUSE JA INNOVATSIOONI SIHTASUTUSE Projektid Kokku			5
KÕIKIDE RAKENDUSÜKSUSTE Projektid Kokku			299

Allikas: Riigi Tugiteenuste Keskus

LEADER PROGRAMMI TOETUSMEETMETE STATISTIKA

Kõige enam on LEADER programmi kaudu toetatud ettevõtete arengut – perioodil 2016-2021 on sellest meetmest toetatud 63 projekti kogusummaga 1,31 miljonit. Kõige rohkem toetati sellest meetmest projekte 2017. a (26 projekti) ja kõige vähem 2020. a (5 projekti). Keskmiselt toetati ühte ettevõtte arengu projekti kõige suurema summaga 2018. a, mil keskmine toetuse summa projekti kohta oli 47 400 EUR.

Kõige vähem on LEADER programmi projekte toetatud arengukoostöö meetme raames – 16. Selle meetme kaudu toetatud projektide arv on aastate jooksul natuke varieerunud, 3-6 toetatud projekti aastas. Toetuste kogusumma on kõikide vaadeldavate aastate peale kokku 317 000 EUR. Keskmiselt kõige suurem summa ühe projekti kohta – 27 734 EUR, jagati välja 2019. a ja kõige väiksem keskmine summa projekti kohta 15 000 EUR 2016. a.

Külaarenduse ja kogukonnateenuste ning uuendusliku kogukonna meetmete lõikes on projekte toetatud analüüsitaval perioodil üsna sarnaselt, vastavalt 24 ja 26 projekti. Külaarenduse ja kogukonnateenuste meede on ettevõtete arengu meetme järel kogu toetusmeetme peale kokku toetussumma lõikes vaadatuna teine edukas meede – toetust on selle meetme lõikes vaadeldava aja jooksul jagatud 955 000 EUR. Selle meetme puhul anti keskmiselt ühe projekti kohta kõige rohkem toetust 2017. a – 43 330 EUR ja kõige vähem keskmiselt ühe projekti kohta 2019. a – 8 960 EUR.

Uuendusliku kogukonna meetme puhul jagati kõige enam keskmiselt ühe projekti kohta toetust 2021. a – 33 122 EUR ja kõige vähem 2018. a ja 2019. a. Kogu vaadeldava perioodi peale on selle meetme raames jagatud toetust 465 421 EUR.

Erimeetmena jagati 2021. a COVID-19 taastekava meetmena toetust 19-le projektile kogusummaga 134 193 EUR, mis teeb keskmiseks toetussummaks ühe projekti kohta 7 063 EUR.

Seega, on perioodil 2016-2021 jagatud Hiiumaal LEADER programmi raames toetust 129-le projektile 3,05 miljoni EUR eest (v.a COVID-19 taastekava meede) ja 148-le projektile kogusummaga 3,18 miljonit EUR (sh. COVID-19 taastekava meede).

TABEL 16. LEADER programmi meetmetest toetust saanud Hiiumaa projektide arv ja toetussummad

Aasta	2016	2017	2018	2019	2020	2021	KOKKU
Ettevõtete areng							
Toetatud projektide arv	8	26		14	5	10	63
Toetuste kogusumma	379205.38	391276		154961.22	106695.12	280000	1312137.72
Keskmine toetuse summa projekti kohta	47400.67	15049.08		11068.66	21339.02	28000	
Külaarendus ja kogukonnateenused							
Toetatud projektide arv	8	9		7		8	24
Toetuste kogusumma	202014.94	389973.36		62718.96		299990.58	954697.84
Keskmine toetuse summa projekti kohta	25251.87	43330.37		8959.85		37498.82	
Uuenduslik kogukond							
Toetatud projektide arv	7	4	5	6		4	26
Toetuste kogusumma	122030	65764.15	65156.08	79982.49		132488.17	465420.89
Keskmine toetuse summa projekti kohta	17432.86	16441.04	13031.22	13330.42		33122.043	
Arengukoostöö							
Toetatud projektide arv	6	3	4	3			16
Toetuste kogusumma	89999.94	53554.25	90000	83202.72			316756.91
Keskmine toetuse summa projekti kohta	14999.99	17851.417	22500	27734.24			

Allikas: MTÜ Hiidlaste Koostöökogu

PÕLLUMAJANDUSE REGISTRITE JA INFORMATSIOONI AMETI TOETUSMEETMETE STATISTIKA

Ajavahemikul 2016-2020 on erinevatest PRIA meetmetest toetatud kokku 7 958 Hiiumaa projekti (vt. tabel 3 lisas 1) toetussummaga kokku 25,38 miljonit EUR (vt. tabel 4 lisas 1). Toetatud projektide arvu alusel on olnud kõige tulemuslikumad PRIA meetmed kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus (1507)¹⁵, ühtne pindalatoetus (1505), Natura 2000 toetus erametsamaale (1072), mahepõllumajandusliku tootmise toetus (487), poolloodusliku koosluse hooldamise toetus (461), ammlehma kasvatamise üleminekutoetus (342) ja veise üleminekutoetus (315).

Määratud toetussumma alusel on kõige tulemuslikumad PRIA meetmed ühtne pindalatoetus (6,43 miljonit)¹⁶, mahepõllumajandusliku tootmise toetus (3,90 miljonit), poolloodusliku koosluse hooldamise toetus (3 miljonit), kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus (2,97 miljonit) ja toetus tegevuste teostamiseks kogukonna juhitud kohaliku arengu strateegia raames (2,15 miljonit). Kui vaadata toetussummade jagunemist keskmiselt ühe projekti kohta, siis kõige tulemuslikumad meetmed on olnud põllu- ja metsamajanduse taristu arendamise ja hoiu investeeringutoetus (keskmiselt 97 291 EUR projekti kohta), investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks 2017. a (keskmiselt 80 075 EUR projekti kohta) ja kohaliku algatusrühma koostöömeetmete ettevalmistamine ja rakendamine 2017-2019. a (toetussummad keskmiselt projekti kohta vastavalt 54 400, 54 295 ja 64 840 EUR). Esimese meetme puhul on aga oluline silmas pidada, et toetuse arvestus on ühe projekti alusel. Seega, kui see välja jätta, siis on olnud kõige tulemuslikum meede 2017. a Hiiumaa põllumajandusettevõtete tulemuslikkuse parandamiseks tehtud investeeringumeede.

KESKKONNAINVESTEERINGUTE KESKUSE TOETUSMEETMETE STATISTIKA

Ajavahemikul 2016-2021 on KIK-i meetmetest toetatud kokku 102 Hiiumaa projekti (vt. tabel 5 lisas 1) kogusummaga 4,85 miljonit EUR. Toetatud projektide arvu lõikes vaadatuna on kõige tulemuslikum meede keskkonnateadlikkuse lihtsustatud õppeprogramm, vaadeldaval perioodil on sellest programmist toetatud 55 projekti. Sellele järgnevad keskkonnateadlikkuse ja looduskaitse programm (mõlema programmi puhul toetatud 11 projekti). Toetussumma alusel on olnud kõige tulemuslikumad KIK-i meetmed ressursitõhusasse tehnoloogiasse investeerimine (1,13 miljonit) ja tänavavalgustuse taristu renoveerimine (924 336). Esimese meetme puhul on oluline silmas pidada, et toetati ühte projekti. Võrreldes toetussummasid projektide planeeritavate maksumustega, moodustas kõikide toetatud projektide lõikes kogu toetussumma 60% ehk veidi üle poole projektide maksumusest oli toetussumma.

¹⁵ Sulgudes on esitatud ajavahemikul 2016-2020 meetmest toetatud Hiiumaa projektide arv kokku.

¹⁶ Sarnaselt projektide arvuga on sulgudes esitatud 2016-2020 Hiiumaa projektide toetussummad kokku.

KOHALIKU OMAALGATUSE PROGRAMMI JA REGIONAALSETE INVESTEERINGUTOETUSTE PROGRAMMI TOETUSMEETMETE STATISTIKA
TABEL 17. Kohaliku omaalgatuse programmi meetmetest toetust saanud Hiiumaa projektide arv ja toetussummad

AASTA	2018		2019		2020		2021	
	kevad	sügis	kevad	sügis	kevad	sügis	kevad	sügis
Taotlusvoorud								
Taotlused kokku, sh:	21	13	22	15	31	16	21	9
kogukonna areng	8	7	15	7	12	7	8	6
investeeringud ja kogukonna teenuste arendamine	13	6	7	8	19	9	13	3
Taotletav toetuse kogusumma kokku	30626.05	21270.17	33573.27	18463.75	66852	36096	47449	14303.29
Toetust saanud projektide arv kokku, sh:	12	6	13	9	13	7	10	6
kogukonna areng	5	4	8	3	5	3	6	3
investeeringud ja kogukonna teenuste arendamine	7	2	5	6	8	4	4	3
Toetusmäär (projektide arv)	57%	46%	59%	60%	42%	44%	48%	67%
Taotlusvoorude eelarve	18725.2	10272.72	18778.92	10319.02	18574.4	10023.74	18906	9503.93
Vooru eelarve osakaal meetme kogueelarvest	65%	35%	65%	35%	65%	35%	65%	35%
Toetussumma kokku, sh:	18725.2	10219.08	18778.62	10319.02	18576	10023.7	18855.07	9503.93
kogukonna areng	7490.08	6718.8	13319.72	4558.94	6238.0	3388	8963.78	3669.6
investeeringud ja kogukonna teenuste arendamine	11235.12	3500.28	5458.9	5760.08	12338	6635.74	9891.29	5834.33
Toetusmäär (projektide toetussummad)	61%	48%	56%	56%	28%	28%	40%	66%

Allikas: SA Hiiumaa Arenduskeskus

Perioodil 2018-2021 on kohaliku omaalgatuse programmi (KOP) meetmetest kokku toetust saanud 148 Hiiumaa projekti kogusummaga 115 001 EUR. Mis tähendab, et keskmine ühe projekti toetussumma on olnud 777 EUR. Kõige tulemuslikumad taotlusvoorud on olnud 2019. a kevad- ja sügisvoor ja 2021. a sügisvoor. 2019. a sai mõlemast voorust toetust üle poole projektidest ja 2021. a toetati kahte kolmandikku. Kõige madalam toetusmäär oli 2020. a taotlusvoorudes. Toetusmeetmete lõikes väga olulisi erinevusi ei ole, kogukonna arengu meetmest on toetatud 37 ning investeeringute ja kogukonna teenuste arendamise meetmest 39 projekti. Väike erinevus esineb toetatud projektide kogusummas, investeeringute ja kogukonna teenuste arendamise projekte on toetatud umbes 6 000 EUR võrra rohkem kui kogukonna arengu projekte. Toetusmäärad meetmete ja taotlusvoorude lõikes varieeruvad – mõnel aastal ja/või taotlusvoorust on suurem osakaal ühe meetme projektidel ning teisel aastal ja/või taotlusvoorust vastupidi.

Regionaalsete investeeringutoetuste programmi maakondade arengustrateegiate elluviimise toetusmeetmest (MATA) on saanud toetust 5 Hiiumaa projekti kogusummas 902 584 EUR. Hiiumaa projekt/projektid moodustasid 2019-2021 kogu meetme toetussummast, vastavalt 9%, 5% ja 4%. 2019. a sai toetust Hiiumaa Arenduskeskuse projekt summas 264 147 EUR Hiiumaa ettevõtluse arengu toetamiseks kaasaegse keskkonna loomiseks. 2020. a: kaks Hiiumaa vallavalitsuse projekti Hiiumaa supluskohtade arendamiseks ja taristu rajamiseks summas 308 410 EUR ja 2021. a kaks projekti, MTÜ Ungrukivi Selts (elektrijalgrataste rendivõrgustiku käivitamine Hiiumaal) ja Kõrgessaare Osavalla Valitsus (Kõrgessaare kergliiklustee), toetussummad vastavalt 120 000 EUR ja 210 000 EUR.

2.2. Ettevõtjate ja tugisorganisatsioonide hinnangud toetusmeetmetele

Hiiumaa ettevõtjatel ja teistel sihtrühmadel on võimalik taotleda erinevatel eesmärkidel ja erinevate tingimustega toetusmeetmeid.

Piirkonna ettevõtete ja nende arengut toetavad meetmed ettevõtte suurusrühma järgi:

Alustav ettevõtte: Hiiumaa Arenduskeskuse kaudu vahendatav Riigi Tugiteenuste Keskuse (RTK) starditoetus. Selle meetme puhul on positiivne, et toetusmeede on taotlejatele kogu aeg avatud ja tegemist on universaalse toetusmeetmega – toetust on võimalik taotleda kõigeks, k. a. palgakulude tasumiseks, kuid see pole ettevõtjate hulgas levinud. Peamiselt küsitakse toetust investeeringute tegemiseks. Negatiivseks küljeks on võrdlemisi ranged tingimused, nagu näiteks toetussumma abil kahe töökoha loomise kohustus ning nõue, et teise aasta lõpuks peab olema ettevõtte käibe summa 80 000 EUR.

Väikeetevõtte: LEADER meetmed (sh. EMKF-i meetmed), Põllumajanduse Registrite ja Infosüsteemi Amet (PRIA) meetmetest on väga populaarne maaelu mitmekesistamise toetus ja pindalatoetus ja EAS-i meetmetest innovatsiooniosak ja digitoetuse meede.

LEADER programmi kõige kasulikum meede/toetus – ettevõtlusmeede, millel on suurem omaosalus (60%), mis motiveerib ettevõtteid läbimõeldumalt projekte planeerima. Meedet haldab MTÜ Hiidlaste Koostöökogu, mis ei ole seadnud taotlejale mingeid piire ettevõtte tegutsemisajaloo või käibe osas. Kuna tegemist on kõige populaarsema meetmega, siis on selle meetme puhul kõige suurem taotlejate ja toetusest ilmajääjate hulk, sest toetusvahendid on piiratud. Eelistatavad valdkonnad on kohalik toit, toore, kohalike materjalide väärindamine ja väikeettevõtluse toetamine, kuid ei välistata ka ühegi teise valdkonna projekti. Toetuse kasutamise osakaal on pigem investeeringute kasuks, kuid meetme abil tehakse ka pehmeid tegevusi nagu turundustegevused, koolitused, prototüüpide väljatöötamine, jne. LEADER programmi meetmes on lihtsam kohandusi ja muudatusi teha. Kohalik tegevusgrupp peab otsustama, kas pärast muudatuste elluviimist saavad projekti eesmärgid täidetud ja kas projekt on ikka sama sisuga. LEADER ettevõtlusmeetme puhul võiks toimiv ekspordisuund anda ettevõttele taotluse hindamisel suurema punktisumma.

Kalandusmeetmete kujunemise juures on hiidlased saanud üsna palju olla. Meetmeid iseloomustab võimalikult palju paindlikkust, piirkondade otsustusõigust ja mitte piiramine vaid investeeringutega, lubada ka pooleldi pehmeid tegevusi, nt. kaasavat koolitust, mis võimaldaks probleemi lahendamisele süsteemsemalt läheneda. Kalandusvaldkonna meetmete puhul liigutakse läbivate teemadena roheliste ja keskkonnateemade suunas, nt. süsiniku jalajälje vähendamine. Tuleb hakata kriteeriumitega neid valdkondi eelistama.

KIK-i ressursitõhususe meede töötlevale tööstusele: meetme mõju on oluline, sest ainult omafinantseeringute toel investeeringuid teha ei suudeta. Meedet ei kasutata lihtsalt raha saamise

eesmärgil, vaid on konkreetset vaha tegevusi tõhustada, nt. tootmishooneid ressursitõhusamaks muuta, tootmisprotsesse tõhustada, jääki vähendada, jne.

Hiiumaa erinevate sihtrühmade poolt kõige vähem kasutatavam KIK-i meede ja üldse toetusmeede on merekeskkonna programm. Programmi raames toetatakse kõiki tegevusi (nt. uuringud, arendustööd), mis aitaksid mere ökosüsteemi teenuseid tõhusamalt ja kestlikumalt kasutada, nt. reostuse tõrjeks. Viimase 10. a jooksul on merekeskkonna programmist saanud toetust Hiiumaa Maavalitsuse 2012. a projekt. Viimastel aastatel Hiiumaalt selle programmi raames toetust taotlema ei ole tulnud. Kuna meremajandus on Hiiumaa arengukavas märgitud kasvava valdkonnana, siis võiks selle programmi eesmärgipärane kasutamine Hiiumaa regiooni arengule kaasa aidata.

Suurettevõtte: Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS)¹⁷ arenguprogramm, KIK-i meetmed, sh. ressursitõhususe meede. EAS-i arenguprogramm on kompleksne erinevate tegevuste kogum, sh. toetatakse tootearendust, eksporti, jne., mis motiveerib ettevõtjat ennast kokku võtma ning eesmärgipäraselt ja järjepidevalt tegutsema. Arenguprogrammi alguses võiks aga olla täpsemalt välja toodud, mis on programmis raames lubatud ning mida toetatakse ja mida mitte. Nii EAS-i arenguprogrammis kui ka KIK-i ressursitõhususe meetme raames on võimalik sisse viia muudatusi, mida ettevõtete poolt kõrgelt hinnatakse.

Lisaks on regiooni arengu seisukohalt olulised ka kohaliku omaalgatuse programm ja maakondade arengustrateegiate elluviimise toetusmeede (MATA), mis on suunatud kohalikele mittetulundusühingutele ja sihtasutustele, lisaks ka kohaliku omavalitsuse üksustele ja äriühingutele.

Intervjueeritud ettevõtjad oskasid piirkonda suunatud toetusmeetmetest nimetada **eelkõige LEADERi ja PRIA meetmeid, samuti nimetati investeerimis- ja ehitustoetusi ning tõukefonde**. Toetuse täpse päritolu ning eesmärgi kohta olid teadmised enamasti mittetäielikud, kuna keskenduti pigem sellele, kas ja kuidas antud toetus konkreetse ettevõtte vajadustele vastab. Samuti oli kõnekas see, et **ettevõtjate informeeritus toetustest oli erinev** – lahknesid arvamused selle kohta, kas ja millisteks tegevusteks on võimalik toetust saada, näiteks rääkis üks ettevõtja, kuidas on kasutanud toetust majutusasutuse ehitamiseks, ning järgmine ettevõtja väljendas kahetsust, et majutusasutuse ehitamiseks ei ole võimalik toetust saada. Ettevõtjates tekitas segadust ka see, et toetuste saamise tingimused on erinevad, näiteks mõnede toetuste puhul arvestatakse ema- ja tütarettevõtet eraldi, mõnede puhul koos.

Peamiselt olid küsitletud ettevõtjad kasutanud **toetusi töövahendite ning seadmete soetamiseks ning ehitustegevuseks**. Seda peeti ka olulisemaks toetuste kasutusviisiks, vähem toodi välja võimalust kasutada toetusi turundustegevusteks, töötajate koolitamiseks, nõustamisteenuste saamiseks jms. Kuna osad intervjueeritud ettevõtjatest olid tegevad ka MTÜ-des, siis mainiti ka MTÜ-dele saadud toetusi, mida kasutati eelkõige teavituseks ning ürituste korraldamiseks.

Osad ettevõtjad ütlesid, et eelistaksid suuremaid projekte suuremate toetustega, kuna **mitme väikese projekti kirjutamisel ning taotluste esitamisel võib seonduv halduskoormus olla ebaproportsionaalselt suur**. Samuti võivad suuremate toetusvõimalustega projektid olla abiks ka suurematele ettevõtjatele, kelle jaoks paljud praegu pakutavad toetusvõimalused on liiga

¹⁷Autorite märkus: alates 2022. a jaanuarist on Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) uus juriidiline ärinimi pärast KredExiga ühinemist Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutus. Enne sisulise ühinemise lõppemist pakutakse teenuseid olemasoleva kaubamärgi alt, millest tulenevalt on selles aruandes kasutatud EAS-i nimetust.

väikesemahulised et ettevõttes olulisi muudatusi läbi viia. **Suuremad projektid/suuremad toetussummad võimaldavad viia ellu suurema mõjuga tegevusi.** Samuti tunti puudust mitmeid ettevõteteid hõlmavatest või ka rahvusvahelistest koostööprojektidest. Rõhutati ka suuremate ettevõtete kui suuremate tööandjate mõju piirkonna arengule üldiselt.

Rääkides ettevõtlust toetavatest meetmetest, mille järgi oleks vajadus tulevikus, mainisid ettevõtjad koolitusi ning muid selliseid ettevõtte arenguid mõjutavaid meetmeid, samuti suuremate toetussummadega ning suurema mõjuga meetmeid, aga ka väikeettevõtluse arengut soodustavaid meetmeid. Arvati, et oleks otstarbekas toetada ka uute tegevusvaldkondade arendamist, et mitmekesistada piirkonna ettevõtlusmaastikku. Ühe näitena toodi välja rohepöördega seotud teemad, leiti, et selle valdkonna arendamisega võiks tegeleda Arenduskeskus – kaardistada ettevõtete olukorra, leida arengukohad ja rahastuse allikad, kuna ühel ettevõtjal on sellega üksi raske tegeleda ning väiksematel ettevõtetel puudub ka ressursid vastavate spetsialistide palkamiseks. Mainiti, et on võimalik kasutada (reeglina Tallinnas asuvate) konsultatsioonifirmade abi, kuid peeti ebaotstarbekaks seda, et sellise abi eest tuleb maksta konsultatsioonifirmale arvestatav protsent toetussummast.

Toetusvõimaluste piisavuse osas ettevõtjate arvamused lahknesid, oli neid, kes arvasid, et võimalused on piisavad, soovi korral leiab ettevõtja endale vajaliku abi ning liigne toetamine polegi vajalik, kuid ka neid, kes leidsid, et oleks vaja rohkem toetada erinevaid tegevusvaldkondi ning et ettevõtlust toetavate meetmete seotus piirkondlike eripäradega võiks olla suurem.

Toetusmeetmete mõju regiooni ettevõtetele ja ettevõtluskeskkonnale

Küsitletud ettevõtjatel olid huvitavad ning erinevad seisukohad selles osas, mis puudutab **toetusmeetmete mõju ettevõtete konkurentsivõimele.** Osad ettevõtjad leidsid, et see mõju on positiivne, kuna toetusmeetmed võimaldavad tegevusala laiendada, toetavad ettevõtete arengut ning võimaldavad teha arenguhüppeid, milleks tuleks muidu aastaid raha koguda. Teised arvasid, et **toetusmeetmete kasutamine võib konkurentsi ka moonutada,** andes lühiajaliselt parema võimaluse väiksema konkurentsivõimega ettevõttele, mis pärast toetuse ärakasutamist tegevuse lõpetab või seda oluliselt vähendab, olles samas teatud perioodiks loonud ebaloosuliku konkurentsi turul, mis halvendab teiste sama valdkonna ettevõtete olukorda. Arvati, et toetused võiksid olla suunatud ettevõtetele, kel endal teatud võimekus tegutsemiseks tõendatult olemas, kuid kes vajavad toetust arendustegevusteks. Rõhutati, et toetusmeetmete kujundamisel ja rakendamisel tuleks arvestada ka suuremat pilti ehk seda, **kuidas konkreetse meetme rakendamine mõjutab mitte üht konkreetset ettevõtet vaid kogu piirkonna ettevõtlusmaastikku, soodustades inimeste ja innovatsiooni arengut** ning milline on selle meetme pikaajaline mõju piirkonna majandusolukorrale.

Tugiorganisatsioonide esindajate hinnangul on toetusmeetmed piirkonna ettevõtete jaoks olulised mitmel põhjusel. Väikeettevõtted vajavad äri kiirendamiseks ja rahavoo tekitamiseks alternatiivseid lahendusi, sest pangad piisava tagatise puudumisel laenu ei anna. Eestis ei ole turul piisavalt finantsteenuste pakkujaid ja pangad ei ole väikestes ja maapiirkondades piisavalt riskialtid. Ei ole võimalik võrrelda tööstuskinnisvara väärtust suurtes keskustes ja saarte piirkonnas. Finantssektori konservatiivsus on regioonide arendamise seisukohalt murekoht. Saarel võiks olla tagatisfond, mis aitaks kaasa pankade silmis riskide maandamisele, fond annab laenuaotleja poolt garantiikirja, mis annab pankadele julguse, et laenu anda või anda laenu väiksema intressimääraga.

Toetusmeetmed võimaldavad riski hajutamist ja riski faktori vähendamist. Toetusmeetme abil projekti riski vähendamisel võib olla laiem ulatus kui vaid ettevõttele endile, kui tegemist on kogukonna jaoks olulise projekti planeerimisega. Sarnane arvamus oli ka piirkonna ettevõtjatel.

Sellest tulenevalt peaks toetusvõimalusi olema rohkem. Lisaks toetusmeetmele toodi ühe investeringute kaasamise alternatiivina välja ka võimalus minna väikeettevõttel ühisrahastusplatvormile väikeinvestorite raha kaasama.

Toetusmeetmete puhul on oluline meetmete **eesmärgipärane sihistamine**. Mõnda tüüpi, suuruse ja valdkonna ettevõtete jaoks ei ole niivõrd oluline toetusmeetmete olemasolu, vaid äritegevust soodustavad tegurid: toetav ärikeskkond, mõistlikud ja kättesaadavad sisendid.

Ühe äritegevust soodustava keskkonna teguri näitena toodi munitsipaalmaadel olevate tööstusalade arendamist, kus on olemas detailplaneeringud ja esmased ühendused – teedevõrgustik, tänavavalgustus, gaasi- ja veetrassid, põhilised taristu ühendused. Tööstusalade arendamine on kohaliku omavalitsuse hoob, millega piirkondlikku arengut toetada ja suunata.

Ettevõtjad leidsid üksmeelselt, et **elukeskkonna arengu toetamine on oluline ja toetab kaudselt ka ettevõtlust** – ühenduste, sideühendused, kool, haigla jms infrastruktuuri komponendid hoiavad piirkonnas vajalikku tööjõudu ning soodustavad seega ettevõtluse arengut. Seda peeti väga oluliseks just Hiiumaa kui väheneva rahvastikuga piirkonna vaates, kus vajaliku oskustööjõu leidmine on keerukas. Leiti, et peaks toimuma **piirkonna arendamine, mitte ainult üksikettevõtete arendamine**, kuna ettevõtted moodustavad võrgustiku ning ühe ettevõtte tegevus mõjutab paratamatult ka teisi. Leiti, et piirkondliku suunitlusega abimeetmed on olulised mitte ainult Hiiumaale, vaid kõikidele maapiirkondadele, kuna „see hoiab asjalikud inimesed maal”. Näitena nimetati kortermajade renoveerimise toetusi – elutingimuste parandamine aitab inimesi maal elamas hoida ja toetab sellega ettevõtlust, millega toetab omakorda piirkonna arengut.

Samas kontekstis rõhutati ka meetmete regionaalsuse olulisust, kuna väidetavalt ei ole osad „Brüsselis loodud” meetmed kohalike olude vaates rakendatavad ning ei arvesta piirkondlike eripäradega.

Seega jäi ühelt poolt kõlama seisukoht, et ettevõtlust toetavad meetmed võivad anda hea äriideega ettevõtjale võimaluse hädavajalikuks arenguhüppeks, teiselt poolt aga arvamus, et mida vähem on toetusmeetmeid, seda tugevamad on turul iseseisvalt hakkamasaavad ettevõtted – „mida suuremad toetused, seda väiksem vastutus”.

Intervjueeritud ettevõtjate vastused erinesid selles osas, **kas ettevõtluse laiendamise/arendamisega oleks olnud võimalik tegeleda ka ilma toetusteta** – oli neid, kes kinnitasid, et toetusest oli abi, kuid tegevused oleks ellu viidud ka ilma nendeta, teatud juhtudel aga väiksemas mahus (nt. väiksemad katsetuste mahud, vähemkvaliteetsete kooolituste valimine), kuid ka neid, kes arvasid, et ilma toetusteta ei oleks olnud võimalik mingeid tegevusi teha. Ettevõtjad kavatsesid jätkata tegevustega ka pärast toetusperioodi lõppemist, kuna enamasti oli tegemist mingi objekti rajamiseks või seadmete ostmiseks mõeldud toetusega ning pärast toetussumma kättesaamist võeti objekt või seade kasutusse. Samas kirjeldasid intervjueeritavad ka neile teadaolevaid olukordi Hiiumaalt, kus toetusi ei kasutatud sihipäraselt – näiteks rajati fiktiivseid turismiobjekte eesmärgiga need elamutena kasutusele võtta või maha müüa või kasutati toetusi, mis

eeldasid uute töötajate palkamist, kuid töökohti tegelikult ei loodud või siis loodi need näiliselt ainult järelkontrolli ajaks. **Toetuste mittesihipärane kasutamine tundus valmistavat muret enamikule intervjueritud ettevõtjatest**, millest tulenevalt peeti oluliseks toetuste kasutamise järelkontrolli ning järeelmõjude hindamist. Oli huvitav, et seda pidasid oluliseks ka ettevõtjad, kes samas kippusid pisut kurtma toetusmeetmete kasutamisega kaasneva bürokraatia üle.

Abi ja tugi ettevõtetele

Tugiorganisatsioonide esindajate arvates on ettevõtjale oluliseks abiks meetmeteni jõudmine ja õigete inimesteni jõudmine, et üldse meetmeni jõuda.

Ettevõtjad vajavad abi ka toetusmeetmete tingimustest aru saamise ja tõlgendamisega. Arvamuste paljusus – taotleja ja meetme koostaja ei pruugi tingimustest üheselt aru saada. Lisaks on LEADER meetmete puhul keeruline taotluskeskkonnas taotlusvormi ja maksekulutuste aruande täitmine, mõlema täitmise puhul vajavad taotlejad sageli konsultandi abi.

EAS-ga on ühe ettevõtja hinnangul lihtne suhelda kuni aruandluse esitamiseni. Siis muutub olukord keeruliseks, sest EAS-l puudub aruandluse menetlemise ühtne süsteem, mis tähendab, et erinevad aruande menetlejad küsivad aruannete esitamisel samu küsimusi, mis tekitab lisa halduskoormust nii meetme kasutajale kui ka menetlejale.

Väikeettevõtjad vajavad peamiselt turundusalast nõustamist, millega arenduskeskuse konsultandid tegelevad ja mis on arenduskeskuse osaline fookus. Ettevõtetal on suure potentsiaaliga toode, mida ei suudeta ega osata müüa. Sobivad meetmed selle toetamiseks puuduvad. Esimesed turundustegevust toetavad meetmed on EAS-i ekspordimeetmete pakettis, kuid nendesse meetmetesse regiooni väikeettevõtted sageli ei kvalifitseeru.

Üldine toetusmeetme alane nõustamine on oluline. Mõnede toetusmeetmete puhul nagu LEADER programm ja RTK starditoetus kaasneb nõustamisega osalemisega teatav hüve: nt. LEADER programmi puhul annab nõustamisega osalemine hindamisele punkte juurde. Nõustamisega antakse infot, kas taolisi asju on enne tehtud, kuidas on läinud, kas taotletav summa on mõistlik. Protsessi käigus saab taotleja infot, kas kogukond sellist teenust või tegevust vajab ja toetab. Läbi nõustamisega saab anda taotlejale hinnangu, et kui isegi ei saa toetust, siis ehk suudetakse projekt ellu viia muude lahenduste abil – see aitab kaasa regiooni üldisele arengule. Starditoetuse nõustamise eesmärk on jälgida jooksvalt ettevõtte arengunäitajaid, leida lahendust olemasolevatele probleemidele või tuvastada enneaegselt tekkida võivaid probleeme ja kitsaskohti.

Toetuste taotlemiseks vajaliku toe kohta olid ettevõtjate arvamused erinevad – oli neid, kes arvasid, et ilma vastavasisulise nõustamiseta ei oleks nad võimelised projekti kirjutamise ning taotluse esitamisega hakkama saama, kuid ka neid, kes ütlesid, et nende ettevõttes on olemas vastava kvalifikatsiooniga inimesed, kes projektide kirjutamise ning taotluste esitamisega ise hakkama saavad. Siiski mainisid ka need ettevõtjad, et erinevate toetuste kohta käiv info tuleb erinevatest allikatest, seda võib olla keeruline leida ning erinevad toetusfondid esitavad ka erinevaid tingimusi, näiteks abikõlblikkuse osas. Selline **info killustatus ning tingimuste variatiivsus muudab erinevates toetusvõimalustes orienteerumise ettevõtjale keerukamaks**. Mainiti ka **kohaliku tasandi olulisust**, näiteks seda, et kohaliku kogukonnas tuntud inimese käest on lihtsam minna nõu küsima, kui toetuse saamiseks vajalik nõustamine eeldab Tallinnasse võõra inimese vastuvõtule sõitmist, võib see olla üheks põhjuseks, miks toetuse taotlemisest loobutakse. Samuti on

kohaliku tasandi puhul otsustamine läbipaistvam, sest näiteks PRIA puhul projekti toetamisest keeldumisotsust ei põhjendata.

Arvati, et info uute programmide ja võimaluste kohta on küll kättesaadav, kuna reklaamitakse vastavaid infopäevi ning muud sarnast, kuid siis, kui ettevõtja hakkab konkreetse tegevuse toetamiseks sobivat meedet otsima, võib erinevatest allikatest pärineva info killustatus sobivaima võimaluse leidmise keerukaks muuta. Ebapiisavaks peeti ka infot selle kohta, kas ja millist abi on toetust taotleval ettevõtjal üldse võimalik saada.

Kohalike tugiorganisatsioonide abi hinnati pigem piisavaks, paar vastajat mainisid ka ära, et siin on toimunud pööre paremuse poole, kuna mõned aastad tagasi olid tugiorganisatsioonid passiivsemad ning abi ja nõu saamise võimalused väiksemad. Siiski sooviti Arenduskeskusest veel enam „põllul“ olemist ning otsesuhtlust ettevõtjatega, soovitades näiteks osalemist kohalikel laatadel ning muudel üritustel. Arenduskeskust nähakse ettevõtjate poolt kui kohaliku omavalitsuse ja ettevõtete vahelist ühendavat lüli. Kohaliku omavalitsuse poolt on Arenduskeskus lüli, et üldse piirkonnas ettevõtlusega tegeleda ja ettevõtjate poolt lüli, mis ütleb, mis ettevõtluskeskkonnas oleks vaja ära teha.

Toetusmeetmete kasutamisega kaasnevad piirangud

Üheks piiravaks teguriks on töökohtade loomine, nii starditoetuse, LEADER programmi, aga ka EAS-i meetmete puhul. Hetkel asendavad masinad tööjõupuuduse tingimustes inimesi. Töökohtade loomine on hea nii ettevõtte kui ka regiooni üldisele arengule, aga see ei tohiks olla eelduseks toetuse saamisel. Hiiumaale peaks looma kõrgema lisandväärtusega töökohti, mitte ainult tööstusspetsialistide ametikohti. Samuti peaks olema oluline arvestada ka töökohtade säilitamist, mitte ainult loomist. Seadme ost ei tohiks eeldada töökoha loomist, vaid annab pigem lisandväärtust, suurendab käivet ja toodangut.

LEADER programmi meetmed on tsüklilised, puudub selgus tuleviku osas, nt. rahaliste vahendite lõppemine enne programmi/meetme lõppu. LEADER programmi meetmete **taotlusvoorud võiksid toimuda tihedamalt**, mis võimaldaks ettevõtetel rohkem riskide hajutamist. **Toetuse maksmine võiks olla kalendriaasta järgi**, seade soetatud jaanuaris, meede avaneb septembris, mistõttu seadme soetamine ei ole sel hetkel enam abikõlbulik. Projekti sisu hindamise periood võiks olla pikem, ei peaks olema meetme ajalise raamistikuga nii tugevalt seotud.

EAS-i suuremad meetmed nagu näiteks tootearendus on mõeldud koostööks teadusasutustega, Hiiumaa ettevõtted on aga väikesed, et selliseid meetmeid kasutada. Samuti on väikeettevõtetel probleem EAS-i ekspordimeetmetesse kvalifitseerumisega, sest ettevõtte ekspordi käive peab olema üle 50 000 EUR ja valdav osa Hiiumaa ettevõtetest esitatud nõudeid ei täida.

Hiiumaa spetsiifilised toetusmeetmete tähelepanekud ja ettepanekud:

- Avamere kalakasvatuse toetusmeetme väljatöötamine – see temaatika üldse riigis keskselt ei arene, potentsiaalne toetusvaldkond Hiiumaale.
- Töötada välja kohaliku tooraine väärindamise meede või eraldada olemasoleva toetusmeetme (LEADER programmi meede ettevõtete areng) puhul kohaliku tooraine väärindamise osa, mis on meetme eesmärgi üks osa.
- Eeskätt saartele, äärealadele ja muudele arengus maha jäänud piirkondadele väiksemamahulisem otsetoetus või maksusoodustus, nt. tööjõumaksu soodustus või energia tarbimise soodustus.
- Toetusvõimaluste/toetusmeetmete sihistamine piirkonna/regiooni arengukavaga, seostamine arengukavas määratletud fookusvaldkondadega.
- Arenduskeskus võiks kaardistada piirkonna ettevõtjate vajadust, et oleks toetusmeetmed/abinõud võimalik koostada sellest lähtuvalt.
- Miljöökeskse tootmise toetamine regionaalsel tasandil: arenduskeskusel võiks olla meede/võimalus toetada miljöökesket tootmist: talutootmine, talumajutus, taluturism. Nt kuidas ja kuhu saaks väiketootja oma toodangut realiseerida.
- Kohaliku omavalitsuse ja Arenduskeskuse koostööna teha lobitööd Lääne-Eesti ja saarte programmi või saarte programmi väljatöötamiseks ja/või saartele suunatud üldise riigi tasandi toetusmeetme väljatöötamiseks või toetusmeetmete tingimustesse regionaalsete erisuste sisse kirjutamiseks. Piirkondliku programmi üks osa võiks olla ka **Eesti-sisese ekspordi toetamine**, mis avaldab Hiiumaa toodete lõpphinna kujunemisele olulist mõju.
- Sihistatud toetusmeede väiksemat ja keskmist sorti (tööstus)investeeringute maandamiseks regioonis.
- Töötada Hiiumaa Arenduskeskuse poolt välja **universaalne koolituste meede**, mis motiveerib ettevõtteid/ettevõtjaid ennast arendama. EAS-l oli varem sarnane meede, kuid see lisati arenguprogrammi, millele enamus Hiiumaa ettevõtteid ei kvalifitseeru.
- Ringmajanduse põhimõtete juurdumine levib Hiiumaal üsna visalt, mistõttu võiks seda potentsiaali rohkem ära kasutada ja töötada piirkonnas Arenduskeskuse, kohaliku omavalitsuse ja Ettevõtjate Liidu koostööna välja **ringmajandust toetav meede**.
- Külakogukonna meetme arendamine, tegusate külade, MTÜ-de ja seltside toetamine - tekitatakse regioonis juurde vaba aja veetmise võimalusi, luuakse taristuid ja arendatakse kogukonda, et oleks hea elada ja midagi teha peale töö.
- Lisaks ettevõtlust toetavale meetmele võiks Hiiumaal olla **munitsipaalehitust toetav programm**, mille raames saaks Hiiumaale ehitada uusi elamu. Poole programmist võiks finantseerida riik ja teise poole kohalik omavalitsus, millest viimane jääb elamute omanikuks ja üürileandjaks.
- Luua üks infopunkt/infovärv, mis koondab erinevatele regiooni sihtrühmadele (ettevõtted, äriühingud, kohalik omavalitsus, külaseltsid, jne.) suunatud toetusmeetmete põhiinfot.
- Kutsuda infopäevade raames toetuse saanud potentsiaalsete taotlejatega kogemusi jagama.
- Vestelda projekti lõppedes toetuse saanutega, kuidas ja millises suunas on toimunud areng ja mida planeeritakse edaspidi teha – ettevõtjate vajaduste kaardistamine.
- Küsitlus potentsiaalsetele taotlejatele (saab küsida kontakte infopäevade raames), mis põhjustel ei tulda taotlema ja mida saaks teha teisiti/oleks vaja muuta.

Üldised tähelepanekud ja ettepanekud toetusmeetmete kohta:

- Toetusmeetmete sihistamise kaardistamine – pole teada, kui hästi on toetusmeetmed sihistatud – kas ja kui eesmärgipärane on toetusmeede.
- Meetmed võiksid olla universaalsed, aga toetusmäärad võiksid erineda - toetusmäära diferentseerimine vastavalt ettevõtte suurusele.
- Toetusmeetmete tingimuste bürookraatlik filter - toetusmeetmete tingimused ei vasta reaalsele vajadustele. Meetmed on eelnevalt välja töötatud, kuid ei arvesta taotlejate reaalseid soove/nõudmisi/vajadusi. Puudub ühendus nende vahel, kes meetmeid välja töötavad ja need, kes meetmeid kasutavad. Nt. Hiiumaal ei hakanud toimima LEADER programmi koostöö meede toetusmeetme tingimuste (nt. väga suur kaasatavate projektipartnerite hulk – teadusasutused, kohalik omavalitsus) päriseluga mitte kokkulangevuse tõttu.
- Toetusmeetmete tingimustes esinevad vastuolud: nt. digitaliseerimise, tootmise automatiseerimise toetuste tingimustes on esitatud nõue luua töökohti, kuid see on vastuolus meetme põhieesmärgiga muuta ettevõtte tootlikumaks ja muuta tootmine efektiivsemaks.
- EAS-i digitaliseerimise toetus/digiosak – hetkel on eesmärk vahendada/pakkuda ettevõttele konsultanditeenust, meetmele võiks teha täienduse. Meede võiks koosneda kahest osast: teoreetiline osa, mille lahendab konsultant ja praktiline osa, millega saab ettevõtte midagi soetada. Hetkel on soetamise osa puudu. Kaheosalise meetme puhul võiksid olla erisused omaosaluses, konsultandi teenuse kasutamise puhul omaosalus väiksem, seadme soetamise puhul omaosalus suurem, nt. 50%. Digiteekonna kaardistamise osas hüvitab riik mingi osa, aga digiteekonna käima lükkamiseks toetust ei ole.
- Suurendada piirkondlike arenduskeskuste rolli, hetkel on arenduskeskuse ülesanneteks toetuste vahendamine ja toetusmeetmete osas nõustamine. Arenduskeskuse väärtus oleks suurem, kui see omaks töövahendeid, et saaks aidata ettevõtet pärast konsultatsiooni/ekspertnõu saamist konkreetset probleemi lahendada. Universaalne osak, mida saab jagada, et selle abil saaks ettevõtja lahenduse, nt. toote turundamine, jne.
- Arenduskeskuse poolt pakutav ettevõtte arengutoetus: ettevõtte arengukiirendi, mis antakse ettevõttele alates 4. tegevusaastast. Rohkem võiks toetada lisandväärtust loovaid ja juba tegutsevaid ettevõtteid.
- Peeti oluliseks **meetmete jätkusuutlikkust** - toodi välja, et meetmed peaksid olema suunatud mitte ainult ettevõtluse alustamisele vaid ka jätkamisele ning juba tegutsevate ettevõtjate toetamisele, samuti rõhutati, et toetuste andmise puhul tuleks hinnata, kas ettevõtja on võimeline pärast toetuse ärakasutamist ettevõtlusega jätkama.

HIIUMAA MAJANDUSLIKU ARENGU TULEVIKUSTSENAARIUMID

3.1. Stsenaariumide planeerimine

Stsenaariumid on sidusad vaated sellest, milline võib maailm tulevikus olla, mis võimaldavad ära tunda ja kohaneda praegusest erinevate keskkonna aspektidega. Tegemist ei ole tuleviku prognoosidega, vaid lugudega tõenäolistest ja asjakohastest tulevikest. Stsenaariumide planeerimine lähtub organisatsiooni, antud juhul regiooni, visioonist (Raava 2008). Kuna käesolev uuring keskendub suures osas Hiiumaa majanduslikule arengule ja potentsiaalile, siis on siinkohal lähtunud mitte Hiiumaa üldisest visioonist, vaid Hiiumaa arengukavas välja toodud majandusarengu valdkondlikust visioonist: „Hiiumaa mitmekesisele loodus- ja kultuuripärandile tuginev kestlik majandustegevus on tuntud nii kodu- kui välismaal.“

Stsenaariumid koostatakse optimistliku, pessimistliku ja struktuuraalselt teistsuguse (transformatsioonalse) tulevikuna. Stsenaariumite telgedeks on tähtsaimad ebakindlad makrojõud (Raava 2008). Hiiumaa stsenaariumite koostamisel on lähtunud Eesti regionaalse majanduse stsenaariumitest, biomajanduse arengustsenaariumitest ja maaelu arengustsenaariumitest.

Hiiumaa majandusliku ja regionaalse arengu tulevikustsenaariumite planeerimisel ja telgede loomisel lähtuti valla arengukava valdkondlikus visioonis ja muudes dokumentides rõhutatud kestlikkusest ja ühest olulisest piirkonna arengu mõjutegurist – taristu olukorrast/seisundist. Sellest lähtuvalt koostati kolm tulevikku vaatavat lugu ja lisaks esitati kirjeldus olemasolevast olukorrast, tingimusel kui midagi ei muutuks ja areng jätkuks samamoodi nagu praegu. Oluline on silmas pidada, et praegune olukord pole niivõrd stsenaarium, sest midagi suures osas ei muutu. Samuti on oluline arvestada, et tegemist on vaid ühete võimalike stsenaariumidega, sõltuvalt telgedele määratud mõjuteguritest on võimalik luua veel väga mitmeid erinevaid stsenaariumide kombinatsioone.

- A)** LAS JÄÄDA NII, KUIS ON (praegune olukord)
- B)** IGAÜKS KESTAB ENDA EEST (pessimistlik tulevik)
- C)** (ROHELISELT) KESTLIK HIIUMAA (optimistlik tulevik)
- D)** ÖKOHIIDLANE (struktuuraalselt teistsugune tulevik)

Stsenaariumide planeerimise protsessi üheks oluliseks etapiks on nende sisu ja neid iseloomustavate tegurite valideerimine. Käesoleva uuringu stsenaariumite valideerimine toimus 17. juunil fookusgrupi aruteluna, kus osalesid Hiiumaa ettevõtjate ja tugiorganisatsioonide esindajad.

3.1.1. Las jääda nii, kuis on

LAS JÄÄDA NII, KUIS ON ehk siis praegune olukord, mis suures osas ei muutu. Peamiselt on tegevused ja areng koondunud Eesti suurtesse keskustesse, Hiiumaa on jäänud kõrvale, sarnaselt teiste ääre(maa)piirkondadega. Tehakse vähe investeringuid ja (loodus)ressursse väärindatakse olemasolevate tingimuste (spetsialistide nappus ja kapitalipuudus) taustal vähe. Regiooni arengusse panustab peamiselt töötlev tööstus. Kuna kohalik turg on piiratud, siis ekspordil on suurem osatähtsus. Lääne-Eesti saarte (sh. Hiiumaa) transpordiühenduste ja Hiiumaa energialahenduste väljaarendamine ei ole riigi tasandil prioriteetsed.

Ühesõnaga ühesugune lähenemine üle kogu riigi, mis aga pigem soosib suuremaid linnapiirkondi.

STSENAARIUMI VÕIMALUSED ETTEVÕTLUSES/TÖÖSTUSES:

- olemasoleva tööstuse eelisarendamine,
- väikeettevõtete tegevuse mitmekesistamine sesoonsuse vähendamise ja riskide hajutamise eesmärgil.

STSENAARIUMI RISKID:

- maapiirkondade ilmajätuse süvenemine,
- häired energiavarustuses ja energiakindluses,
- vähene Hiiumaa turundamine/Hiiumaa brändi/kuvandi puudumine.

Praeguse olukorra kirjeldamisel esines fookusgrupi arutelus erinevaid arvamusi. Ühest küljest leiti, et selline olukord on asjakohane juhul kui riigis puuduvad tervikuna maapiirkondade arenguhoovad. Seega, oleks praegune olukord pigem teise stsenaariumi kirjeldus. Samas leiti, et kui Hiiumaa üldist majandusruumi ja elukeskkonda vaadata, siis on tegemist pädeva kirjeldusega. Mõlema vaatenurga esitajad lisasid täpsustuseks, et igat asja tehakse regioonis arengueesmärgiga, mis tähendab, et praeguse olukorra juurde justkui jääda ei saaks ja ootus on areneda Eestis laiemalt, aga ka mujale maailma.

3.1.2. Igaüks kestab enda eest

IGAÜKS KESTAB ENDA EEST (stsenaarium 2): oluline suund on keskkonnasäästlikkusel, millega aga piirkonna tööstusettevõtted mastaabi väiksuse tõttu toime tulla ei suuda ja seega tööstus hakkab, kas välja surema või lahkub piirkonnast. Rõhk on bioressursiga isevarustatusel, sest karmide keskkonnanõuete tingimustes ei suudeta väljapoole midagi toota/viia, kuigi olemasolev taristu on väga hea. Bioressurssi hakatakse küll rohkem väärindama, kuid vaid enda tarbeks. Suur rõhk keskkonnahoiul ja ühesugune lähenemine üle Eesti, millega jälle ääre(maa)piirkonnad toime tulla ei suuda. Rohelise riigi kui brändi loomine Eesti kui terviku jaoks, mis pole aga soodne Lääne-Eesti saartele. Inimeste väljavool ja tööpuuduse suurenemine, sest inimesed koonduvad pigem suurtesse keskustesse.

STSENAARIUMI VÕIMALUSED ETTEVÕTLUSES/TÖÖSTUSES:

- riigipoolsed toetused bioressursi ja selle väärdamisega tegelevate ettevõtete toetamisel,
- ökoloogiliste toodete ja teenuste (eelis)arendamine.

STSENAARIUMI RISKID:

- ringmajanduse mastaap liiga väike,
- plastiklastri kadumine,
- süvenevad keskkonnaprobleemid.

„Igaüks kestab enda eest“ stsenaarium käsitleb nii saare mõistes suurtööstusi kui ka väikeettevõtteid. Fookusgrupi arutelul hinnati, et see stsenaarium tekitaks kõige keerulisema olukorra ja mõjutaks kõige enam neid tööstusettevõtteid, mis annavad tööd väga suurele osale saare elanikkonnast. Ja lõppkokkuvõttes on sellel regiooni arengule olulised negatiivsed mõjud. Vastupidiselt, väiksematele tegijatele oleks selline stsenaarium suunanäitajaks ning nende puhul on seda võimalik rakendada ja eelseid välja tuua. Väikseid tegijaid võiks Hiiumaal rohkem olla. Väiksemad tegevused edaspidi arenevad, sest teadmussiire jõuab saarele ja julgus asju ette võtta tuleb noortega, kes soovivad koju tagasi tulla. Eesti mõistes keskmist tootmist, aga saare mõistes suurtootmist ei ole vaja toetada ega pidurdada. Olemasolevad tööstused ei vastandu stsenaariumile, kui stsenaarium ei vastandu olemasolevatele tööstustele. Tööstust toetavad samad asjad nagu kõiki teisi eluaspekte: toetav elukeskkond, hea hariduse omandamise võimalus, head sidevõimalused, kultuurisündmused tarbimiseks.

Selle stsenaariumi oluline fookus on kohalike ressursside väärdamisel, mida on Hiiumaal palju, (loodus)ressursid on puhtad ja taastuvad ning neid niisama hulgi välja vedada ei ole mõistlik. Ressursside all peeti eelkõige silmas neid, millega kohalik elanik on juba harjunud: meretooted, loodustooted ja metsatooted. Üheks ressursi väärdamise võimaluseks on ka põllumaa suurem väärdamine ja erinevate põllukultuuride kasvatamine. Kohalikel põllumeestel on valmisolek oma tootmist ümber kvalifitseerida ja olemasolevast ei hoita ilmtingimata kramplikult kinni. Teisest küljest on oluline arvestada stsenaariumi ühe võimaliku riski – keskkonnaprobleemide süvenemine-realiseerumisega, mistõttu peab (loodus)ressursse hoidma ja kestlikult majandama.

Teine regiooni väärtuslik ressurss on inimesed. Kohaliku omavalitsuse ja riigi tasandil on oluline töötada selles suunas, et regiooni naaseksid noored oma pädevuse ja valdkonnaga, et kohapeal tööd teha ja teadmussiiret luua. Riik võiks panustada regiooni arengusse, tuues saarele mõne riigiasutuse üksuse (nt. Merevägi, Kaitseliit või mõne ministeeriumi osakond). Näiteks Gotlandil on selline reegel, et kui mõni riigiasutus piirkonnast ära viiakse, siis tuuakse midagi asemele. Stsenaariumi valideerimise raames esitati mõtte, et kui täna loob tööstus Hiiumaal töökohti n.ö rohkem justkui meestele, võiks tasakaalu mõttes riik luua seega rohkem töökohti naistele.

Seda stsenaariumi iseloomustab kõigile ühesugune lähenemine. Stsenaariumi valideerimise arutelu raames kommenteeriti, et kuna Hiiumaa on erilises asukohas ja teistsugune, siis vajatakse kõigele – tööstused, tootmine, bioressursi kasutamine või energeetika – teistsugust lähenemist, seega sellist lähenemist ei saa ega taheta kasutada.

3.1.3. (Roheliselt) kestlik Hiiumaa

(ROHELISELT) KESTLIK HIIUMAA (stsenaarium 3): rõhk on kasvukeskustel - piirkondliku ressursi väärimine (Hiiumaal nt. (mahe)põllumajandus, puit, aga ka meremuda ja teenustena spaaettevõtlusega alustamine ja areng) ja piirkondliku arengueelduste väljaarendamise toetamine. Piirkondadel on suurem autonoomia ja vabadus, ettevõtluse toetamine piirkonnale kohanduvate tingimuste alusel (toetusmeetmete piirkondlikud tingimused ja/või Lääne-Eesti saarte arengukava/programm, kohaliku omavalitsuse tasandi toetusmeetmed, maksusoodustused, jne). Keskne fookus Hiiumaa maine kujundamisel UNESCO Lääne-Eesti saarte biosfääri programmalana.

STSENAARIUMI VÕIMALUSED ETTEVÕTLUSES/TÖÖSTUSES:

- Piirkondliku ressursi väärimine/piirkondliku arengueelduste väljaarendamise toetamine, uued kohapõhised ärimudelid:
 - ✓ mahepõllumajanduse toetamine (Hiiumaal moodustab mahepõllumajandusmaa üle kahe kolmandiku kogu põllumajandusmaast),
 - ✓ puidu väärimine,
 - ✓ maavarade aktiivne väärimine, nt. meremuda kasutuselevõtt kohalike ettevõtete poolt (hetkel kasutab Hiiumaa meremuda OÜ Leiger LK Viljandimaal),
 - ✓ loodusvarade suurem kasutuselevõtt ja rakendamine (kadakas, marjad),
 - ✓ spaaettevõtluse areng,
 - ✓ Hiiumaa maine kujundus – UNESCO Lääne-Eesti saarte biosfääri programmalana.

STSENAARIUMI RISKID:

- spetsialiseerumisest tulenev haavatavus,
- suuremahulise regionaalpoliitika finantseerimisraskused,
- süvenevad keskkonnaprobleemid.

Roheliselt kestlik Hiiumaa seostub kõige enam valla arengukavaga. Selle stsenaariumi arutelu käigus soovitati Hiiumaale taotleda testsaare staatus, sarnaselt Taanis asuvalle Bornholmi saarele, kus on välja töötatud erinevad strateegiad, kuidas rakendada keskkonnasäästlikke põhimõtteid erinevates eluvaldkondades, nt. 100% taastuvenergia põhine, ilma jäätmeteta ja maailma esimene energia saar (vt. täpsemat kirjeldust allpool). Bornholmi saar on mitmete lähenemiste teerajaja maailmas, mille kogemustest võiks Hiiumaa eeskujuna võtta ja töötada välja oma tegevusvaldkond või suund, milles teerajajaks muutuda. Teise näitena esitati Ahvenamaa põhimõtted, kus eelistatakse igal tasandil kohalikku toodangut ja alles seejärel muud toodangut, vahetatakse või müüakse ettevõtteid või tegevusvaldkondi, väärimdatakse kogu vaba maa, midagi ei ole söötis ja kõik on kasulikult ära rakendatud ja saare heaks tööle pandud.

Bornholm on Taani riigile kuuluv saar Läänemere edelaosas. Saare pindala on 589 km² ja 2022. a aprilli seisuga on saarel 39 535 inimest. *Bright Green Island* strateegia väljatöötamisega alustati 2007. a vastukaaluks saare majanduslangusele, mille põhjuseks oli Bornholmi traditsiooniliste tööstusharude – kalandus, põllumajandus, rasketööstus langus. Kohalikud osapooled otsustasid üheskoos töötada selles suunas, et muuta väljakutsed, mis tulenevad väikesaare kogukondlikust olemusest, konkurentsieeliseks. Bornholmil on püstitatud erinevaid sihte, kuhu soovitakse keskkonnasäästlikke põhimõtteid kasutades jõuda (Nordregio 2022):

- 2025. a-ks põhineb kogu Bornholmi (soojus)energia tarbimine kohapeal toodetaval taastuenergiaga – nt. tuul, päike, biogaas, puiduhake, pilliroog. Selleks rajatakse piirkonda täiendavaid tuuleparke. Praegusel hetkel katab taastuenergia 60% saare tarbimisvajadusest ja ülejäänud osa tuleb veealuse ühenduse kaudu Rootsist.
- 2032. aastal käsitletakse Bornholmil kõiki tekkivaid jäätmeid ressursidena. Töötatakse välja ringmajanduse strateegia, mille fookuses on erinevate materjalide taaskasutus, sh. ehitusmaterjalid, hoonete lammutamine selliselt, et lammutamise käigus tekkivaid materjale on võimalik uuesti kasutada, kohaliku omavalitsuse jätkusuutlikud hanked ja tööstuslik sümbioos. Toetatakse jätkusuutlikke klastreid ja koostööalgatusi.
- Bornholmi saare elektrivõrgustikul on ainult üks seos välismaailmaga, mis võimaldab elektri tarne täieliku eraldamise teistest võrkudest. Sellele lisaks geograafiliselt soodne asukoht, väike rahvaarv ja oluline taastuenergia osakaal, võimaldab olla heaks uute energiatehnoloogiate katsekohaks. Ühtlasi on Bornholmi saar väike kogukond, millel on oma haiglad, töökohad, koolid ja muud vajalikud asutused, muutes täies mahus katsed võimalikuks.

Ressurside väärimise ja majanduse arengust lähtuvalt on Hiiumaa arenguvõimaluseks spaaettevõtlusega alustamine ja arendamine, aga ka turismiettevõtlus laiemalt, arutleti (Roheliselt) kestlik Hiiumaa stsenaariumi puhul. Hiiumaal on puudu 100+ voodikohaga majutusasutus, mis võiks olla ühte või maksimaalselt kahte kohta ära jagatud. Ainult hotellist aga ei piisa, tõmbenumbrina peab olema mingi lisateenus, kas see on spaa või võiks pakkuda spetsiifilist ja eksklusiivset teenust, nt. ilukirurgia, mis eeldab mitu nädalat kohapeal viibimist ja suurendab piirkonnas viibiva inimese majutuse kestvust. Üheks eriliseks loodusressursiks Hiiumaal on ravimuda, mis on teaduslikus mõttes Hiiumaa enim uuritud loodusressurss. Ravimudaga on tehtud palju katseid, kuid kasutus on riigis vähene ja Hiiumaa ettevõtete poolt pole ravimuda kasutatud. Peamiseks põhjuseks on see, et pole leidunud ettevõtjat, kes näeks perspektiivi, et investeerida, luua töökohti ja teha müüdavat/turundatavat toodet. Sarnasel põhjusel pole saarel spaaettevõtlusega alustatud. Vaja on ettevõtjat, kellel on valdkonnaga seonduvalt huvi ja eelteadmus. Võib-olla hetkel pole veel Hiiumaal sellist ettevõtjat. Omad piirid seab Hiiumaa regioonile vähene turundus. Kui teha olulisi investeeringuid ja luua töökohti vaid selleks et turustada toodangut Eesti turul, siis puudub sellel piisav tulevikupotentsiaal.

Hiiumaal toodetakse väga kvaliteetset piima, mida kohapeal ei väärimdata ja kõik veetakse välja. On olnud aastaid juttu, et kohalikud põllumehed tahaksid heal meelel väikese meierei käima panna, et piima, juustu, jogurtit, jne. toota. Sajad tonnid parimate kvaliteedinäitajatega piima viidi varem Saaremaale, nüüd peamiselt Raplasse. Kohapeal ei tehta sellest midagi. Siiani vähene kasutus on Hiiumaal agar-agaril.

Mereturismi potentsiaali ei ole ära kasutatud, nt turistide merele viimine. Teenuseliike, mis on mere või turismiga seotud, on kindlasti veel. Sadamad järjest arenevad, kohalikele ilmub üha rohkem paate ja ilmselt pole kaugel ka aeg, kus neid ei kasutata mitte ainult omal tarbel, vaid kasutatakse raha teenimise eesmärgil ja viiakse inimesi merele. Mereteadmised võtab natuke aega, ei ole kerge valdkond, kogemus antakse põlvest-põlve, mis vahepeal katkes ja nüüd tulevad uued põlvkonnad, mis seda õpivad. See protsess on arengus juba praegu, aga areneb hästi aeglaselt. Kalakasvatuseks on mitu potentsiaalset ala, millega tahetakse regioonile tegeleda, kuid ideed/arendused on alles algusjärgus. Üheks potentsiaalseks mere või veega seotud lahenduseks on Hiiumaale veepargi loomine.

Täna kogutakse Hiiumaal kokku 80 tonni biojätmeid, mis on vähe. Jätmeid tekib küll rohkem, kuid enamus neist läheb prügisse. Nendest biogaasi tootmiseks, et see oleks energeetika mõttes oluline kogus, peaks olema biogaasi tootmise süsteem, mis oleks Hiiumaale sobivas mahus. Hetkel on enamik tehnoloogiaid Hiiumaa jaoks liiga suured. Oluline on jälgida, kas maailmast tulevad tehnoloogiad, mis sobivad sellele mastaabile. Kui tulevad, siis võiks kohalikku ressursi kasutada, nii energia kui ka ressursi suurema väärimdamise mõttes.

Selle stsenaariumi puhul hakkab silma suurem vabadus ise otsustada. Kõik ei ole üleriigiliselt/piirkondlikult sarnane, see on võtmesõna, mis on suur erinevus stsenaariumiga nr. 2.

3.1.4. Ökohoiedlane

STSENAARIUM 4: rõhk on ökoloogilisel elulaadil, iseloomulik on hajutatud ja lokaalsem elamisviis ja majandusmudel, kohalike ressursside loov ja otstarbekas kasutamine, sh. ringmajanduses, piirkonna suurem autonoomia, mikrotootmine, bioenergeetika, kogukondlik elulaad, vabatahtlikkus ja suurem elanike kaasamine, rõhk tugeval sotsiaalsel võrgustikul.

STSENAARIUMI VÕIMALUSED ETTEVÕTLUSES/TÖÖSTUSES:

- mahetootmise/põllumajanduse toetamine,
- puidu ja muu biomassi väärimdamine,
- spaaettevõtluse areng, loodus- ja ökoturism, kohaliku turismi suurem osakaal,
- kohalike loodusvarade (nt. meremuda, kadakas, marjad) suurem kasutuselevõtt ja rakendamine,
- Hiiumaa maine kujundus – UNESCO Lääne-Eesti saarte biosfääri programmiala.

STSENAARIUMI RISKID:

- väärtuste vastandumine, väärtuskonfliktide oht,
- tööstusharude/majandusharude kohanemisvõime erisused,
- üldiste mõjutegurite/mõjusuundade vastandumine – taristu vs. kestlikkus, ei suudeta investeerida mõlemal suunal.

Fookusgrupi arutelus leiti, et öko on hästi piiritlev. Kui võrrelda rohelist ja loodussäästlikku ökoga, siis viimane tundub oluliselt rangem ja natuke äärmuslikum. Ei taheta, et regioon sellisesse äärmusesse langeks. Ökomudel tähendab ka veelgi rohkem väiksust, individuaalsust ja eristumist, regiooni vaates paratamatult ei saa indiviidi tasandile minna, kogukond ja majandusruum on selleks liiga suur. Indiviidi tasandil saab seda teha, kuid regiooni kogu arengu selles suunas suunamiseks on regioon natuke liiga suur.

Selle stsenaariumi puhul paljud asjad ei toimiks tavapärasel vormis. Suur miinus on see, et kusagilt mujalt peab tulema raha – püsitoetus, projektipõhine toetus, riigipoolne abi. Liigne sõltuvus kõikvõimalikest toetustest kujutab endast ohtu, et riigivõim kukub ja vahetub ning varasemad kokkulepped enam ei kehti. Tavapärase majandusmudel ei suuda iseseisvalt hakkama saada. Selle

stsenaariumi realiseerumisel on võimalikuks tulemuseks kogu ettevõtluskeskkonna lämmatamine või sellisel kujul poleks majanduskeskkond jätkusuutlik/kestlik. Täna on Hiiumaa keskmise suurusega ettevõtjad loonud olulise arvu töökohti, annavad väga olulisele arvule inimestest tööd. Õkoiidlaste stsenaarium keskendub väga üksikutele ettevõtetele, talutootmisele, üksikutele majapidamistele. Hiiumaal on oluline töökohtade ja ettevõtluse säilimine ja väikeettevõtjate lisandumine, kes tegelevad kohaliku toormega, sest see pakub inimestele vaheldust ja annab valikuvõimalusi. Samas on oluline mitte unustada saare suurtööstusi, millel on aastatepikkune oskusteave, sünergia, olles olulised tööandjad ja inimeste arengusse panustajad.

Maailmas on UNESCO biosfääri programmialasid veidi üle 700 ja Hiiumaa on üks neist. See on eriline ja seda võiks kohaliku toodangu turundamisel rohkem kasutada, ei pea ilmtingimata rõhuma mahedale ja ökole, millega kaasneb väga palju reglementeeritust ja bürokraatiat. Hiiumaa loodusressursid on puhtad ja Hiiumaad iseloomustavad väiketootmised, suured väetist külvavad põllumaad ei ole Hiiumaal realistlikud. Seda stsenaariumit püütakse praegu rakendada Bornholmil, kus on spetsiaalne programm, mis keskendub minimalistliku ökosaaire realiseerimisele. Juhul kui suundumus on sellele stsenaariumile, siis on oluline õppida teiste, nt. Bornholmi kogemusest ja vaadata, mida on saavutatud ja mida on kasulik vältida.

Kõikide stsenaariumide lõikes on oluline leida kiirelt lahendus regiooni elukeskkonda mõjutavatele kriitilistele kitsaskohtadele:

- Et ettevõtlus ja regioon üldiselt saaks areneda ja inimesed saaksid tulla Hiiumaale ja oma ettevõtteid arendada, on vaja lahendada väga olulise mõjuga **vabade elamispindade puudujäägi** probleem. Regiooni arendamisel on vajalik riigipoolne tugi ja kohaliku omavalitsuse suunatud tegevused elamispindade loomis/arendamisel: planeeringute tegemine, olemasolevate hoonete renoveerimine korteriteks ja üüripindadeks ning uute kortermajade ja ridaelamute ehitamine ning ligipääsude rajamine.
- **Parvlaevaihenduste tõhusamaks muutmine** – Hiiumaa suveturismi pole mõtet turundada, sest parvlaevad on täis ja vaba võimekust rohkem ei ole. Turismiklaster tegeleb pigem hajutustegevustega, et pikendada hooaega ettepoole (mai) ja tahapoole (september). Lahendusteks on Heltermaa sadama edasi arendamine ja lisalaeva soetamine/ehitamine.
- **Hea internetiühendusega kaetus üle kogu saare** – selleks, et inimesed naaseksid saarele elama on oluline pakkuda korralikku internetiühenduse võrku üle kogu saare, mis võimaldaks kaugtöö tegemist.

Elu- ja ettevõtluskeskkond on omavahel seotud ja kui toetatakse elukeskkonda, siis toetatakse ka ettevõtluskeskkonda ja mõnes mõttes ka vastupidi. Kumbagi ei saa vaadelda eraldiseisvana.

„Biosfääri ala olemus võtab kokku olulise mõtte, kuidas saavad ühes piiritletud keskkonnas toimida võrdselt elu, loodus ja ettevõtlus. See on väärtus, mida me ise, kohalikud, ei tunnetata. Väikesed nüansid, mida mujal ei ole, mida väärtustatakse alles siis kui ära minna.“

KOKKUVÕTE

Käesoleva uuringu tulemusena kaardistati, lähtuvalt Hiiumaa regiooni senisest ettevõtluskeskkonna seisundist tulevikusuundumused, kasutamaks seda infot sisendmaterjalina regiooni üldises strateegilises planeerimises ja pikaajastes regionaalsetes arenguplaanides.

Hiiumaa peamised arengusuunad on seotud olulisel määral kohaliku toorme väärimise ning regiooni turundamise ja atraktiivsemaks muutmisega. Sellest lähtuvalt valiti potentsiaalselt keskseks majanduse kasvualdkonnaks kõrgtehnoloogiline põllumajandus ja sellega seonduvad valdkonnad – toiduainete tootmine ning meremajandus, sh. vesiviljelus. Potentsiaalselt keskset kasvualdkonda toetavad ka muud piirkonna jaoks olulised valdkonnad, nt. metsatööstus ning lisaks ka elamus- ja loodusturism, sh. spaaturism ning lõbusõidu- ja ristlusturism.

Saare väiksusest lähtuvalt on oluline motiveerida ja toetada regioonis koostööalgatuste loomist ja arendamist erinevates valdkondades, nii toidutootmise, põllumajanduse, turismi kui meremajanduse valdkonnas, samuti regiooni ettevõtlushariduse pakkumises, aga ka erinevate tegevuste raames nagu kohalike toodete üldine turundamine ja eksporditurundus.

Olles eripärase keskkonnaga regioon, on oluline sihistada ettevõtlust toetavad meetmed regiooni arenguga, töötades välja kohaliku tooraine väärimise meetmed, töötada selle nimel, et riikliku tasandi toetusmeetmete tingimustesse viiakse sisse muudatused, mis arvestaksid regionaalseid erisusi ning arendada muid ettevõtlust ja regiooni arengut toetavaid soodustusi nagu maksusoodustused, energia tarbimise soodustus või väiksemamahuline(sed) otsetoetus(ed).

Hiiumaa ettevõtluskeskkonna arendamisele avaldavad olulist mõju ja mõnevõrra pidurdavad üldised mõjutegurid nagu elektrivarustuse ebastabiilsus, vähene lairibavõrguga kaetus ja elamispindade vähesus saarel. Seega, on kriitiline tegeleda esmajärjekorras nende kitsaskohtade lahendamise ja seejärel keskenduda saare majandusvaldkondade arendamisele.

Kasutatud allikad

1. Arenguseire Keskus (2019). Eesti regionaalse majanduse stsenaariumid 2035
2. Baltic Sea Region Joint Action Plan for Capitalization of Silver Economy Opportunities. Report. 2022. Aarhus Municipality, Denmark.
3. Bornholm – a path to sustainability, Denmark. Nordregio. <https://nordregioprojects.org/carbon-neutral-islands/bright-green-island-bornholm-in-denmark/>
4. Hellerma, J. 2022. ERR. Tulevikus võib väikesaarte elekter tulla merelainetest.
5. Hiiumaa Arenduskeskus. 2021. Turismitegijad ootavad Hiiumaale kvaliteetküalist ja soovivad hooaega pikendavaid sündmusi.
6. Hiiumaa Vallavolikogu. (19.11.2020), määrus nr. 109. Hiiumaa valla arengukava 2035+ Lisa.
7. **Marek Tiits, Erkki Karo, Erik Terk, Mati Mõtte, Margit Kirs, Tarmo Kalvet, Siiri Külm, Maarja Semm.** (2021) Eesti biomajanduse arengustsenaariumid 2030–2050. Uuringu „ADDVAL-BIOEC” töopakettide 2.3 ja 2.4 vahearuanne, Tallinn ja Tartu
8. Kayak. 2021. Best islands in Europe ranking. https://www.kayak.co.uk/c/best-european-islands/?fbclid=IwAR04AjTTFYxkvZpYeoK4meVtRHlptSbvLupTwtarm5t_fiBmq0JpnohHO8#seclusion
9. **L. Joller-Vahter.** 2022. Lääne-Eesti regiooni bioressursside väärindamise tegevuskava.
10. OÜ Geomedia. 2020. Hiiumaa, Läänemaa, Pärnumaa ja Saaremaa majanduse analüüs. Lõpparuanne.
11. **Peetsmann, E., Rand, R.** 2021. Jätku-uuring „Kohaliku toidu tootmise, tarbimise ja turustamise hetkeolukord Hiiumaal”.
12. **Raava, M.** 2008. Stsenaariumite planeerimine: printsiibid kutsehariduse strateegia väljatöötamiseks.
13. 2021. a Statistiline metsainventuur. Keskkonnaministeerium.
14. **Viira, A-H., Pöder, A., Värnik, R., Ruttas-Küttim, R.** 2011. Eesti maaelu arengustsenaariumid. Maaelufoorum. Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda.
15. **Wade, W.** (2012). *Scenario Planning: A Field Guide to the Future*. New Jersey: John Wiley & Sons, Incorporated.

Andmekogud

1. Eesti Mahepõllumajanduse Register
2. Eesti Statistikaameti andmebaas
3. Keskkonnainvesteeringute Keskuse rahastatud projektide andmebaas
4. Maa-Ameti geoportaal
5. Maksu- ja Tolliameti andmebaas
6. Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ameti andmebaas
7. Riigi Tugiteenuste Keskuse toetatud projektide andmebaas
8. Äriregister

Lisa 1. Andmetabelid

Tabel 1. Maakatastrisse kantud maa sihtotstarvete (katastriüksuste arv ja ha) lõikes, Hiiumaa, seisuga 31.05.2022

Maa sihtotstarve	Elamumaa	Ärimaa	Tootmismaa	Veekogude maa	Transpordimaa	Jäätmeoidla maa
Pindala	2821	120,3	359,3	9,9	1 283,2	23,2
Katastriüksuste arv	3 878	237	593	8	974	10

Tabel 1. jätk

Maa sihtotstarve	Riigikaitsemaa	Kaitsealune maa	Maatulundusmaa	Sihtotstarbeta maa	Mäetööstusmaa	Turbatööstusmaa	Sotsiaalmaa
Pindala	33,4	5 666,3	91 470,8	293,2	131,2	244,4	422,6
Katastriüksuste arv	18	276	10 524	270	17	1	322

Allikas: Maa-ameti maakatastri statistika

Tabel 3. Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti toetusmeetmetest toetust saanud Hiiumaa projektide arv perioodil 2016-2020

Toetusmeede	2016	2017	2018	2019	2020	KOKKU
Ühtne pindalatoetus	320	309	293	296	287	1505
Kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus	320	309	293	296	289	1507
Natura 2000 toetus erametsamaale	208	224	213	214	213	1072
Natura 2000 toetus põllumajandusmaale	70	72	67	69	70	348
Mahepõllumajandusliku tootmise toetus	90	96	96	101	104	487
Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavas osalemise toetus				1		1
Põllu- ja metsamajanduse taristu arendamise ja hoiu investeeringutoetus	1					1
Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus	95	94	91	92	89	461
Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus	3	2	2	1	1	9
Väikeste põllumajandusettevõtete arendamise toetus	8	3	7	2	1	21
Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas						
mittepõllumajandusliku tegevuse suunas	1		7			8
Toetus metsapõlengutest, loodusõnnetustest ja katastroofidest tingitud						
metsakahjustuste ennetamiseks/kõrvaldamiseks	1	1	2	1	6	11
Erakorraline toetus talivilja kasvatajatele			2			2
Ammlehma kasvatamise otsetoetus	77					77
Ammlehma kasvatamise üleminekutoetus		94	88	81	79	342
Mesilaspere toetus				37	41	78
Noorte põllumajandustootjate toetus	18	15	20	21	16	90
Piima üleminekutoetus		26	23	23	21	93
Piimalehma kasvatamise otsetoetus (PTK)	32	30	25	22	22	131
Põllumajanduskultuuri üleminekutoetus (PTO)		49	48	45	44	186
Põllumajanduskultuuri üleminekutoetus (PTO2)		45	44	41	40	170
Väikepõllumajandustootjate toetus	27	24	23	20	20	114
Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetus	1	1	1	5	4	12
Kiviaia taastamise toetus	2		1			3
Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks		15	5		10	30
EMKF meede 1.15 - Püügivahendi parendamise toetus		8	15		8	31
EMKF meede 1.21 - Rannapüügilaeva energiatõhususe parendamise toetus		2				2
EMKF meede 3.2 - Strateegiate rakendamine (algatusrühmad)	1				1	2
EMKF meede 3.4 - Koostöö	2					2
EMKF meede 3.4 -Algatusrühma koostöötegevused	1					1
Kalapüügi- või vesiviljelustoodete tootja või töötaja koolitustoetus		1				1
Loomade heaolu toetus	43	40	36	37	35	191
Ute ja kitse kasvatamise otsetoetus	55					55
Ute kasvatamise üleminekutoetus		57	52	42	47	198
Ute üleminekutoetus		39	27	22	23	111
Veise üleminekutoetus		96	76	72	71	315
Jahilukite käitliskoha investeeringutoetus					3	3
Keskkonnasõbraliku majandamise toetus	3	2	2	1	1	9
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus (OTE)	21	20	21	23	26	111
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus (OTK)					1	1
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus (OTM)	6	7	6	6	6	31
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus (OTR)	1	1		1	1	4
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus (OTT)	5	6	5	5	4	25
Lühikeste tameahelate või kohalike turgude kaudu põllumajandustoodete ja						
toidu turustamisvõimaluste arendamise toetus				1		1
Toetus tegevuste teostamiseks kogukonna juhitud kohaliku arengu						
strateegia raames	23	7	43	14	9	96
Kohaliku algatusrühma koostöömeetmete ettevalmistamine ja rakendamine	1	1	1	1		4
Üleriigilise ulatusega tegevused	1					1
Maakondliku ulatusega tegevused	2	2				4
MEETMED KOKKU	1439	1698	1635	1593	1593	7958

Allikas: Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti andmebaas

Tabel 4. Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti toetusmeetmetest toetust saanud Hiiumaa projektide toetussummad perioodil 2016-2020

Toetusmeede	2016	2017	2018	2019	2020	KOKKU
Ühtne pindalatoetus	1054843.49	1138502.33	1257066.07	1389400.54	1590974.44	6430786.87
Kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus	479474.27	526137.1	583005.51	640094.03	739658.18	2968369.09
Natura 2000 toetus erametsamaale	92939.4	95199.99	88782.24	87803.01	85429.07	450153.71
Natura 2000 toetus põllumajandusmaale	16631.51	16700.17	15504.12	16331.79	15797.43	80965.02
Mahepõllumajandusliku tootmise toetus	616027.26	786652.11	799643.67	837713.41	859039.65	3899076.1
Põllumajandustoodete ja toiduainete kvaliteedikavas osalemise toetus				1346		1346
Põllu- ja metsamajanduse taristu arendamise ja hoiu investeeringutoetus	97290.59					97290.59
Poolloodusliku koosluse hooldamise toetus	497089.5	550416.75	588752.44	669786.35	693652.01	2999697.05
Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus	120000	80000	80000	40000	40000	360000
Väikeste põllumajandusettevõtete arendamise toetus	120000	43680	101210.4	30000	15000	309890.4
Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas	5919.18		95132.14			101051.32
Toetus metsapõlengutest, loodusõnnetustest ja katastroofidest tingitud metsakahjustuste ennetamiseks/kõrvaldamiseks	28857.8	19254.8	33593.04	35764.44	37584.42	155054.5
Erakorraline toetus talivilja kasvatajatele			2031.44			2031.44
Ammlehma kasvatamise otsetoetus	74522.26					74522.26
Ammlehma kasvatamise üleminekutoetus		87160.26	67962.96	55388.12	49457.76	259969.1
Mesilaspere toetus				10947.76	16301.25	27249.01
Noorte põllumajandustootjate toetus	8039.58	8789.29	27466.35	33243.83	24920.98	102460.03
Piima üleminekutoetus		38187.85	36994.82	31690.23	16595.23	123468.13
Piimalahma kasvatamise otsetoetus (PTK)	54030.48	110003.88	106799.03	92686.6	152395.7	515915.69
Põllumajanduskultuuri üleminekutoetus (PTO)		8459.82	10121.79	8247.71	4623.02	31452.34
Põllumajanduskultuuri üleminekutoetus (PTO2)		8294.27	10552.47	8597.45	4791.18	32235.37
Väikepõllumajandustootjate toetus	18209.13	17253.29	16735.33	15695.84	15998.96	83892.55
Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetus	1781.17	2026.24	453.28	4834.66	4536.11	13631.46
Kiviaia taastamise toetus	2160		6750			8910
Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks		1201120.23	216226.41		365154.48	1782501.12
EMKF meede 1.15 - Püügivahendi parendamise toetus		53480	235247		145448	434175
EMKF meede 1.21 - Rannapüügilaeva energiatõhususe parendamise toetus		1110				1110
EMKF meede 3.2 - Strateegiate rakendamine (algatusrühmad)	258109.28				292407.99	550517.27
EMKF meede 3.4 - Koostöö	93108.21					93108.21
EMKF meede 3.4 - Algatusrühma koostöötegevused	64124.61					64124.61
Kalapüügi- või vesiviljelustoodete tootja või töötaja koolitustoetus		3229				3229
Loomade heaolu toetus	40112.55	38631.96	30703.27	30437	29568.5	169453.28
Ute ja kitsse kasvatamise otsetoetus	21011.36					21011.36
Ute kasvatamise üleminekutoetus		21485.1	17287.2	14553	12565	65890.3
Ute üleminekutoetus		2895.18	2098.43	997.22	572.56	6563.39
Veise üleminekutoetus		50002.52	46440.95	32069.82	17044.77	145558.06
Jahilukite käitlemiskoha investeeringutoetus					19702.89	19702.89
Keskkonnasõbraliku majandamise toetus	19268.73	6887.2	6879.5	1208.5	1186	35429.93
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus (OTE)	39893.64	40600	44200	49332	50200	224225.64
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus (OTK)					150	150
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus (OTM)	13139.84	14421.21	15468.5	12146	12425	67600.55
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus (OTR)	199.08	260		260	260	979.08
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus (OTT)	1165.24	1186	1200	966	800	5317.24
Lühikeste tarneahelate või kohalike turgede kaudu põllumajandustoodete ja toidu turustamisvõimaluste arendamise toetus				197400		197400
Toetus tegevuste teostamiseks kogukonna juhitud kohaliku arengu strateegia raames	753022.8	141468.1	924955.95	213288.3	113970.56	2146705.71
Kohaliku algatusrühma koostöömeetmete ettevalmistamine ja rakendamine	22600	54399.7	54295.53	64840.14		196135.37
Üleriigilise ulatusega tegevused	8265					8265
Maakondliku ulatusega tegevused	6749	3807				10556
MEETMED KOKKU	4628584.96	5171701.35	5523559.84	4627069.75	5428211.14	25379127.04

Allikas: Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Ameti andmebaas

Tabel 5. Keskkonnainvesteeringute Keskuse toetusmeetmetest toetust saanud Hiiumaa projektide arv, projektide maksumused ja toetussummad, perioodil 2016-2021

Toetusmeede	2016	2017	2018	2019	2020	2021	KOKKU
Kalanduse programm							
projektide arv	2		1			1	4
projekti maksumus	27900		107518.31			4680	140098.3
toetuse kogusumma	26710		107518.31			4212	138440.3
Keskkonnateadlikkuse programm							
projektide arv	3		1	2	2		11
projekti maksumus	2750	9332.94	1925	3243	4012.8	2206.4	23470.14
toetuse kogusumma	1550	8454.59	1725	2468	2972.8	1401.4	18571.79
Keskkonnateadlikkuse lihtsustatud programm (õppeprogrammid)							
projektide arv	11	10	11	7	9	7	55
projekti maksumus	25801.9	18153.86	15168	9284	9050.2	4493	81950.96
toetuse kogusumma	24221.9	16035.28	11483	9284	9050.2	4993	75067.38
Looduskaitse programm							
projektide arv	4	3	2			2	11
projekti maksumus	79849.8	208294.5	14011.56			45981.16	348137
toetuse kogusumma	76016.28	31244.18	14011.56			6897.18	128169.2
Kaitstavate elupaikade taastamine							
projektide arv		3	1			2	6
projekti maksumus		215371	65909.08			45981.18	327261.3
toetuse kogusumma		183065.4	56022.72			39804	278892.1
Ringmajanduse programm							
projektide arv	1		2		1		4
projekti maksumus	220880		54016.8		28777.68		303674.5
toetuse kogusumma	86452		48300		23022.14		157774.1
Veemajanduse programm							
projektide arv	1						1
projekti maksumus	336000						336000
toetuse kogusumma	302400						302400
Tänavavalgustuse taristu renoveerimine							
projektide arv				1	1		2
projekti maksumus				383567.99	801044		1184612
toetuse kogusumma				291511.67	632824.76		924336.4

Allikas: Keskkonnainvesteeringute Keskuse rahastatud projektide andmebaas

Tabel 5. jätk Keskkonnainvesteeringute Keskuse toetusmeetmetest toetust saanud Hiiumaa projektide arv, projektide maksumused ja toetussummad, perioodil 2016-2021

Toetusmeede	2016	2017	2018	2019	2020	2021	KOKKU
Soojusmajanduse arengukava koostamine							
projektide arv					1		1
projekti maksumus					3768		3768
toetuse kogusumma					3391.2		3391.2
Atmosfääriõhu kaitse							
projektide arv						1	1
projekti maksumus						4200	4200
toetuse kogusumma						2100	2100
Amortiseerunud ja ebaefektiivse soojustorustiku renoveerimine ja/või uue soojustorustiku rajamine							
projektide arv					1		1
projekti maksumus					239100		239100
toetuse kogusumma					92042.5		92042.5
Investeeringud parimasse võimalikku ressursitõhusasse tehnoloogiasse; ressursijuhtimissüsteemide ja toetavate IT-rakenduste toetamine							
projektide arv				1			1
projekti maksumus				3218264			3218264
toetuse kogusumma				1126392.4			1126392
Metsanduse programm							
projektide arv			1				1
projekti maksumus			13640.9				13640.9
toetuse kogusumma			6547.45				6547.45
Energia- ja ressursiauditite läbiviimine							
projektide arv			1				1
projekti maksumus			15750				15750
toetuse kogusumma			6750				6750
Jäätmekäitlus							
projektide arv		1					1
projekti maksumus		10876.54					10876.54
toetuse kogusumma		9428					9428
Ühisveevärgi ja -kanalisatsioonüsteemide, sh joogiveepuhastite ja reoveepuhastite ehitamine ja rekonstrueerimine ühisveevärkides ja reoveekogumisaladel							
projektide arv		1					1
projekti maksumus		1858781.68					1858782
toetuse kogusumma		1575301.8					1575302

Allikas: Keskkonnainvesteeringute Keskuse rahastatud projektide andmebaas

Lisa 2. Hiiumaa majandusliku ja regionaalse arengu tulevikustsenaariumid

	LAS JÄÄDA NII, KUIS ON	IGAÜKS KESTAB ENDA EEST	(ROHELISELT) KESTLIK HIUMAA	ÖKOHIIDLANE
	Madal taristu, madal kehtlikkus	Hea taristu, madal kehtlikkus	Hea taristu, kõrge kehtlikkus	Madal taristu, kõrge kehtlikkus
Stsenaariumi iseloomustab	<p>Eesti riik tervikuna: suurtesse keskustesse koonduv (majandus)areng senise elulaadi ja majandusmudeli aeglase muutumise tingimustes.</p> <p>Hiiumaa: Tootmisinvesteeringuid ja ressursside väärindamist on spetsialistide nappuse ja kapitalipuuduse tõttu vähe ning elu on väga hooajaline; suvekuudega suudavad saareelanikud hädavajaliku rahatagavara kokku koguda.</p> <p>Tooni annab töötlev tööstus, mis on regiooni arengumootor.</p> <p>Ekspordi suurem osatähtsus – kohalik turg ei ole piisavalt suur.</p> <p>Loodusvarade ebapiisav väärindamine.</p> <p>Suurenev tööpuudus, inimesed koonduvad pigem suurtesse keskustesse.</p>	<p>Eesti riik tervikuna ja maailm: üldine suund tugevalt keskkonnasäästlikkusele; uued tehnoloogiad ja lahendused on kallid, mis avaldab negatiivset mõju olemasolevatele tööstusharudele.</p> <p>Hiiumaa: Bioressurssiga isevarustatuse tähtsustamine (turvaline iseolemine). Tööstusettevõtete hääbumine, sest puudub piisav maht tootmise keskkonnanormidega vastavusse viimiseks. Uued tootmistehnoloogiad ja säästlikud lahendused on rakendatavad vaid suure tegevusmahu korral, mida Hiiumaal ei ole. Välisinvesteeringud loodusvarade ammutamiseks. Varem kasutamata bioressurssi väärindamine või vähe väärindatuna eksporditud</p>	<p>Eesti riik tervikuna: suund on keskkonnasäästlikkusele ja kehtlikkusele, kuid mitte nii tugevalt kui eelmise stsenaariumi puhul, mis tähendab, et Hiiumaa olemasolevad tööstusharud suudavad paremini toime tulla.</p> <p>Maailm: põllumajanduses ja metsanduses jätkub IKT-lahenduste aktiivne kasutuselevõtt.</p> <p>Hiiumaa: Ressursi- ja tööjõusäästlike tehnoloogiate arendamine ja kasutamine. Uued tehnoloogiad muudavad asukoha ja mastaabi vähem oluliseks. Paindlik väiketootmine nii töötlevas tööstuses kui ka energeetikas. Spetsialiseerumine suurema lisandväärtusega toodetele ning digi- ja rohepöördega seotud investeeringud selleks, et suurendada biomajanduse tegevusalade (kõrgtehnoloogiline põllumajandus,</p>	<p>Eesti riik tervikuna ja maailm: ökoloogilise elulaadi laialdane levik.</p> <p>Hiiumaa: Kaupade turustamisel ja üldse kogukonna elu korraldamisel on oluline osa tugeval sotsiaalsel võrgustikul. Põllumajandustoodangut turundatakse piirkonna, mitte ainult ühe toote ja tootja kaupa. Kasutatakse palju kohalikku toorainet ja suudetakse ära kasutada palju looduse poolt pakutavat. Kohalike ressursside loov ja otstarbekas kasutamine, sh. jäägid – ringmajanduse majanduslikult mõttekad mudelid.</p> <p>Kogukondlik elulaad, hajutatud ja lokaalsem elamisviis. Rahulikum elutempo.</p> <p>Suurt ekspordi ei ole.</p> <p>Mikrotootmine, nišitootmise ja ökoenergeetika sümbioos.</p> <p>Mahetootmine</p> <p>Inimesed rohkem seotud kogukonnaga, mis tähendab, et väljavool väiksem.</p>

Hiiumaa majandusliku potentsiaali uuring

		biomassi (paberipuit, pelletid) senisest tõhusam kasutamine. Inimeste väljavool ja tööpuuduse suurenemine, inimesed koonduvad suurlinnadesse.	toiduainete tootmine, vesiviljelus konkurentsivõimet. Inimeste väljavool väheneb, tekivad mitmekesisemad töövõimalused, kuid ei pruugi lahendada tööhõive probleemi võimaliku ebapiisava ettevalmistuse korral. Kaugtöövõimaluste kasv.	
Regionaalpoliitika fookus	Vähene regionaalpoliitika, negatiivsete arengute tagantjärele leevendamine.	Keskonnahoid pluss energeetiliste jm loodusressursside säästlikuks kasutamiseks mõeldud investeeringud.	Kasvukeskustepõhine regionaalpoliitika, regionaalpoliitika seotus teiste poliitikavaldkondadega	Väikekohtadepõhine regionaalpoliitika.
Valitsemise tüüp	Tsentraliseeritud riigihaldus/kontsentreeritud majandusmudel.	Tsentraliseeritud riigihaldus/kontsentreeritud majandusmudel.	Piirkonna suurem autonoomia, finantsautonoomia ja tegevusvabadus.	Piirkonna suurem autonoomia, vabatahtlikkus ja suurem elanike kaasamine, lokaalsem majandusmudel.
Regionaalne taristu	Iseregulatiivne või juhitud kahanemine (negatiivsete arengute tagantjärgi leevendamine)	Mahukad investeeringud, sh tark võrk, kiire internet, regionaalne lennujaam ja sadamad.	Mahukad investeeringud, sh tark võrk, kiire internet, regionaalne lennujaam ja sadamad. Üüri- ja kontoripindade, tööstusalade väljaarendamine.	Investeeringud keskkonnasäästlikku tööstustaristusse. Üüripindade väljaarendamine.
Transpordipoliitika	Globaalsed ühendused Tallinnast ja teistest suurlinnadest, suurte maanteed väljaehitamine. Lääne-Eesti saarte piirkonna (sh. Hiiumaa) transpordiühendused pole prioriteetsed.	Hästi välja arendatud (vee)teedevõrk, head ühendused välismaailmaga, „rohelised ühendused“, regionaalne lennujaam, regionaalsed sadamad, kergliiklusteede rajamine alternatiivsete transpordivõimaluste kasutamiseks, interneti- ja mobiilsidevõrguga ühtlane kaetus, mis on suhteliselt odav.	Hästi välja arendatud (vee)teedevõrk, regionaalne lennujaam, regionaalsed sadamad, kergliiklusteede rajamine alternatiivsete transpordivõimaluste kasutamiseks, interneti- ja mobiilsidevõrguga ühtlane kaetus, mis on suhteliselt odav.	Kohalik liikuvus ja piirkondlikud ühendused. Puuduvad investeeringud taristusse ((vee)teed, sadamad, teed). Olemas on vaid äriiselt vajalik infrastruktuur (internet, elekter), mida pakuvad eraettevõtted. Riigipoolse toetuse puudumiseta valitakse piirkonnas infrastruktuuri rajamisel sellised lahendused, kus on madalad investeerimis-, hooldus- ja käituskulud.
Energiapoliitika	Energeetika aeglane ümberkujundamine, põlevkivipõhiselt energiatootmiselt järk-järguline üleminek. Hiiumaa regiooni ühendused pole prioriteetsed.	Kohalik tootmine kombineerituna teiste lahenduste/ühendustega.	Innovatiivsed lahendused kohapeal kättesaadavatest energiaallikatest. Taastuvenergiaühistute loomine ja isetootjate tekkimine. Kasutusel on ka tuule-, päikese- ja laineenergia ning sõnnikut ja teisi jäätmeid kasutav biogaasi energia.	Kohalik tootmine. Kasutusel on ka tuule-, päikese- ja laineenergia ning sõnnikut ja teisi jäätmeid kasutav biogaasi energia.

<p>Ettevõtluspoliitika</p>	<p>Ühetaoline lähenemine üle Eesti, mis soosib vaikumisi suuremaid linnapiirkondi.</p>	<p>Ühetaoline lähenemine üle Eesti. Kohaliku turu maht piiratud, investeringuteks vajaliku kapitali leidmine takistatud.</p>	<p>Toetusmeetmete piirkondlikud tingimused ja/või Lääne-Eesti saarte arenguprogramm/majanduskava, kohalike ressursside väärdamise toetamine, kohaliku omavalitsuse tasandi toetusmeetmed, maksusoodustused, suurlinnavälise regioonide eelistamine struktuurivahendite jagamisel. Eluaseme- ja investeringulaenude riiklik garanteerimine väljaspool suuremaid linnu.</p>	<p>Toetusmeetmete piirkondlikud tingimused ja/või Lääne-Eesti saarte arenguprogramm/majanduskava; mikro- ja väikeettevõtluse ja ettevõtlike kogukondade toetamine; suurlinnavälise regioonide eelistamine struktuurivahendite jagamisel. Eluaseme- ja investeringulaenude riiklik garanteerimine väljaspool suuremaid linnu. Keskkonnasäästlikud kohalikud ärimudelid.</p>
<p>Stsenaariumi võimalused ettevõtluses/tööstuses</p>	<p>Olemasoleva tööstuse eelisarendamine. Väikeettevõtted tegelevad mitme tegevusega, mis aitab sesoonsust vähendada ja riske hajutada.</p>	<p>Riigipoolsed toetused bioressursiga tegelevate ettevõtete toetamisel. Ökoloogiliste toodete ja teenuste arendamine.</p>	<p>Piirkondliku ressursi väärdamine/piirkondliku arengueelduste väljaarendamise toetamine, uued kohapõhised ärimudelid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • (mahe)põllumajanduse toetamine (Hiiumaal moodustab mahepõllumajandusmaa üle kahe kolmandiku kogu põllumajandusmaast), • kohalike toorainete suurem väärdamine, mille tulemusena toimub kasvuvaldkondade (nt. toiduainete tootmine, vesiviljelus) areng, • maavarade aktiivne väärdamine, nt. meremuda kasutuselevõtt, • loodusvarade suurem kasutuselevõtt ja rakendamine (kadakas, marjad), • spaaettevõtluse areng <p>Hiiumaa maine kujundus – UNESCO Lääne-Eesti saarte biosfääri programmiala.</p>	<p>Mahetootmise/põllumajanduse toetamine. Puidu ja muu biomassi väärdamine. Spaaettevõtluse areng, loodus- ja ökoturism, kohaliku turismi suurem osakaal. Kohalike loodusvarade (kadakas, marjad) suurem kasutuselevõtt ja rakendamine. Hiiumaa maine kujundus – UNESCO Lääne-Eesti saarte biosfääri programmiala.</p>

Hiiumaa majandusliku potentsiaali uuring

<p>Stsenaariumi riskid</p>	<p>Maapiirkondade ilmajäetuse süvenemine. Häired energiavarustuses ja energiakindluses. Vähene Hiiumaa turundamine/Hiiumaa brändi/kuvandi puudumine.</p>	<p>Ringmajanduse mastaap liiga väike. Plastiklastri kadumine. Rohelise riigi kui brändi loomine Eesti kui terviku jaoks, mis pole aga soodne Lääne-Eesti saartele. Süvenevad keskkonnaprobleemid.</p>	<p>Spetsialiseerumisest tulenev haavatavus. Suuremahulise regionaalpoliitika finantseerimisraskused. Süvenevad keskkonnaprobleemid.</p>	<p>Väärtuste vastandumine, väärtuskonfliktide oht. Tööstusharude/majandusharude kohanemisvõime erisused. Üldiste mõjutegurite/mõjusuundade vastandumine – taristu vs. kestlikkus, ei suudeta investeerida mõlemal suunal.</p>
<p>Kasvuvaldkondade kasvuprognoside vahemikud</p>	<p>Majandusarengu jätkumine senistes tingimustes, mis ei eelda kasvuvaldkondade kujunemist.</p>	<p>Kuna selle stsenaariumi puhul on põhiohk kohaliku bioressursi väärindamisel, siis on peamised kasvuvaldkonnad põllumajandus (müügitulu kasvuprognosis 20-30%) ja meremajandus: müügitulu kasvuprognosis 12-17%). Oluline on silmas pidada, et selle stsenaariumi puhul on suurem osakaal isevarustatusel, mis tähendab, et kasvuvaldkondade kasvuprognosisid on kohaliku turu piiratuse tõttu prognoositust madalamad.</p>	<p>Mitmete kasvuvaldkondade müügitulu kasvuprognosisid: - põllumajandus: 20-30%; - toiduainete tootmine: 15-20%; - meremajandus: 12-17%, - turism: 10-15%</p>	<p>Mitmete kasvuvaldkondade müügitulu kasvuprognosisid: - põllumajandus: 20-30%; - toiduainete tootmine: 15-20%; - meremajandus: 12-17%, - turism: 10-15%</p> <p>Oluline on silmas pidada, et selle stsenaariumi puhul on suurem osakaal kogukondlikul elulaadil, mis tähendab, et kasvuvaldkondade kasvuprognosisid on kohaliku turu piiratuse tõttu prognoositust madalamad, seda eriti turismi puhul.</p>

Lisa 3. Intervjuude kavad

Intervjuu kava tugiorganisatsioonide esindajatele

1. Millist tüüpi toetust/toetuseid on peetud ettevõtete poolt kõige tulemuslikumaks ja miks?
2. Palun hinnake ettevõtluse toetusmeetmete olulisust. Missugust mõju on ettevõtluse toetused avaldanud piirkonna ettevõtetele?
3. Kas Hiiumaa piirkonnas pakutavad ettevõtete toetusvõimalused on piisavad?
4. Milliseid toetusi peaks maapiirkonnas, eelkõige Lääne-Eesti saarte piirkonnas, asuvatele ettevõtetele pakkuma?
5. Milliseid ettevõtlust toetavaid meetmeid oleks Teie hinnangul tulevikus vaja või mida peaks olemasolevate puhul muutma?
6. Kas ja millist tuge on ettevõtjad taotlusprotsessis (kõige enam) vajanud?
7. Mis põhjustel need, kes taotlema ei tulnud seda ei teinud?
8. Kuivõrd vajalik on ettevõtluse toetamine läbi erinevate meetmete?
9. Mis tüüpi ettevõtteid, valdkondi peaks riik rohkem toetama?

Intervjuu kava ettevõtetele

1. Kas ja millist tüüpi ettevõtlust toetavaid meetmeid (nt. eksporditoetus, investeeringutoetus) olete kasutanud?
2. Kas ja milliseid tegevusi olete toetusmeetmete abil teinud viimase kolme aasta jooksul?
3. Kas ja millises mahus jätkate (samade) tegevustega pärast toetus(t)e lõppemist?
4. Kas oleksite saanud ilma saadud toetuseta ettevõtlust laiendada?
5. Millist tuge vajasite/oleksite veel vajanud toetuste taotlemise protsessis?
6. Kuidas on toetusmeetmes osalemine mõjutanud ettevõtte konkurentsivõimet?
7. Milliseid ettevõtlust toetavaid meetmeid oleks Teie hinnangul tulevikus vaja või mida peaks olemasolevate meetmete puhul muutma?
8. Kas tunnete, et Hiiumaa piirkonnas pakutavad toetusvõimalused on piisavad?
9. Kas Teie arvates võiks olla regionaalse suunitlusega (ekspordi)toetuseid, nt. Lääne-Eesti saartele suunatud? Miks?
10. Palun hinnake, kas tugiorganisatsioonide pakutavad teenused vastavad Teie ootustele? (mentorlus, nõustamine, abimaterjalide pakkumine, koolitused, seminarid/konverentsid)

Intervjuu kava haridusasutuste esindajatele

1. Kui palju ja millisel tasemel/vormis pakutakse Teie asutuses ettevõtlusharidust?
2. Milllest soov/tarvidus ettevõtlushariduse pakkumiseks on tulenenud (vajadusepõhine, nõudepõhine vms, õppekava baasosa)?/Millistel põhjustel pole ettevõtlusharidusele rõhku pandud?
3. Mis on soodustanud/takistanud ettevõtlushariduse pakkumist Teie asutuses?

4. Kas ja kui palju teete koostööd piirkonna ettevõtetega ettevõtlushariduses? Miks (teete/ei tee) koostööd? Kes seda initsieeris? Milles koostöö seisneb? Kuidas võiks koostöö paremini toimida? Millised soodustavad/pärssivad tegurid on koostöö kujunemises rolli mänginud?
5. Kas ja kui palju teete ettevõtlushariduses koostööd muude asutustega (nt. erialaliidud, Töötukassa, jne.)? Miks? Milles koostöö seisneb? Kuidas võiks koostöö paremini toimida? Millised soodustavad/pärssivad tegurid on koostöö kujunemises rolli mänginud?
6. Kui suur on olnud piirkonnas viimase viie aasta jooksul huvi ettevõtlushariduse suhtes? Milles see (huvi või selle puudus) väljendub?